

Človek a spoločnosť

Vzdelávacia oblasť **Človek a spoločnosť**

Metodická príručka
pre **1. stupeň (1. a 2. cyklus) ZŠ**

NÁRODNÝ INŠTITÚT VZDELÁVANIA A MLÁDEŽE

Človek a spoločnosť

Metodická príručka pre 1. stupeň (1. a 2. cyklus) ZŠ

prof. PhDr. Andrej Rajský, PhD.
doc. Mgr. Zuzana Danišková, PhD.
PaedDr. Monika Brozmanová, PhD.
doc. PhDr. Adriana Kičková, PhD.
RNDr. Peter Likavský, CSc.
PaedDr. Mária Harmaňošová

Podakovanie

Za odborný prínos, praktické skúsenosti
a aktívnu spoluprácu pri tvorbe
tejto metodickej príručky
ďakujeme PaedDr. Barbore Ulrichovej
a Mgr. Michaelovi Hanzalíkovi.

Obsah

<u>Úvod</u>	3
<u>1 Napĺňanie cieľa prostredníctvom vzdelávacích štandardov</u>	5
<u>1.1 Od cieľa vzdelávacej oblasti k činnosti</u>	6
<u>1.1.1 Chránené územia</u>	6
<u>1.1.2 Národné parky a chránené územia (2. cyklus)</u>	11
<u>1.1.3 Bádateľská aktivita: Kto to bol?</u>	24
<u>1.2 Od obsahového štandardu v komponentoch k cieľom</u>	33
<u>1.2.1 Fámy a ich dôsledky</u>	33
<u>1.2.2 Reklama – pravda alebo trik?</u>	35
<u>1.2.3 Pravda a nepravda</u>	36
<u>1.2.3 Mor ako trest boží. Mýtus/fáma alebo pravda?</u>	39
<u>2 Práca so štandardmi k vybranému konceptu – integrácia komponentov</u>	44
<u>2.1 Kalendár</u>	44
<u>2.1.1 Práca s kalendárom</u>	45
<u>2.1.2 Tvorba kalendára</u>	46
<u>2.1.3 Klasifikácia sviatkov v kalendári</u>	47
<u>2.2 Pozorovanie zmien v čase</u>	47
<u>2.3 Bádateľská aktivita: Ako sa škola menila v čase?</u>	51
<u>2.4 Najstaršie pamiatky a miesta pamäti v obci</u>	54
<u>2.5 Pamätníky rozprávajú – príbehy Slovenského národného povstania v našom okolí</u>	54
<u>2.6 Práca s textom: Jakubko</u>	58
<u>3 Tematické dni</u>	61
<u>3.1 Tematický deň: Čo znamená byť hrdinom?</u>	61
<u>3.2 Tematický deň: Objavitelia – cesta do neznáma</u>	74
<u>4 Hodnotenie vo vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť v prvom a druhom cykle</u>	82

Úvod

Táto metodická príručka vznikla ako ďalší podporný materiál pre nový integrovaný predmet človek a spoločnosť na prvom stupni, tak ako bola doposiaľ prvouka aj vlastiveda, avšak pribudli nové témy s možnosťou variabilných postupov ich sprístupňovania. V oboch predmetoch sa v základných pedagogických dokumentoch zdôrazňovala potreba aktivizovať žiakov, ale ich obsah nie vždy zodpovedal tejto ambícii.

Zároveň je veľmi podstatné zdôrazniť, že nové kurikulum je tvorené pre celé vzdelávanie v základnej škole, pre oba stupne v troch cykloch vo výkonových aj obsahových štandardoch. Týmto sledujeme rozvoj zručností v spoločenskovednej gramotnosti, ktorá v novom ŠVP 2023 predstavuje schopnosť žiakov **porozumieť spoločenským javom, kriticky o nich premýšľať, orientovať sa v realite a konštruktívne sa zapájať do života komunity a spoločnosti**. Jej rozvoj je **postupný, cyklický a nadväzný** – od bezprostredných skúseností žiaka až po komplexné chápanie historických, kultúrnych a občianskych súvislostí. V prvom cykle ide o uvádzanie do gramotnosti a o základy orientácie v sociálnom svete.

Východiská rozvoja gramotnosti v 1. cykle sú založené na bezprostrednom prežívaní a skúsenosti žiaka:

- žiak sa učí **vnímať sociálne vzťahy v rodine, triede a komunite**,
- vytvára si základné predstavy o **pravidlách spolužitia**, spolupráci a bezpečí,
- orientuje sa v **prostredí, ktoré pozná – domov, škola, obec**,
- učí sa pomenovať a porozumieť jednoduchým javom v spoločnosti (pomoc, povolania, sviatky, tradície),
- rozvíja sa základ kritického myslenia – rozoznáva pravdu a nepravdu, hľadá odpovede pozorovaním a rozhovorom.

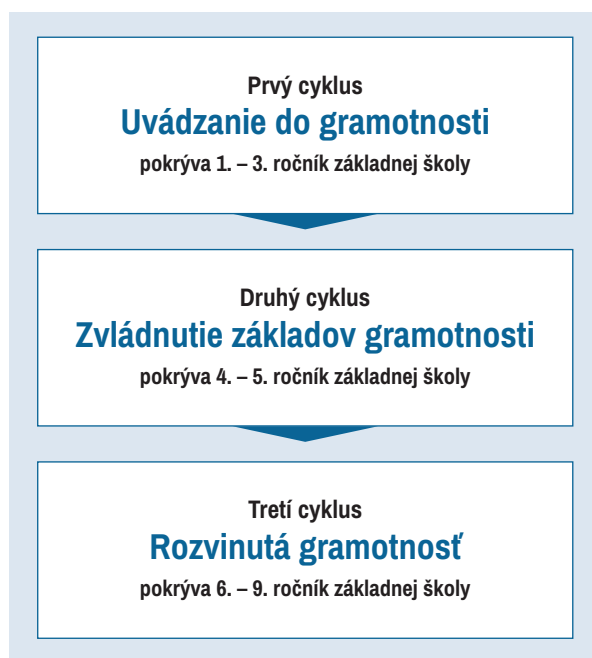
V tomto cykle ide o budovanie základnej sociálnej skúsenosti: učenie sa prostredníctvom hry, príbehov, priamej skúsenosti a rozhovoru. V druhom cykle ide o zvládnutie základov gramotnosti, a teda rozširovanie porozumenia spoločnosti a jej fungovania, žiak sa učí prepájať poznatky so širšími spoločenskými kontextmi:

- rozumie **organizácii života komunity**, úlohám inštitúcií a pravidlám fungovania spoločnosti,
- skúma **kultúrne a prírodné dedičstvo**: obce, regiónu, štátu; učí sa o národných symboloch, pamiatkach, národných parkoch,
- získava základy **chronologického myslenia** – kalendár, sviatky, významné dni, poradie udalostí,
- rozvíja schopnosť **pracovať s informáciami** – porovnáva, triedi, overuje fakty,
- učí sa formulovať **vlastné názory**, argumentovať a rešpektovať názory iných.

Východiskom je systematickejší bádateľský prístup – pozorovanie, porovnávanie, práca s mapou, jednoduchými textami a obrázkami. Žiak prechádza od „viem, lebo vidím“ k „viem, lebo som preskúmal“.

Prvé dva cykly sú systematickou a dôslednou prípravou na tretí cyklus, na konci ktorého sa od žiaka očakáva rozvinutá spoločenskovedná gramotnosť, teda schopnosť **kritického porozumenia spoločenskému svetu**, schopnosť **kriticky myslieť, hodnotiť a diskutovať o spoločenských javoch**. Východiskom je **prechod od deskriptívneho učenia k analytickému** – žiak vysvetľuje, interpretuje, hodnotí a tvorí vlastné riešenia problémov.

Autori tejto príručky na viacerých príkladoch ilustrujú prístupy, spôsoby, metódy a formy vyučovania zodpovedajúceho nárokom nového kurikula. Jednotlivé komponenty: geografický, dejepisný, občiansky a eticko-osobnostný sa prepájajú v tematických celkoch, ktoré žiakom umožňujú pochopiť spoločenské javy v ich súvislostiach. Takto sa zmysluplne integrujú poznatky o človeku, komunite, krajine, kultúre i dejinách. V novom poňatí **sa učiteľ stáva sprievodcom učenia**, vytvára prostredie podporujúce zvedavosť, samostatnosť a spoluprácu žiakov. Učenie sa žiakov v novom predmete človek a spoločnosť má mať bádateľský charakter – žiaci skúmajú svet okolo seba, pýtajú sa, hľadajú odpovede, diskutujú, vyjadrujú vlastné názory a učia sa porozumieť rôznym perspektívam. V metodologickej príručke sa preto kladie dôraz na otvorené otázky, prácu s textom a mapou, projektové a zážitkové učenie, ako aj na prepájanie učiva s miestnym kontextom. Zámerom príručky nie je ponúknuť súbor hotových vyučovacích hodín, ale inšpirovať učiteľa, ako možno flexibilne pracovať s cieľmi a obsahmi vo vzdelávacej oblasti človek a spoločnosť, prepájať ich s reálnym životom žiakov a viesť ich k aktívnemu učeniu sa.

Rozvoj gramotnosti¹

1 <https://vzdelavanie21.sk/wp-content/uploads/2022/06/Vychodiska-zmien-v-kurikule-zakladneho-vzdelavania.pdf>, s.19

Logika, v akej sú metodické námety a odporúčania radené, kopíruje štruktúru existujúceho Sprievodcu². Keďže nový kurikulárny dokument nie je možné čítať lineárne, teda k vybranému obsahovému štandardu vizuálne jednoznačne priradiť len jeden výkonový štandard a opačne, ponúkajú sa viaceré možnosti tvorby učebného plánu, ako aj tvorby samostatných výučbových jednotiek.

Najskôr predstavíme postup, ktorý vychádza zo všeobecného cieľa a postupne nabaľuje na seba vybrané výkonové štandardy a činnosti; následne predstavíme obrátený postup od obsahového štandardu a smerom vyššie až k cieľu. Posledným príkladom bude ukážka, ktorá bola predstavená už v Sprievodcovi: výber konceptu, ktorý postupne graduje ročníkmi a cyklami, pričom nadväzuje na stanovené výkony a činnosti. Konceptuálnemu vzdelávaniu je možné venovať sa aj počas tematických dní, ktoré sa objavujú ako nový a povinný prvok v organizácii školského roka od druhého cyklu prvého stupňa.

Človek a spoločnosť na prvom stupni je výhradne integrovaným predmetom štyroch komponentov, avšak nie všetky obsahy (komponenty) v ňom zahrnuté je nutné použiť na každej vyučovacej hodine. Niektoré témy si vyžadujú systematickú postupnosť ako témy geografickej alebo dejepisnej propedeutiky. V ponúkaných príkladoch je ukážka postupnej gradácie cieľov a vzdelávacích štandardov v cykloch, aj v rámci jedného cyklu.

1.1 Od cieľa vzdelávacej oblasti k činnosti

Ukážka postupu je zameraná na 4. cieľ: **Skúmať vzťahy medzi prírodným prostredím a činnosťou človeka na lokálnej úrovni vrátane príkladov starostlivosti o životné prostredie**. Téma *Chránené územia*, ktorá integruje pod tento cieľ dominujúci výkonový štandard a rôzne činnosti, je v ciele a výkone explicitne prítomná. Počet vyučovacích jednotiek varíuje vzhľadom na rozsah a hĺbku témy.

V prípade integrácie geografického a dejepisného komponentu môžeme na 4. cieľ napojiť aj 3. cieľ: **Identifikovať zmeny v čase a priestore vo svojom okolí**, v ktorom sa zameranie na tému ochrany prostredia rozširuje o ochranu kultúrnych a historických pamiatok v obci (obsahový štandard: Najstaršie pamiatky a miesta pamäti v obci.)

² NIVAM_Sprievodca_Clovek_spolocnost.pdf získané 31. 10. 2025.

1.1.1 Chránené územia

Cieľ č. 4: Skúmať vzťahy medzi prírodným prostredím a činnosťou človeka na lokálnej úrovni vrátane príkladov starostlivosti o životné prostredie.

Výkonový štandard:

Uplatňovať šetrný vzťah k prírodným zdrojom a životnému prostrediu vo svojom okolí.

Obsahové štandardy komponentov: Zhodnotenie využitia a udržiavania verejných priestorov na príklade žiakom známeho verejného priestoru. Návyky smerujúce k šetrnému zaobchádzaniu so zdrojmi, prírodnými zdrojmi a životným prostredím a činnosti, ktoré zlepšujú a zhoršujú kvalitu prostredia a zdravie ľudí v obci. Vplyv rôzneho prostredia na človeka – prírodné a umelé, tiché a hlučné, upravené a neupravené, čisté a znečistené.

Téma národných parkov sa týka ochrany prírody, jej rôznych stupňov, podôb, ako aj správania sa na daných miestach. V prvom cykle vychádzame zo skúsenosti žiaka, ktorá je výrazne determinovaná miestom, kde žije. Tému otvárame v známom prostredí na príklade správania sa v obchode (symboly na dverách) a odtiaľ sa presúvame k pravidlám v iných kontextoch: na náučnom chodníku, v lese a pod. V druhom cykle sa pohybujeme v širšom kontexte a venujeme sa väčším chráneným územiám: národnému parku alebo chránenej krajinskej oblasti. Exaktné vymedzenie ochrany prírody je samostatnou témou v treťom cykle.

Na základe zásady od blízkeho k vzdialenému začíname bežnou situáciou, ktorú pozná každé dieťa. Spoločným prvkom, ktorý spája jednotlivé aktivity, sú pravidlá, ich význam, dodržiavanie a uplatňovanie. Pravidlá sú zastúpené vo všetkých štyroch komponentoch. Viaceré námety na aktivity je možné realizovať aj ako terénnu vychádzku.

Námety na aktivity: Pravidlá správania

Správanie sa v obchode

Pri návšteve miestnych potravín pozorujeme vchodové dvere. Čo všetko sa dozvieme? Učiteľ rozhovor postupne smeruje k symbolom, ktoré regulujú správanie, a žiakov tým vedie k verbalizovaniu významu jednotlivých symbolov a vysvetleniu dôvodov, prečo sa v obchode vyžaduje práve takéto správanie.

Zdroj: Z. Danišková

Učiteľ sa potom pýta žiakov, kde inde sa vyžaduje dodržiavanie pravidiel (napr. školský poriadok, pravidlá v MHD, športové pravidlá, knižnica, kino, záujmové krúžky a pod.). Následne učiteľ otvorí tému pravidiel správania sa v prírode a k prírode.

Správanie sa v prírode – náučný chodník

Náučné chodníky majú viacero zastávok. Sú sprevádzané informačnými tabuľkami, na ktorých sa okrem trasy náučného chodníka, vysvetľujúceho textu, fotografií, máp, schém, námetov na riešenie rôznych vzdelávacích alebo rekreačných úloh objavujú aj symboly pravidiel vhodného správania sa. Na príklade náučného chodníka v obci Budmerice si ukážeme, ako sa dá s pravidlami pracovať. Učiteľ žiakom kladie otázky:

- Sú symboly na dverách obchodu a tabuli z náučného chodníka rovnaké?
- V čom sa líšia a prečo?
- Aké správanie tieto symboly vyžadujú?
- Prečo je dôležité si tieto symboly všimnúť a poznať a podľa nich sa správať?

NÁUČNÝ CHODNÍK BUDMERICE

1

Vitajte na Náučnom chodníku Budmerice!

ÚVOD

Vážení návštevníci, pozývame Vás na prehľadku náučného chodníka, ktorý Vám priblíži a sprostredkuje informácie o prírodných krásach vyskytujúcich sa v katastrálnom území Budmerice a v blízkom okolí. Trasa náučného chodníka je dlhá 4,5 km a má 5 stanovišť:

1 Náučný chodník Budmerice

3 Prírodná rezervácia Alúvium Gidry

2 Chránené vtáčie územie

4 Prírodná rezervácia Lindava – FLÓRA

5 Prírodná rezervácia Lindava – FAUNA

Vzdialenosti medzi jednotlivými stanoviskami:	
1 – 2	1 km
2 – 3	1 km
3 – 4, 5	0,5 km
4, 5 – 1	2 km

Prírodná rezervácia Lindava

Prírodná rezervácia Lindava s 5. stupňom ochrany sa rozprestiera na ploche 46,2 ha a bola vyhlásená v roku 1984 na ochranu zachovávateľných spoločenstiev charakterizovaných lesnými typmi na vedcovsky významné, národné a kultúrno-významné ciele. Dôvcom vyhlásenia bol fakt, že sa tu nachádza najväčší lesov komplex Tisavský pahorky a výskyt dubu letného (*Quercus robur*), dubu zvláštného (*Quercus petraea*) a dubu cerového (*Quercus cerris*). Podstatným ochranou sú korľovníky karpatské a pandúška dubovo-bradový les, eurasijská dubová les na spracúvanie a plesko a pandúška-kubinská cerová les. Územie predstavuje jedinečnú ukážku ekologických radov a medzier 2. vegetačného stupňa v bezprostrednej územnej riedkosti a príklad prirodzeného lesa v 2. vegetačnom stupni. Prírodná rezervácia Lindava je z dôvodu častí súčasťou územia európskeho významu Lindava, ktorej celková výmera je 375,46 ha a patrí v nej 2. a 5. stupeň ochrany.

PROJEKT REALIZOVANÝ S FINANČNOU PODPOROU:
Bratislavský samosprávny kraj

Prírodná rezervácia Alúvium Gidry

Prírodná rezervácia Alúvium Gidry patrí do 5. stupňa ochrany zaradená na výmere 2,6 ha a vyhlásená bola v roku 1993. Dôvcom jej vyhlásenia je komplex močiarnych biotopov, tvorený zvyškom jehličnitého leso a dvoma jazierkami s prítokmi meandrujúcimi potokmi. Rastlinstvo a 3 samostatných územných celkov – lokalita č. 1 predstavuje zvyšok stálezeleného lužného leso. Lokalita č. 2 tvorí jazierko lemované zvyškom starého mešano-vibetového leso s bohatým bylinným podstatom, lokalita č. 3 je tvorená lokom s prítokmi brehovými porastmi.

Prírodná rezervácia Alúvium Gidry
– vyznačená lokalitami

Vyznačenie vodných nádrží Budmerický rybník a Hájček

Chránené vtáčie územie Malé Karpaty

Európska sústava chránených území NATURA 2000 je reprezentovaná chráneným vtáčím územím (CHVÚ) Malé Karpaty, súčasťou ktorého je okrem Malých Karpát i celý lesný komplex Lindava. CHVÚ Malé Karpaty bolo 23. apríle 2006 vyhlásené Ministerstvom životného prostredia SR na účely zachovania biotopov druhov vtákov európskeho významu a biotopov sfarbovaných druhov vtákov škola ráčna, voláva kosť, dľa protiedina, vlna skúsnosť, ľaku leného, bosova čierno, duta blechobekná, dľa hradebného, dľa čierna, škola sfarbovaného, muchárka bielobekná, muchárka červenoredná, straka červenochrbatá, žltý slavák, parjel, prepelica polná, kučľava hnedá, muchárka sivá, žltokrváča ľahšia, príslušnosť domovského, hrdlička poľná a ora krávkosť a zabezpečenie ich prístia a rozmnožovania.

Vyznačenie územia CHVÚ Malé Karpaty – lesný komplex Lindava

PROSÍME, UDRŽUJTE ČISTOTU A PORIADOK!

Zdroj: Z. Danišková

Pravidlá správania sa v komunite

V téme správania sa a jeho regulácie je dôležitá integrácia eticko-osobnostného komponentu, prostredníctvom cieľa č. 8 Chápať zmysel a význam pravidiel, práv a povinností vo svojom živote i v spoľužití s inými. Zapájanie hodnotových cieľov uvádzame na príklade výkonového štandardu “rešpektovať dohodnuté pravidlá” a obsahového štandardu “vnímanie domova ako miesta pre život a rozvíjanie vzťahov v rodine a komunite”.

Učiteľ predstaví žiakom symboly a následne hľadajú odpovede na otázku:

- Kde nájdeme a aký význam majú tieto symboly?

Prosíme o rešpektovanie týchto zákazov:

Zdroj: Lesy SR, Základné informácie

Vyhliadku Hniezdo v dedine Pusté Úľany stavali dobrovoľníci. Po čase vyhliadku niekto popísal fixkami:

- Aký symbol by bolo vhodné umiestniť na rozhľadňu? Navrhni vlastný symbol, ktorý by mohol predchádzať poškodeniu.

Zdroj: Z. Danišková

Zdroj: Z. Danišková

Pravidlá správania sa v lese: zákaz vstupu do lesa

Na základe upraveného a skráteného príspevku z webovej stránky mesta Levice ilustrujeme prácu s textom a aktualitou na tému špeciálnych opatrení na ochranu zvierat.

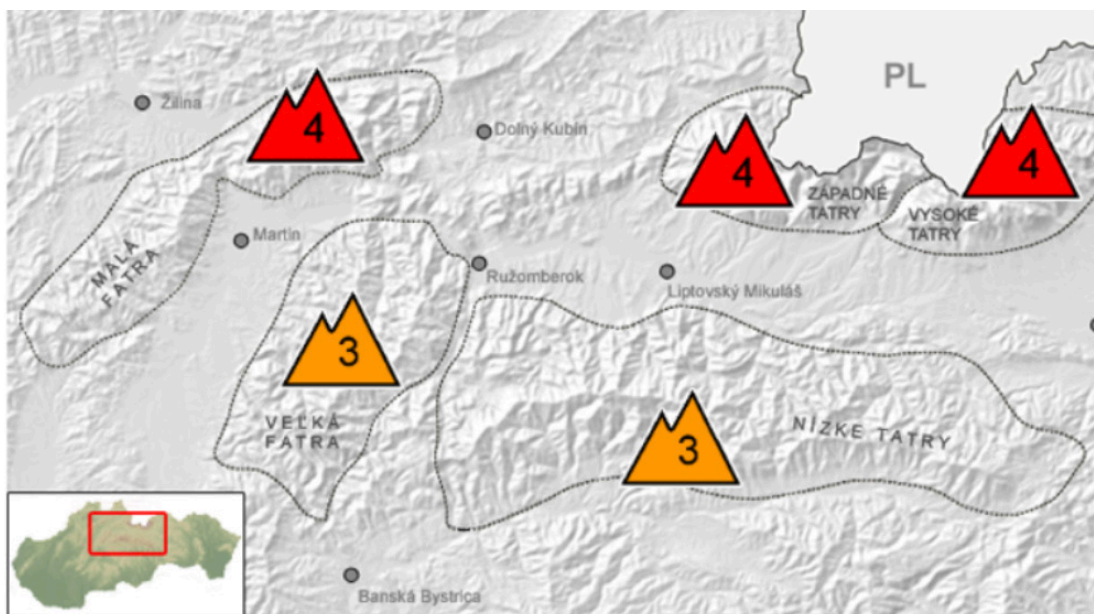
Takmer v celom okrese Levice je zákaz turistiky v prírode

OKRES LEVICE 3. júla 2024 – Okresný úrad Levice nariadil v zmysle zákona o lesoch zákaz využívania lesov verejnosťou v čase od 18. júna 2024 do odvolania. Dôvod je choroba – mor u diviacej zveri. Voľnočasové turistické aktivity ľudí musia ustúpiť. Riziko hospodárskych škôd je obrovské. Je potrebné zamedziť šíreniu a prenosu nebezpečnej nákazy.

Mesto zverejňuje informáciu na svojej stránke aj na úradnej tabuli mesta. V aktivite sledujeme zodpovednosť mesta za informovanie svojich občanov v prípade rizika a nebezpečenstva.

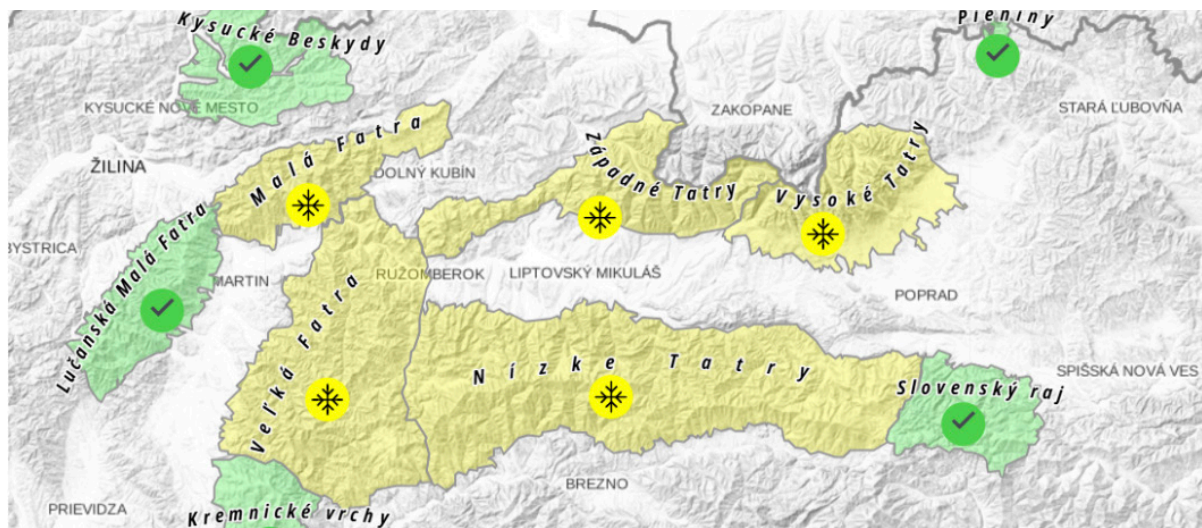
K vybranému cieľu a výkonovému štandardu sa pridružuje aj **cieľ č. 9: Rozumieť základnej úlohe médií a zásadám bezpečnosti v online prostredí** spolu s výkonovým štandardom: *Opísať, na čo médiá slúžia, napríklad že poskytujú správy, zábavu alebo informácie.*

Obdobne aj v národných parkoch býva vyhlásená výstraha pred nebezpečenstvom, napríklad v prípade lavín. Horská záchranná služba situáciu monitoruje a je zodpovedná za informovanie turistov.

	Aký	Kde?		Tendencia lavínového nebezpečenstva na 24 hod.
Typický lavínový problém	 nový sneh			
	 vetrom previaty sneh			

Na ukážke žiaci čítajú mapu národných parkov a na základe symbolov rozlíšia úroveň nebezpečenstva.

www.laviny.sk

VELKÉ lavínové nebezpečenstvo – 4. stupeň už aj v Malej Fatre!

4. 2. 2023

Horská záchranná služba upozorňuje, že k pretrvávajúcemu veľkému lavínovému nebezpečenstvu vo Vysokých a Západných Tatrách, pribudlo aj pohorie Malej Fatry! Vo všetkých týchto pohoriach sa vytvorilo VELKÉ lavínové nebezpečenstvo, t. j. 4. stupeň! V ostatných pohoriach pretrvávajú ZVÝŠENÉ lavínové nebezpečenstvo, 3. stupeň. Tendencia lavínového nebezpečenstva s vetrom a snežením je stúpajúca a predstavuje zvýšené nebezpečenstvo pre ľudské aktivity.

Vzhľadom na prognózu počasia a podmienky v teréne HZS neodporúča túry do vysokohorského prostredia!!!

Aktuálne informácie a komentár k lavínovej situácii na dnešný deň nájdete na laviny.sk

Po prečítaní správy na webe laviny.sk odpovedajú na otázky:

- Kto zverejňuje informácie o bezpečnosti a rizikách návštevy lesa alebo národného parku?
- Kde a prečo sa takéto informácie zverejňujú?
- Prečo je dôležité, aby sa správy o zákaze dostali včas ku každému občanovi?
- Prečo je dôležité, aby ľudia rešpektovali zákaz vstupu do lesa alebo národného parku?
- Ako by si sa cítil, keby si nemohol ísť na obľúbený turistický chodník kvôli lavíne?
- Prečo je podľa teba dôležité dodržiavať pravidlá v horách, aj keď nám niekedy obmedzujú trávenie voľného času?
- Čo by si odkázal kamarátom, ktorí by chceli ísť do lesa aj napriek zákazu?

Pravidlá ochrany lesa

Časť textu Les sa nám prihovára (časopis Bublina, č. 6, 2018) nám môže slúžiť ako vstup do témy rôznych stupňov ochrany lesa. Žiaci prečítajú text a odpovedajú na otázky:

- Uvedte príklady využívania lesa na rôzne účely a príklady jeho ochrany.
- Kto sa o les stará?
- Kedy je zásah človeka do lesa nevyhnutný a kedy škodlivý?
- Aké dôvody na ochranu lesa uvádza Jozef D. Matejovie?
- Vysvetlite, prečo sú chránené oblasti dôležité a ako sa vytvárajú.

Jozef Dekret-Matejovie

(1774, Dobroč pri Čiernom Balogu – 1841, Banská Bystrica)

Bol lesník, ktorý videl význam lesného hospodárstva v zachovaní lesov a starostlivosti o ne. Pri ťažbe dreva presadil využívanie píly namiesto sekery. Pôsobil ako komorský lesmajster. Zaslúžil sa o plánovité zalesňovanie hôr, ktoré boli storočiami devastované ťažbou dreva pre potreby baníctva, hutníctva a sklárstva. Do roku 1838 zalesnil až 3 942 hektárov, ktoré boli predtým bez porastu!

Ochrana lesa

Napriek všemožným spôsobom, ako ľudia les využívajú, v ostatných storočiach sa ozyvajú aj hlasy na jeho ochranu. „(Musíme) zachovať lesy potomstvu, lebo oni sú predpokladom udržania života na Zemi,“ povedal pred skoro dvesto rokmi Jozef Dekret-Matejovie, významný slovenský lesník, ktorý žil na našom území v časoch Habsburskej monarchie. Neskorý vývoj na svete mu dal za pravdu. Aby sa zabránilo nenávratnému ničeniu lesa, rozhodli sa štáty, súkromníci i nadnárodné združenia vytvárať chránené oblasti. U nás máme päť stupňov ochrany, pričom piaty stupeň je najvyšší.

Naše prírodné bohatstvo

Lesy pokrývajú viac ako štyridsať percent plochy Slovenska, patríme tak k najviac

zalesneným štátom Európy. O lesy sa starajú ich majitelia, lesníci a lesní hospodári. Aj na našich chránených územiach je však ťažba dreva za určitých podmienok možná. Napríklad, ak sú stromy zdevastované škodcami (rôznymi druhmi drevokazného hmyzu ako je napríklad lykožrút či plesne), či prírodnými kalamiťami (povodeň, veterná smršť) alebo ako prevencia požiarov. Niektorí odborníci sa však viac prikláňajú k forme ochrany známej pod názvom ako bezzásahové územie. Podľa nich, ak chceme les naozaj chrániť, mal by sa s kalamiťami i škodcami vyrovnávať bez akéhokoľvek zásahu ľudí, teda celkom sám. Zatiaľ je takto chránené len jedno percento územia Slovenska. U nás môžeme navštíviť celkovo jedenásť pralesov, napríklad Badínsky, Dobročský prales alebo Stuzicu (zapísaná aj v UNESCO).

Zdroj: Časopis Bublina č. 6, 2018

Reflexia prebieha v skupine formou diskusie, čo sa žiaci z tejto témy naučili o zodpovednosti a ohľaduplnosti v prírode.

1.1.2 Národné parky a chránené územia (2. cyklus)

V druhom cykle nadväzujeme na otvorenie témy ochrany územia v prvom cykle aktivitami priamo k téme národných parkov (v závislosti od lokality obce je možné NP konceptualizovať už aj v prvom cykle). V geografickom komponente je zásadná práca s mapou, pričom treba zdôrazniť, že práca s mapou nie je cieľom, ale prostriedkom naplňania vzdelávacích štandardov. V prvom cykle sme otvorili tému vzťahu k prírode, národných parkov a ochrany prírody cez tému pravidiel. V druhom cykle nadväzujeme naplňaním **cieľa č. 4: Porozumieť prejavom vzájomných vzťahov medzi prírodným prostredím a činnosťou človeka a významu ochrany prírody a krajiny.**

Výkonové štandardy:

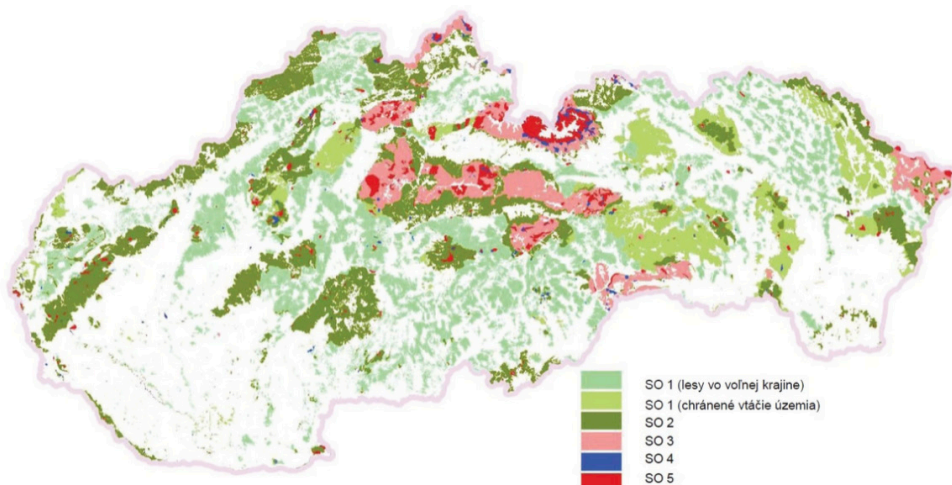
- Opísať význam chránených území na vybraných príkladoch zo Slovenska.
- Posúdiť na vybraných príkladoch, ako človek využíva a pretvára krajinu.
- Využiť rôzne druhy máp na orientáciu v zobrazovanom území a riešenie praktických úloh.

Výber z obsahových štandardov komponentov:

- Geografický: Poloha a základný opis najvýznamnejších povrchových celkov, riek, vodných plôch a národných parkov na mape Slovenska. Vyhľadávanie objektov a trás na mape podľa zvolených kritérií. Územná ochrana prírody a krajiny. Významné a turisticky zaujímavé prírodné lokality na Slovensku. Zásady správania sa a pohybu v prírode.
- Dejepisný: Interpretácia povesti, legendy. Kultúrne a historické dedičstvo z regionálnej histórie; UNESCO.

Lokalizácia národných parkov a chránených území na mape

Základom, od ktorého sa budú odvíjať ďalšie činnosti žiaka, je identifikácia rôznych miest s rôznym stupňom ochrany. Žiak vie určiť polohu svojej obce (na tejto mape približnú polohu) a vidí, ktoré územie akého stupňa ochrany prírody je najbližšie. Pozornosť však zameriame na tie územia, ktoré sú zároveň národnými parkami. Úlohou žiakov bude pracovať s dvoma mapami a ich porovnaním odhaliť, s akými územiami sa kryje ružovo-červený povrch. Druhý typ mapy je v každej učebnici vlastivedy, vrátane starších (nižšie Kožuchová, 2012).

Zdroj: enviportal.sk

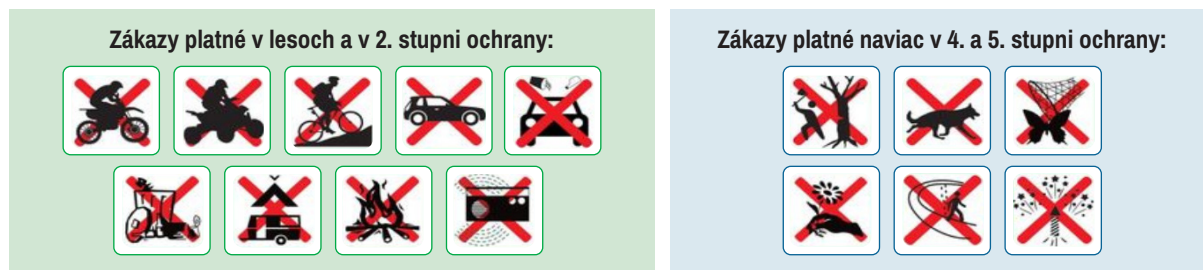

Zdroj: Kožuchová, M. (2012): Vlastiveda pre 4. ročník ZŠ, Bratislava Expol Pedagogika, s. 12–13.

Na základe porovnania žiak na mape identifikuje všetky národné parky na území Slovenska.

Na Slovensku platí päť stupňov ochrany prírody. Pre porozumenie rozdielov učiteľ žiakov vyzve, aby analyzovali a porovnávali pravidlá v národných parkoch s rôznym stupňom ochrany:

- Na základe obrázkov so symbolmi uveď príklady činností, ktoré sú dovolené v lese s druhým stupňom ochrany, ale nie v piatom.

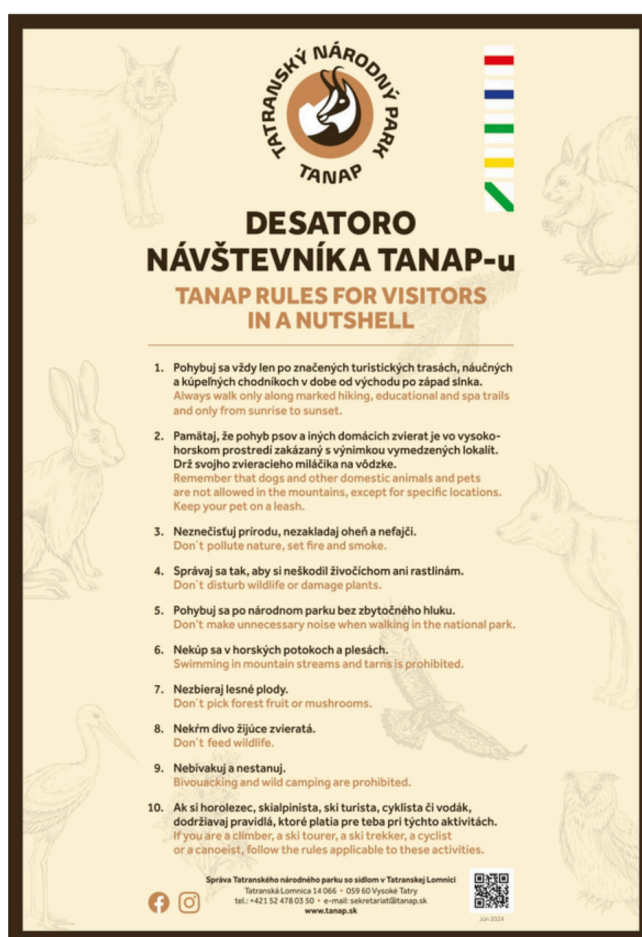

- Môžem si na území s druhým stupňom ochrany púšťať hlasnú hudbu?

Naším zámerom je vnímať nielen ochranu daného územia, ako je uvedené v príslušnom ciele, preto je dôležité pokračovať v ďalšej sérii učebných úloh. Sériu úloh vychádza z dvoch základných princípov stavby nového kurikula, čo je princíp gradácie a princíp integrácie vzdelávacích obsahov naprieč komponentmi. Na téme národných parkov a chránených území postupne rozvíjame (podľa princípu gradácia v cykloch) rôzne kognitívne, socio-emocionálne a hodnotové spôsobilosti žiakov, čo znamená, že národné parky poznajú, identifikujú, pri ich návšteve sa správajú podľa pravidiel a rozumejú, prečo je to dôležité z hľadiska významu chránených území.

Na príklade brožúry Tatranskej informačnej kancelárie (obrázok vpravo) žiaci analyzujú pravidlá návštevníka – od úrovne porozumenia až po zdôvodnenie.

V sérii vyučovacích jednotiek venovaných národným parkom vychádzame z predpokladu, že žiaci spôsobilosti získané na jednom príklade z regiónu analogicky rozvíjajú na iných príkladoch, a to bez nutnosti podrobne sa oboznamovať s každým regiónom zvlášť. Spôsobilosti sa rozvíjajú kvalitatívne - v aktívnom bádateľskom prístupe, nie kvantitatívne - nárastom obsahu. Ponúkame námety na vyučovacie jednotky na príklade národných parkov Nízke Tatry a Muránska planina, v ktorých sa kombinujú obsahové štandardy z viacerých komponentov.

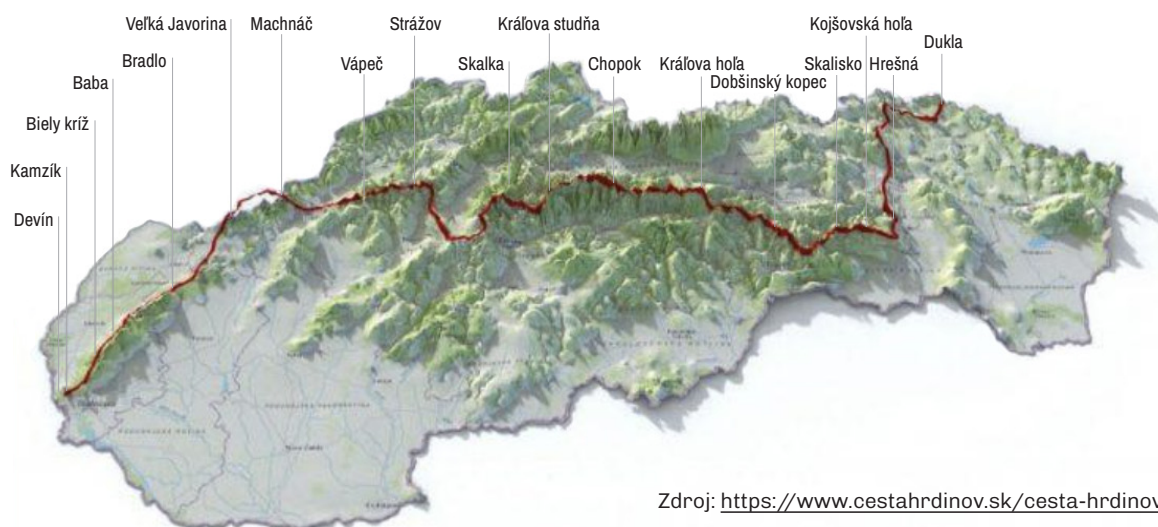

Zdroj: tanap.sk

V učebných námetoch dominuje práca s mapou ako zdrojom informácií, ktoré zaujímajú návštevníka národného parku. Pomôckou, ktorú potrebuje aspoň dvojica žiakov, je turistická mapa. Okrem mapy učiteľ využíva ďalšie zdroje, z ktorých žiak čerpá informácie: tlačené texty, brožúry a mapy. Je možné pracovať aj s vyhľadávaním na internete, avšak úsilie má smerovať k budovaniu zručností pracovať s rôznorodými zdrojmi.

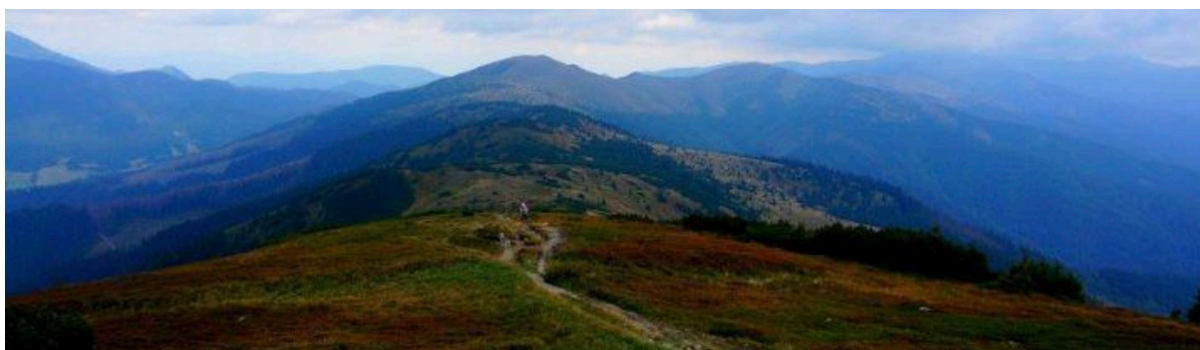
Národný park Nízke Tatry

Na základe informácie z publikácie *Najkrajšie pešie okruhy*³ žiaci odpovedajú na otázky a úlohy:

Zdroj: <https://www.cestahrdinov.sk/cesta-hrdinov-snp/>

- Ukáž na plastickej pohľadnici a fotografii Nízkych Tatier ich hlavný hrebeň.
- Porovnaj plastické a mapové zobrazenie – akou farbou sa značí “hrebeňovka”? Prečo sa ustálil tento pojem?
- Podľa čoho sa turisti na túre v teréne orientujú?
- Ak sa turista vyberie z chaty Trangoška do Jaskyne mŕtvych netopierov, môže sa vrátiť späť aj inou trasou? Aké má možnosti? Aká je približná vzdialenosť tejto jaskyne od chaty Trangoška? Zistite podľa mapy, ako dlho trvá táto túra. Čo by mal mať turista v batohu na dlhej a náročnej túre? Aký je rozdiel medzi útulňami a chatami? Nájdí na mape aspoň dve, kde môže turista prenocovať.

Zdroj: <https://cestahrdinovsnp.sk/blog/ako-uspesne-zdolat-najdlhsiu-turisticku-trasu-na-slovensku-cestu-hrdinov-snp>

3 Kollár, D., (2019). *Najkrajšie pešie okruhy*. Bratislava, Dajama, s. 153.

Cesta hrdinov SNP

Červeno značkováná turistická magistrála pomenovaná na počesť Slovenského národného povstania vedie od Bradla na západnom Slovensku po Dukliansky priesmyk na severovýchode Slovenska. Je súčasťou európskej diaľkovej turistickej cesty E8 a v Nízkych Tatrách sleduje hlavný hrebeň. Jej nízkotatranská časť je naozajstným turistickým bonbónikom, pretože hôľny terén na viacerých miestach ponúka fantastické pohľady na okolitú krajinu. Pre priemerne zdatných turistov odporúčame rozdeliť hrebeňovku Nízkych Tatier na päť dní s prenocovaním v chatách a útulniach.

Na základe uvedenej charakteristiky môžu žiaci schematicky vymodelovať/načrtnúť priez jaskyne (7 poschodí, hĺbka 180 m, lokácia pod chatou Milana Rastislava Štefánika).

Jaskyňa mŕtvych netopierov

Nachádza sa uprostred Slovenska v centrálnej časti hrebeňa Nízkych Tatier v Ďumbierskom vysokohorskom krase (1750 m.n.m) Relatívne drobný, hlboko zavrásnený vápencový masív Kozích Chrbtov s dĺžkou 2 kilometre a šírkou len 300 metrov obsahuje vo svojich útrobách množstvo chodieb v doposiaľ známych 14 poschodiach a dvoch paralelných vetvách. Najväčší podzemný priestor Bystrický dóm, sa nachádza na 7. poschodí v hĺbke 180 metrov priamo pod chatou M. R. Štefánika (jmn.sk).

Stojí to za to

Kto stál na lyžiach, dobre vie, že ísť na nich nahor je náročné. Existujú však špeciálne lyže, ktoré sa hodia presne na výstupy. Takéto lyžovanie sa volá skialpinizmus alebo skitouring. Znamená, že najskôr si na kopec, väčšinou mimo zjazdoviek, vyšliapete. Potom sa z neho spustíte. Lyže sú kratšie a širšie ako tie bežné a na špičke a päte majú špeciálne úchyty na prichytenie pásov.

Vďaka nim sa lyže na snehu nešmýkajú. Aj viazanie a lyžiarky musia byť prispôsobené. Ak toto všetko máte, ide sa na to. A poviem vám, častokrát je to poriadna makačka. V najstrmších stupáčkoch úplne fučíte, aj pred očami sa vám môže zahmlievať a hovoríte si, že už ani krok. Už nikdy viac! No zrazu ste na vrchole a je to... VAU! To ticho! Počujete len vlastné dychčanie a dychčanie vašich kamošov. To postupne prejde. Môžete sa kochať krásou okolo seba, horami, prírodou, planétou... Obklopi vás nádhera!

Juchúúú!

Ešte máte pred sebou zjazd dole. Najlepšie je, ak je prašan. To je čerstvo napadný sneh, ktorý je hebučký ako práškový cukor. Lyžami vletíte do neporušenej bielej plochy a zanechávate za sebou svoje stopy a obrovský oblak zvířeného snehu. Jačíte od radosti! Juchúúú! Ale pozor! Nie je to zas až také ľahké – svahy môžu byť nebezpečne strmé, preto sa netreba úplne pobiľniť. A čo je horšie, vo voľnom teréne môžu hroziť aj lavíny. Preto treba sledovať informácie horskej služby, aby ste vedeli, aká je na horách situácia. A bez poriadnej lavínovej výbavy v zime do hôr ani na krok!

Ten, kto je správne vybavený a dobre pripravený zažije výnimočné veci. Cesta hore je ťažká, ale človek si dokáže, že na to má. Cesta dole zase trvá iba chvíľu, no je to taká radosť, že v duchu sa už vidíte, ako idete zas a znova. Zas a znova...

Z čoho sú pásy na lyže?

Kedysi sa pásy na lyže vyrábali z tulenej alebo sobej kože. Výrobcovia však pochopili, že takéto využívanie zvierat nie je správne a rozhodli sa nájsť iné riešenie. Objavili špeciálne umelé vlákna, ktoré majú podobné vlastnosti ako koža zvierat. Je to lepšie, čo povieť?

Nezabudni!

Pred jazdou vo voľnom teréne treba myslieť na nebezpečenstvo lavín. Preto si treba do batohu pribaliť nasledovné veci:

Lavínový vyhľadávač je malý prístroj na baterky, ktorý neustále vysiela signál. Aj keď je človek zasypaný. A naopak, keď ti zasype lavína kamoša, môžeš prístroj prepnúť na prijímanie signálu a kamoša ľahšie a hlavne rýchlejšie nájsť.

Sonda je dlhá, tenká a skladacia tyč, ktorou sa prehľadáva lavínový nános.

Lopatka je vyrobená z ľahkého materiálu a je nenahraditeľnou pomôckou pri vyhrabávaní kamošov spod lavíny.

Airbag na lyžiach? Áno!

Aj v lyžovaní dokáže veľa zázraky. Vedci spoločne s profesionálnymi skialpinistami vymysleli už pred štyridsiatimi rokmi lavínový batoh, ktorý funguje ako airbag v aute. Keď lyžiar spozoruje blížiacu sa lavínu, špeciálnym systémom ho aktivuje – nafúkne veľký matrac, ktorý ho v lavíne udrží na povrchu snehovej masy. Nie je to síce lacná záležitosť, ale jednoznačne zachraňuje životy!

Lyže či snežnice?

Keďže v takýchto výškach býva často veľa snehu, potrebujeme mať vychytávky, aby sme sa doň nezabárali. To je totiž vysilujúce a len málokto by takto dokázal prejsť dlhšiu vzdialenosť. Ľudia dokážu nájsť patent na všetko. A vynasli snežnice – už pred vyše šesťtisíc rokmi! Pripomínali sitko pripevnené na nohách, čím sa váha tela rozložila na väčšiu plochu a človek sa nezabáral. Dnes sa vyrábajú z moderných materiálov a ich používanie je také jednoduché, že to zvládne každý. Na rozdiel od lyží majú tú výhodu, že sa na nich dá dostať takmer všade. Lenže ísť potom po krokoch naspäť dole je nuda. Ešte to aj dlho trvá. A tu sa ukazuje výhoda lyží.

Zdroj: Časopis Bublina č. 4/2022, s. 20–21

- Vymenuj zimné športy, ktoré poznáš.
- Ktoré pravidlá (okrem už zmienených) platia pri lyžovaní na zjazdovke?
- Zistite na mape, koľko lanoviek smeruje na Chopok?
- Opíšte, ako človek zasahuje do krajiny, ak chce postaviť lyžiarske stredisko s lanovkou, lyžiarskym vlekcom a zjazdovkou.
- Zistite na portáli mapy.cz⁴ v režime zimnej mapy, či je možné zlyžovať z Chopku späť k ústiu lanovky ľahšou trasou?
- Vysvetlite názov textu *Hore fučíš, dolu jačíš* z časopisu Bublina⁵
- Na základe textu posúďte, ktorý z dvoch zimných športov (lyžovanie alebo skialpinizmus) je ohľadupľnejší k prírode.

⁴ mapy.cz

⁵ Časopis Bublina (4/2022, s. 20–21).

Názov a vznik cesty SNP⁶

Legendárna červená hrebeňovka Cesta hrdinov Slovenského národného povstania sa vinie Slovenskom od západu na východ a tiež opačne. S červenými značkami prišiel do kontaktu na túre každý, kto niekedy zavítal do lesa v Bratislave, na Bradlo, do Trenčianskych Teplic, na hrebeň Nízkych Tatier, do košického Čermela či Bardejovských Kúpeľov.

Zárodkami turistiky boli miestne turistické trasy ešte v 19. storočí ako okružné výlety s rovnakým začiatkom a koncom, prípadne jednodenné jednosmerné výlety so začiatkom a koncom pri niektorej železničnej stanici. Budovali ich majitelia pozemkov, ktorí chceli prilákať turistov, alebo rôzne turistické združenia. Spôsob značenia nebol jednotný: používali číslce, písmená, tvary a symboly, popri červenej, modrej, zelenej a žltej sa používala aj biela, čierna, hnedá, ružová a fialová. Dialľkové trasy vtedy ešte neexistovali. Od roku 1921 bolo na Slovensku záväzné jednotné pásové značenie, ktoré desiatky rokov predtým prevzal Klub českých turistov z alpských krajín. Štvorica dnes používaných farieb bola ustálená až neskôr. Slovensko je dnes svetovou veľmocou v turistickom značení. Máme jednu z najdokonalejších a najhustejších sietí turistického značenia v dĺžke asi 15 000 kilometrov značkových chodníkov, kde je umiestnených okolo 7 000 smeroviek a 2 000 smerovníkov. Turistické značenie sa nachádza vždy na viditeľnom mieste, ktorým vedie turistická trasa alebo cyklotrasa. Turistické značenie väčšinou vidieť na kmeni stromov, balvane či výraznejšom kameni, smerovníku, stĺpoch či drevených trámoch. O turistické značenie sa starajú a pravidelne ho obnovujú dobrovoľníci z turistických klubov a spolkov. Farebnosť jednotlivých turistických značiek má svoje opodstatnenie:

- červenou sa označujú trasy dialľového charakteru (napríklad Cesta hrdinov SNP), prípadne hrebeňovky,
- modrou trasy významné na úrovni kraja, zväčša vedúce jedným pohorím,
- zelenou na úrovni okresu, tiež nástupové chodníky – z dolín na hrebene,
- žltou sú zvyčajne spojky medzi ostatnými trasami.

Na turistickej mape sa môže zdať, že žltá trasa je kratšia oproti ostatným, ale z fyzického hľadiska je oveľa náročnejšia, tieto trasy väčšinou vedú naprieč pohorím a tak je prevýšenie terénu veľké.

Predchodcom Cesty hrdinov SNP bola Štefánikova cesta, ktorá viedla od Bratislavy po Kráľovu hoľu a ďalej až do Košíc, ale inou trasou ako dnes. Názov dostala po Slovenskom národnom povstaní, významnej historickej udalosti, pretože boje počas SNP sa odohrávali na časti tejto trasy.

Značkári, pozor! Na členskej schôdzi OKČST. v Gelnici referoval obetavý značkár Vojtech Tomšíček o svojej práci a zmienil sa, že ešte niektorí ľudia nerozumieli významu turistických značiek. Stáva sa, že ich ničia, rozmazujú atď. Chápeme všetci, že značkovanie je práca veľmi obetavá a zasluhuje uznanie; preto najmä učiteľstvo musí vo školách vysvetliť význam turistiky a značiek. Pri značkovani cesty Kliperk—Poráčska dolina pracoval na celej ceste asi pol dňa, a keď sa vracal nazpät do Sloviniek, zbadal, že všetky značky sú rozmazané, ačkoľvek boli vo slušnej výške. Skoro už podozrieval nerozumných ľudí alebo detí, ktoré majú iste vinu na zákaznom diele. Zanedlho stretol čelníka, upozornil ho na celý prípad a prosil o zistenie viníka. Po hodinovej ceste so svojim pomocníkom spozoroval, že kravy, ktoré išli na pastvu, s chuťou olizovali čerstvo urobené značky. Č.l.

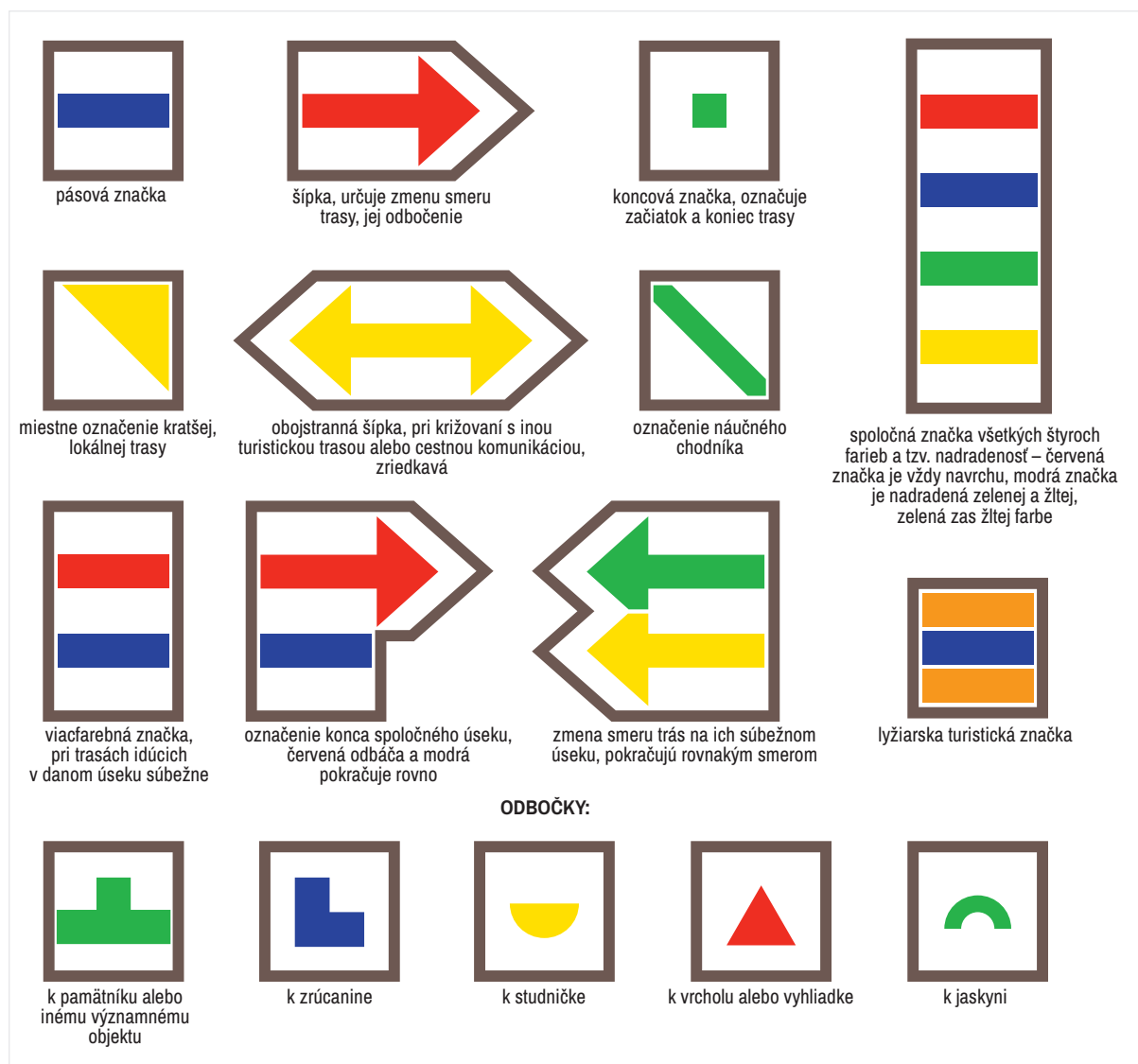
Článok z dobového časopisu pre turistov:
Značkári, pozor!⁷

⁶ Text vychádza zo zdrojov: <https://www.muzeummap.sk/poznate-turisticke-znacenie/> a <https://historia.cestasnp.sk/>.

⁷ Časopis turistů, XLIX(3), s. 32, 4. marec 1937. Značkári, pozor!

Po prečítaní článkov učiteľ žiakom kladie otázky:

- Nájdite na mape miesta spomínané v texte.
- Akú farbu má trasa Cesta hrdinov SNP? Zdôvodnite danú farbu.
- Aký význam má turistické značenie?
- Kde všade sa turistické značenie môže nachádzať?
- Kto sa o turistické značenie stará?
- S akými ťažkosťami sa môžu stretávať dobrovoľníci pri udržiavaní značiek?

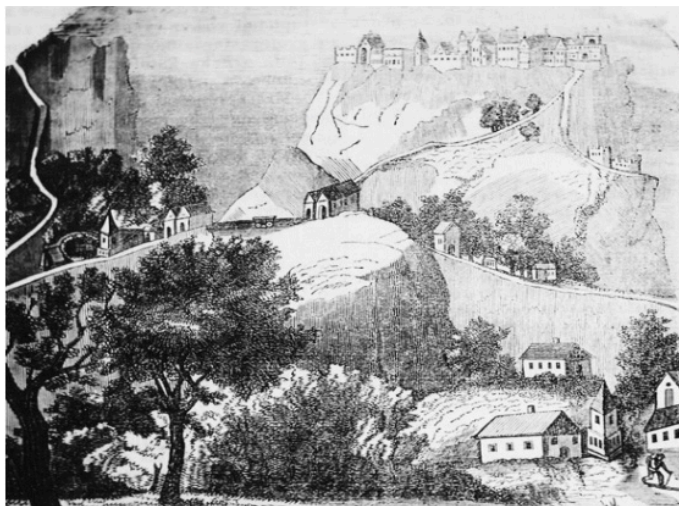

Turistické značenie

Zdroj: <https://www.muzeummap.sk/poznate-turisticke-znacenie/>

Národný park Muránska planina

V predchádzajúcej ukážke bol kladený väčší dôraz na mapu ako zdroj informácií. Ukážky učebných úloh na tému Muránska planina čerpajú z písaných textov, ale mapa stále tvorí základ identifikácie polohy národného parku a jeho hlavných charakteristík. Väčšina námetov sa sústreďí na rozvoj historického porozumenia, čím sa pôvodný cieľ rozširuje o **cieľ č. 3: Porovnať zmeny života ľudskej spoločnosti v čase a priestore** s viacerými výkonovými štandardmi. Zámerom tohto prístupu je prirodzená integrácia dvoch komponentov, pričom nejde len o samoučelné poznávanie historických faktov, ale dôraz sa kladie na proces aktívneho učenia sa.

Zdroj: www.muran.sk

Porovnaj dobové zobrazenie Muránskeho hradu so súčasnou fotografiou. Opíš, čo sa na hrade v čase zmenilo.

Zdroj: www.regiongemer.sk

Evokácia:

- Na čo pôvodne slúžili hrady? Kto na hradoch býval?
- Vyhľadajte na mape Slovenska čo najviac hradov. Koľko ste ich našli za 2 minúty?
- Prečo si myslíte, že je na dnešnom Slovensku toľko hradov?
- Reštaurátori a dobrovoľníci sa dnes na viacerých miestach postupne snažia o obnovu hradieb a hradných budov. Čo ich k tomu vedie? V čom spočíva ich práca?
- Uvedte čo najviac možností, na čo dnes slúžia hrady.

Na príkladoch hradov Devín, Vígľaš a Spišský hrad nájdite rôzne formy využitia hradov v súčasnosti. Môžete pátrať, aké možnosti a aký program ponúkajú aj na ich webových stránkach.

K životu na hradoch sa viažu rôzne povesti, ktoré niekedy vysvetľujú pôvod miestnych názvov, inokedy obrazne približujú dramatické udalosti z minulosti. K Muránskemu hradu sa viaže táto povesť:

Povešť o Muránskej Venuši

Mária Széchy, pre svoju krásu prezývaná Muránska Venuša, bola aj mimoriadne odvážna žena. Hrad pod jej velením odolával všetkým útokom cisárskych vojsk. Ich vodca František Wesselényi Máriu nenahovoril na kapituláciu ani pri osobnom stretnutí. Očarený jej zjavom však zaútočil proti nedobytej pevnosti amorovým šípom, ponúkol Máriu svoje srdce. Po odpovedi mal prísť o polnoci na hrad spusteným povrazovým rebríkom. Tu padol do zajatia a bol postavený pred voľbu smrti alebo večného zväzku s obdivovanou ženou, avšak pod podmienkou zrady cisára. Výberom tejto možnosti obstál v skúške, získal ruku Muránskej Venuše a s ňou i hrad, ktorý ešte tej noci obsadilo jeho vojsko.

Na základe povesti žiaci realizujú výkonový štandard *Interpretovať príbeh, postavu alebo udalosť z minulosti*, napríklad formou dramatizácie – vytvoria a prezentujú jednu alebo viac scén z príbehu v povesti.

Dramatizácia, ako metóda vyučovania je zážitkové učenie, ktoré aktivizuje a rozvíja osobnosť žiaka. Využíva sa na prepojenie intelektuálneho, emocionálneho a intuitívneho učenia a môže sa implementovať integrovaním jej prvkov do iných vyučovacích hodín. V tomto prípade ide o aktivizáciu žiakov v tvorivej činnosti, v ktorej žiaci a žiačky dramatizujú úryvok zo starej povesti a kde nejde primárne o faktografické poznanie minulosti, ale o vystihnutie zápletky a atmosféry príbehu. Pri stvárnení povesti žiaci vychádzajú z textu povesti, ktorú čítali a voľne spracujú dej a správanie postáv podľa pridelených úloh. Môžu využiť aj rolu rozprávača príbehu. Pohybujú sa v priestore, využívajú gestá, mimiku, intonáciu... Týmto spôsobom si upevňujú vedomosti o príbehu, rozširujú slovnú zásobu a lepšie si uvedomujú konanie a charakter postáv.

Mária Széchy (Séčiová) sa narodila v roku 1610 a na Muránskom hrade prežila svoje detstvo. Podoba statočnej šľachtickej sa zachovala na maľovanom portréte.

- Opíšte čo najviac detailov na obraze.
- Vymyslite názov pre portrét.
- Čo by ste sa Márie opýtali?

Pozrite si video: *Náučný chodník Márie Széchy*⁸ a odpovedzte na otázky: *Odkiaľ a kam vedie náučný chodník Márie Széchy? Prečo trasa vedie práve tade? Opíšte krajinu na videu. Akú farbu má turistická značka náučného chodníka? Na trase sa nachádzajú železné kliešte – čo alebo koho pripomínajú? Uvedte aj iné príklady, keď sa história využíva v turizme – ktoré miesta ste navštívili a čo sa vám páčilo a nepáčilo. Spomínané miesta zaznačte na mape.*

Počas túry Muránskou planinou môžeme vidieť stáda koní, ktoré sa tam chovajú od dávnych čias. Kone vždy patrili medzi cenný majetok. Bez svojich koní by ani ľudia v minulosti, ako bola tiež Mária Széchy, nemohli kontrolovať, využívať a spravovať svoje rozsiahle panstvo. Na príklade využitia ťažných koní v lesníctve sa vrátíme k pôvodnému **cieľu č. 4: Porozumieť prejavom vzájomných vzťahov medzi prírodným prostredím a činnosťou človeka a významu ochrany prírody a krajiny**. Lesníctvom človek mení prírodu od dávnych čias. Kniha *Najkrajšie pešie okruhy*⁹ opisuje plemeno ťažného koňa, ktoré sa chová na Muránskej planine. Za chov koní je dnes zodpovedná Správa Národného parku Muránska planina.

8 <https://www.facebook.com/watch/?v=1457080961857526>

9 Kollár, D. (2012): *Najkrajšie pešie okruhy*. Bratislava, Dajama.

Učiteľ žiakov vyzve:

- *Nájdite podľa popisu v texte miesto v národnom parku, kde presne sa kone chovajú.*
- *Na čo slúži vyšľachtený ťažný kôň?*
- *Porovnajte spôsoby ťažby dreva v minulosti a dnes. Vymenujte čo najviac možností, na aké účely používame drevo.*

Muránsky norik

Miestni milovníci koní tu pôvodne začínali s chovom huculov, ktorých neskôr krížili s mohutnejšími severskými a alpskými druhmi. Vyšľachtili tak špeciálne plemeno koňa nazvaného muránsky norik. Norik je predovšetkým ťažným koňom a jeho hodnota sa pohybuje od 1 000 do 2 000 eur. Na chov, ktorý patrí k najväčším chovom chladnokrvných koní v Európe, poskytujú rozľahlé lúky Muránskej planiny priam ideálne podmienky.

- *V texte sú prezentované dva spôsoby ťažby dreva. Porovnajte ich prínosy a riziká, spíšte ich na pracovný list.*

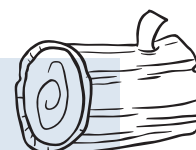
Lesníctvo

Ľudia potrebujú drevo na rôzne účely. Vyrábajú z neho nábytok, papier, používa sa na stavbách, na kúrenie a podobne. V minulosti drevo zväžali z lesa kone a drevorubači pracovali hlavne so sekerami a ručnými píliami. Dnes sa drevo z lesa zväžá pomocou moderných strojov a drevorubači používajú motorové píly.

Aby sa les ťažbou nezničil, majú lesníci rôzne postupy na obhospodarovanie lesa. Najlepší les je taký, kde sú rozmanité druhy stromov rôzneho veku. Taký les je zdravší a prospešnejší pre životné prostredie.

Stromy v lese sa môžu ťažiť niekoľkými spôsobmi. Ľahko si v krajine všimneme, keď sa vyrúbe veľká plocha lesa. Tomu hovoríme holorub a obnova takéhoto lesa trvá mnoho desiatok rokov. Iný spôsob ťažby je, keď sa v lese vyberajú jednotlivé stromy, ktoré sa vyrúbu. Vtedy hovoríme o výberovom spôsobe ťažby. Les pri tomto hospodárení sa neničí a obnovuje sa oveľa rýchlejšie.

Stromy nerastú tak rýchlo, ako by ľudia chceli a potrebovali pre rastúcu spotrebu. Preto musíme hospodáriť tak, aby mal les čas na obnovu.

Zdroj: Kožuchová, M. (2012): Vlastiveda pre 4. ročník, Bratislava Expol Pedagogika, s. 50.

Ochrana lesa

Učiteľ žiakov upozorní, že ťažba v národnom parku je zakázaná a chránená zákonom kvôli ochrane prírody a krajiny, hoci v niektorých prípadoch sa môžu povoliť výnimky na špecifické účely, ako je údržba alebo obnova lesa. Národné parky slúžia na ochranu prírody, preto akákoľvek ťažba narúša ich prirodzenú rovnováhu a ohrozuje ekosystémy, biodiverzitu a chránené druhy.

Zdroj: Národný park Muránska planina – ťažba v roku 2019

Žiaci si prečítajú úryvok z rozhovoru v novinách s odborníkom na ochranu prírody:

„Problémom je hrozba masívnej komerčnej ťažby pod zámienkou spracovania lykožrútovej kalamity. Park je neodborne a nepravdivo označovaný za pôvodcu lykožrútovej kalamity na Horehroní. Je azda najviac ohrozený rizikom, že sa z neho stane obyčajný lesný závod a dopadne podobne ako hospodárske lesy na Horehroní – ako mesačná krajina. Národný park má ideálne podmienky na rozvoj prírodného turizmu, a to aj vďaka finančnej podpore z plánu obnovy. Za dekádu medzi dvomi sčítaniami obyvateľov klesol počet obyvateľov okresu Revúca o desatinu, čo je viac ako počas druhej svetovej vojny. To ukazuje, že 30 rokov trvajúci model orientovaný len na ťažbu dreva skrátka neuspel. Mladí ľudia odchádzali a z dreva profitoval kadekto iný len nie ľudia v regióne. Prírodný turizmus a naň naviazané služby sú jedinou cestou, ako to zvrátiť.“

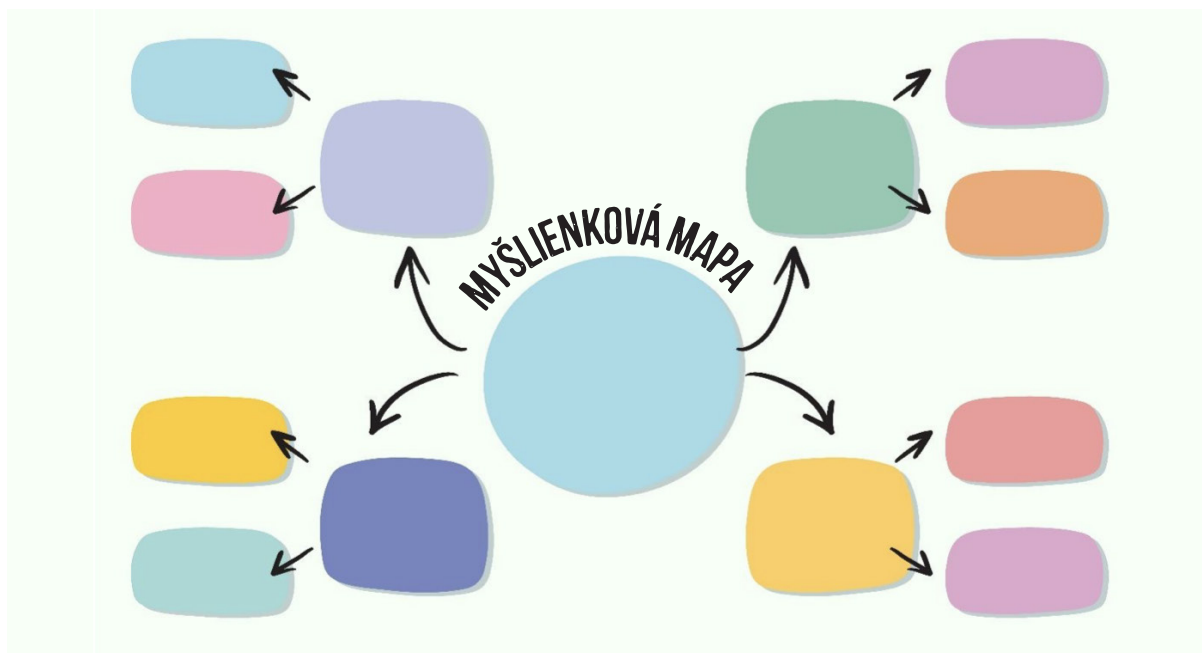
Environmentálny právnik, bývalý štátny tajomník Min. životného prostredia a politik Michal Kiča¹⁰

Žiaci po prečítaní článku odpovedajú na otázky:

- Čo kritizuje článok?
- Čím sa ospravedlňuje masívna ťažba v národnom parku?
- Čím sú chránené národné parky?
- V akom prístupe článok vidí budúcnosť?

¹⁰ <https://www.aktuality.sk/clanok/RMogJ4K/skonci-ako-lesny-zavod-ci-mesacna-krajina-narodny-park-muran-ska-planina-cakaju-mnohe-vyzvy/> získané 20. 10. 2025.

Na záver aktivity vytvoria pojmovú mapu, do ktorej zahrnú čo najviac oblastí a informácií, ktoré sa postupne dozvedeli o národných parkoch. Myšlienkovú mapu vytvoria na flipchart v skupine alebo v aplikáciách Ayoa, Mindomo, Coggle.

Myšlienková mapa

Zdroj: [Freepick.com](https://www.freepick.com)

Línia národných parkov a ochrany prírody sa otvára v prvom cykle cez všeobecnú tému pravidiel správania sa na verejných miestach a v rôznych situáciách. Následne sa v druhom cykle aktivity rozvíjajú do troch smerov: znalosť národných parkov, ich lokalizácia na mape; pravidlá správania sa na týchto územiach; využitie národných parkov z perspektívy priemyslu, ako aj účelov rekreácie; ako aj rozvíjanie práce s prameňom na dejepisnom učive. Všetky tieto dimenzie spoznávania národných parkov a ich súvislostí si žiaci zaznamenajú v myšlienkovej mape a tak lepšie porozumejú osvojeným poznatkom a súvislostiam.

1.1.3 Bádateľská aktivita: Kto to bol?

V tejto aktivite ilustrujeme na príklade dejepisného komponentu napĺňanie cieľa od obsahového štandardu cez výkonové štandardy. Jedna dobre štruktúrovaná aktivita môže využívať viacero obsahových aj výkonových štandardov a môže smerovať k napĺňaniu viacerých cieľov vzdelávacej oblasti.

Aktivita *Kto to bol?* sa zameriava na obsahové štandardy tematického celku *Spôsoby určovania času a zaznamenávania a skúmania minulosti*:

- **Spôsoby uchovávania** a pripomínania si **minulosti** na príkladoch udalostí a osobností;
- **Skúmanie rôznorodých prameňov o minulosti na príklade profesií: archeológ, etnológ, archivár, muzeológ, historik** a pod;
- **Návšteva pamäťovej inštitúcie** – múzeum, archív, galéria, knižnica, skanzen, virtuálna expozícia, kultúrna a technická pamiatka.

Počas aktivity využívame výkonové štandardy pod viacerými **cieľmi**:

Cieľ 1: Rozvíjať poznanie z oblasti spoločenských, geografických a historických procesov a javov na všeobecnejšej úrovni.

Žiak vie/dokáže:

- Charakterizovať vybrané príklady kultúr v minulosti.

Cieľ 2: Samostatne využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií.

Žiak vie/dokáže:

- Sformulovať cieľ bádania na základe výskumných otázok.
- Rozlíšiť a vyhodnotiť rôzne zdroje informácií.
- Získať informácie pre potreby vlastného bádania v encyklopédiách, v náučnej literatúre alebo na internete.
- Usporiadať skúmané javy, procesy a udalosti podľa určených kritérií.
- Porovnať rôzne pohľady a názory na vybranú tému alebo problém.

Cieľ 3: Porovnať zmeny života ľudskej spoločnosti v čase a priestore.

Žiak vie/dokáže:

- Ilustrovať príklady kultúrnych, umeleckých a náboženských prejavov človeka na konkrétnych príkladoch.

V tejto aktivite aplikujeme postupy bádateľskej výučby na téme nedávno verejnosti sprístupneného nález hrobky kniežaťa neďaleko Popradu. Žiaci sa oboznamujú so spôsobom, ako sa lokalita historického nálezu identifikuje, skúma, aké metódy a profesie sú v tomto procese zapojené. Žiaci objavujú vzťah medzi minulosťou a prítomnosťou na príklade významného nález s európskym presahom. Viac informácií v článku Kto bol veľmož pochovaný v hrobke pod Tatrami? na portáli archeologia.sk.

Cieľ hodiny:

- Žiaci vedia vysvetliť, ako vzniká archeologický objav a prečo je dôležitý.
- Rozumejú pojmom: **archeológ, hrobka, nález, minulosť, výskum**.
- Rozvíjajú čítanie s porozumením a schopnosť vyjadriť vlastné predstavy o skúmaní a uchovávaní stôp minulosti.

Evokácia: Učiteľ žiakom ukáže fotografie a prečíta krátku tlačovú správu v štýle TASR.

Vo štvrtok popoludní 29. septembra 2005 pri bagrovaní narazil jeden z robotníkov na drevené trámy pod povrchom zeme. „Našli sme studňu alebo bunker,“ hlásil do telefónu vedúci výstavby priemyselného parku v Poprade-Matejovciach.

Učiteľ sa pýta žiakov:

- Čo myslíte, na čo robotníci narazili?
- Koho by ste na miesto privolali?

Žiaci verbalizujú svoje predstavy a dohady a učiteľ alebo jeden zo žiakov zapisuje odpovede žiakov na tabuľu/flipchart.

V nasledujúcom kroku učiteľ rozdelí žiakov do skupín po 3–4 a rozdá im text. Uvedie nasledujúcu časť aktivity slovami: To, čo robotníci objavili, bola **hrobka**. Dnes sa spolu dozvieme, **kto v nej ležal** a **prečo je tento objav taký výnimočný**. Text môže učiteľ aj prečítať a žiaci postupne pracujú v skupine na odpovediach na otázky v pracovnom liste a následne každá skupina svoje odpovede prezentuje. Učiteľ pred čítaním textu objasní pojmy, ktoré sú pre žiakov nové: archeologický ústav, SAV, unikátny, tapisérie, replika... pričom nejde o pojmy, ktoré sú predmetom preverovania vedomostí žiaka, ale ide o prirodzené rozšírenie témy.

Kto to vlastne bol?

Uprostred staveniska ležala zaliata v päť metrovej hĺbke vo vode a bahne dvojkomorová hrobka stará viac ako 1 600 rokov. Poklad! „Bola to priam dokonalá časová konzerva,“ zhodujú sa archeológovia z Archeologického ústavu SAV v Nitre, ktorí na výskume pracovali 18 rokov. Vzorky dreva so strieborným klinčekom poslali do laboratória v Nemecku a tam určili vek dreva na rok 380 n. l., s možnou odchýlkou ± 27 rokov. Nálezy honosných hrobov sa našli aj v iných častiach Európy, ale tento je medzi nimi naozaj unikátny.

V hrobke sa nenašlo žiadne zlato, pretože archeológovia tu neboli prví! Vykrádači ju našli niekedy na prelome 4. a 5. storočia. Nechali po sebe stopy: motyku, ktorou vykopali tunel k hrobke, sekeru, ktorou rozrazili obe komory, aj tri lopaty a zvyšky faklí, ktorými si svietili. Potom cez diery po vykrádačoch hrobku zaplavila voda, ktorá nemala ako uniknúť. Práve vďaka nepriepustnosti ílu a podmäčtanému prostrediu bez prístupu vzduchu sa tu zachovali niektoré organické materiály, ako vlnené tapisérie, koža, drevené máry, aké sa dosiaľ nikde inde nenašli. Nález dokazuje, že svet bol v 4. storočí oveľa viac poprepájaný, než sa historici a archeológovia dosiaľ nazdávali.

Výskum na mieste trval archeológom štyri mesiace, boli zavesení na lavičkách, aby nepošliapali nálezisko. Spod zeme vytiahli 12 ton materiálu. „Bol to boj s časom, lebo keď skončili, pod Tatrami začínalo mrznúť a snežiť, v tom bahne to nebolo nič príjemné,“ spomína archeológ Karol Pieta. „Archeológovia nie sú reštaurátori, nepracujeme s drevom, ktoré bolo 1 600 rokov vo vode.“ Oslovil preto kolegov z múzea v Nemecku. Ich reštaurátorka nám radila, ako sa o materiál správne starať hneď po vytiahnutí spod zeme: každé ráno a večer ho polievať vodou, aby nepopraskalo. Nebolo možné v blate zisťovať, čo všetko je na dne hrobky, preto sa vyberali celé bloky hlíny, ktoré skúmali neskôr a našli kúsky zlatých nití, textilu, dreva, kože, jantárovú perlu, šesť hracích kameňov z tmavozeleného a mliečnobieleho skla s hracou doskou alebo hygienickú kazetu z lyka so striebornou pinzetou, lyžičkou na čistenie uší, nožnicami a zvyškami zrkadla - to našli až v laboratóriách v Nemecku, kam priviezol kamión 12 ton materiálu. Niekoľko týždňov trvalo, kým všetko vybalili a rozhodli, ako ďalej. Obyčajne sa drevo konzervuje chemikáliami a vymrazuje sa vo vákuovej komore, čím dostanú všetku vodu von. No najdlhšie brvná hrobky merajú viac ako štyri metre a do zmrazovacej komory sa jednoducho nevošli. Šéf konzervovania dreva bol fyzik a prišiel s nápadom, aby drevo vysušili inak: pomocou piesku. Prenajali veľkú halu a postavili v nej obrovské „pieskové lôžka“, kde pomaly brvná sušili celých 12 rokov.

Z kostry sa našlo približne sto kostí. Antropológovia analýzou časti panvy a stehennej kosti zistili, že tento muž pravdepodobne patril ku kmeňu germánskych Vandalov a zomrel, keď mal asi dvadsať rokov. Mohol byť vysoký okolo 177 centimetrov. Vedci (arecheogenetici) v Dánsku z rozboru DNA zistili, že to bol človek s koreňmi v stredoeurópskom priestore. Podľa zubov mohol dokonca stráviť istú časť svojho života až v Stredomorí, v Rímskej ríši. Zvláštne pritom je, že v hrobke sa nenašla lebka, iba niekoľko zubov. Presnú príčinu smrti nevieme, no vieme, že v čase smrti trpel žltáčkou. Mŕtvy bol uložený na striebrom zdobené lôžko z tisového dreva, typické pre rímsku ríšu. Bolo vo vnútornej komore – v sarkofágu z červeného smreku, ktorý sa ponáša na honosné mramorové antické sarkofágy. Komora veľkosti 4,28 × 3,22 metra obsahovala „výbavu na druhý svet“, to bola honosná tapiséria, okrúhly stôl (monopódium) z jediného kusu javorového dreva, kožené puzdro na luk, súprava nádob na pitie z keramiky a mosadze a tretia miska rímskeho pôvodu. Súčasťou pohrebnej hostiny bol aj súbor asi 50 lieskových orechov. „Miesto zrejme nebolo vybrané náhodou, bola to nápadná vyvýšenina s výhľadom na Tatry,“ hovorí archeológ Karol Pieta. Hroby sú buď v blízkosti významnej osady, alebo na miestach, ktorými napríklad prechádzala vojenská jednotka – a to mohol byť aj tento prípad. „Preto je tento nález silným dôvodom pre ďalší výskum na tomto území.“

Dnes je verná replika hrobky vystavená v popradskom múzeu. Historici a architekti pripravili vernú repliku hrobky a umiestnili ju do päťmetrovej hĺbky pod presklenú dlážku, aby návštevníci videli, ako hrobka pôvodne vyzerala.

Skrátená verzia článku: učiteľ ju môže využiť v prípade nedostatku času alebo podľa kognitívnej úrovne žiakov.

Pri výstavbe priemyselného parku v Poprade-Matejovciach v roku 2005 našli robotníci hrobku starú viac ako 1 600 rokov. Bola skrytá pod vodou a bahnom.

Archeológovia opatrne odkryli hrobku a našli tam množstvo predmetov – drevené lôžko so striebornými ozdobami, tapisériu, stôl, luk, nádoby a orechy.

V hrobke ležal mladý muž, asi 20-ročný. Bol vysoký 177 cm a zrejme patril ku kmeňu Vandalov. Žil v čase Rímskej ríše. Vedci zistili, že časť života mohol stráviť aj v Stredomorí.

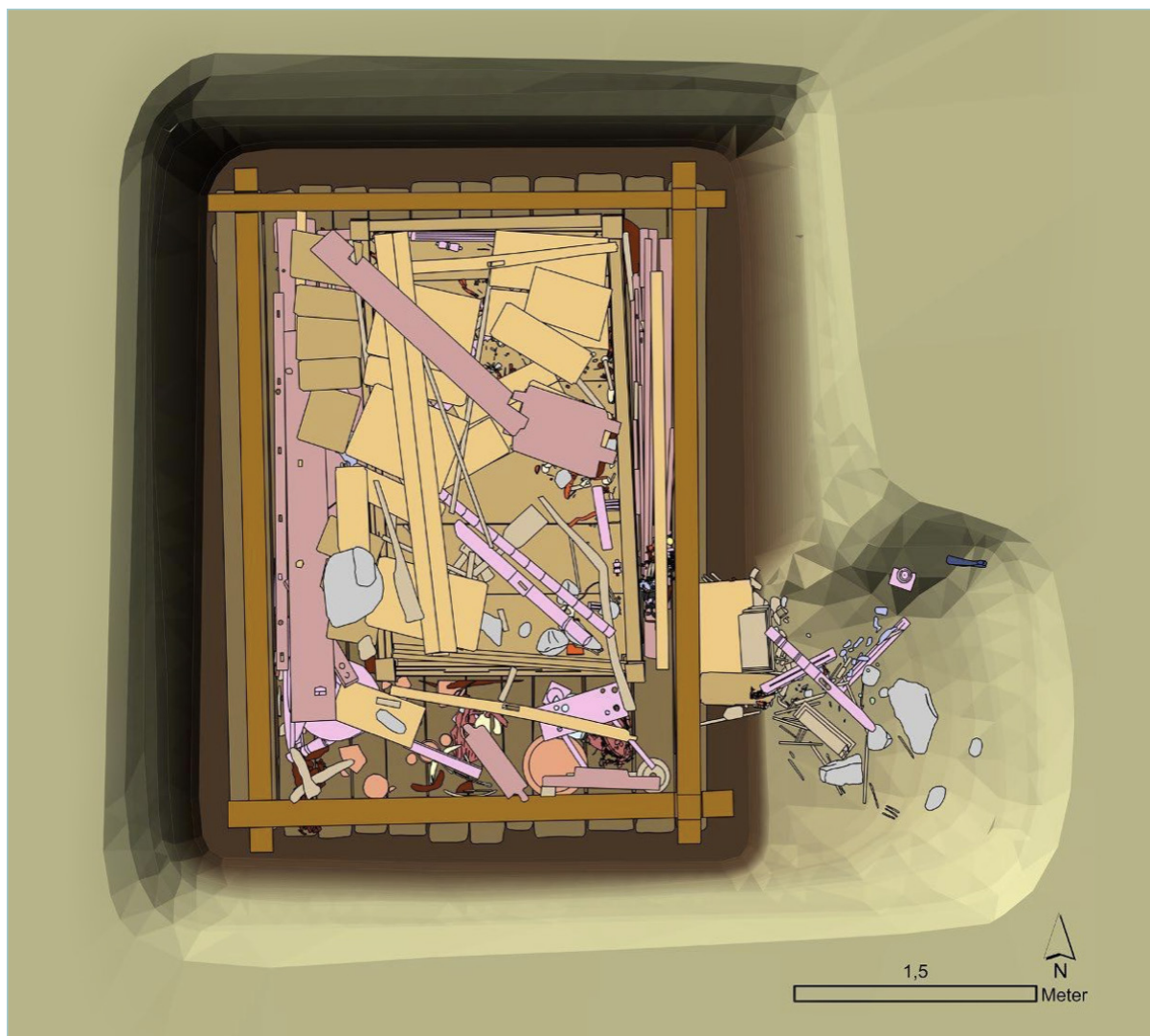
Voda a íl ochránili všetko pred zničením, takže sa zachovali aj kúsky textilu, kože a dreva.

Dnes môžeme hrobku vidieť v popradskom múzeu, kde ju vystavili pod presklenou dlážkou.

- Opíšte, čo sa na fotografiách deje, využite pri tom informácie z textu.
- Zoradte fotografie¹¹ chronologicky, teda v časovom slede podľa toho, ako práce na výskume a sprístupnení objavu verejnosti postupovali.

Usporiadanie predmetov a obrázkov a používanie časových osí môže zohrávať dôležitú úlohu pri rozvoji chápania a chronológie a orientácie v čase a malo by sa používať na všetkých úrovniach základnej školy.

Plán hrobky zobrazuje rozloženie nálezov podľa výsledkov scanov z laboratória v Nemecku¹² a na nasledujúcej strane je fotografia z Múzea v Poprade¹³, kde je dnes hrobka vystavená. Nájdite čo najviac predmetov spomínaných v texte.

11 Fotografie: <https://dennikn.sk/3563880/vzacnu-hrobku-spod-tatier-staru-1600-rokov-si-uz-mozete-pozriet-nazi-vo-je-to-zazitok/> T. Benedikovič, K. Pieta, <http://www.archeologias.sk/rim-a-stahovanie-narodov/clanok/article/kto-bol-velmoz-pochovany-pod-tatrami-1.html>

12 ZBSA, Schleswig.

13 <https://zurnal.pravda.sk/rozhovory/clanok/669595-narodil-sa-na-spisi-zil-ako-rimska-elita-bol-rukojemnik-ale-bo-velitel/>, foto: K. Pieta.

Hľadanie a skúmanie predmetov, obrázkov, textov a iných zdrojov robí z hodiny dejepisu zážitok založený na bádateľských aktivitách a „príbeh z minulosti“ nie je vopred daný, ale je potrebné ho objaviť.

Fotografia rekonštrukcie/repliky hrobky v Podtatranskom múzeu v Poprade.

Foto: Karol Pieta

Aktivita: aké profesie sa podieľali na skúmaní tohto nálezu?

Žiaci pracujú v skupine s textom článku a vypĺňajú tabuľku:

- archeológ, antropológ, reštaurátor, historik, muzeológ – vysvetlenie profesie môže byť uvedené na kartičkách
- čo ktorá profesia skúmala pri objave hrobky
- čo sa z jednotlivých predmetov podarilo zistiť

profesia	čo skúma	čo zistili

Žiaci odpovedajú na otázky:

- Čo z týchto informácií vieme s istotou?
- Čo vieme určiť len približne?
- Od čoho to závisí?

Reflexia:

- Aké profesie pracovali na výskume, čo zistili?
- Čo ostáva nejasné a prečo?
- Akým spôsobom sa uchovávali predmety (artefakty) z nálezu?
- Kto sa stará o predmety z hrobky?
- Čo viac by si sa chcel o mužovi z hrobky dozvedieť?
- Čím je hrobka kniežaťa z Popradu výnimočná?

Žiaci môžu nakresliť alebo napísať krátky článok na tému: „Najzaujímavejší predmet, ktorý som našiel a čo by som sa z neho dozvedel o minulosti.“

1.2 Od obsahového štandardu v komponentoch k cieľom

V tejto časti ilustrujeme na predložených námetoch opačnú logiku práce so vzdelávacími štandardmi a projektovaním výučby, ktorá spočíva v spájaní viacerých obsahových štandardov, na ktoré sa viažu výkonové štandardy a následne ciele cyklu. Venujeme sa špecificky občianskemu komponentu, z ktorého viaceré tematické celky neboli doposiaľ v obsahoch prvouky a vlastivedy primerane zastúpené. Vybrané témy z tematického celku Médiá a online priestor boli pôvodne v iŠVP (2015) zastúpené v prierezovej téme mediálna výchova, a v novom kurikule sú zahrnuté v tematickom celku:

Mediálna gramotnosť a online prostredie

- Poslanie **médií** a základné princípy ich fungovania
- **Dôveryhodné a nedôveryhodné zdroje** informácií
- Pravdivosť a zavádzanie **reklamy** na vybraných príkladoch
- Princípy fungovania **influencerov, sociálnych sietí** a ich **algoritmov**
- Pravidlá a odporúčania **bezpečného a etického správania sa v online prostredí** s možnosťami pomoci, **digitálny well-being**
- Prínosy a nebezpečenstvá **online prostredia** a **AI**

1.2.1 Fámy a ich dôsledky

Obsahové štandardy komponentov: Dôsledky pravdivosti a klamstva na život. Rôzne podoby šírenia informácií. Dôsledky zavádzajúcej informácie.

Výkonové štandardy:

- Posúdiť etický rozmer správania sa ľudí vo svojom okolí s pomenovaním jeho príčin a dôsledkov.
- Interpretovať informácie získané pozorovaním okolia, z rôznorodých obrazových zdrojov a veku primeraných textov vecnej a umeleckej literatúry.

Cieľ 7: Identifikovať morálne dobro v konaní druhých a vo vlastnom konaní. Využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií.

Mediálna gramotnosť je jednou z prierezových gramotností a žiak sa v nej vzdeláva najmä o svete médií a online priestore, ktoré dnes aj žiakom prinášajú mnohé výzvy. Žiak prvého cyklu pravdepodobne má prístup do virtuálneho sveta, preto základ, na ktorom staviam, by mal vychádzať z jeho prežívanej skúsenosti. Častý problém, ktorý sa spája s online priestorom je nejasnosť (ne)pravdivosti informácií. S tým súvisiaca téma klamstva sa dá ilustrovať na rôznorodej detskej literatúre.

Námety na aktivity:

Evokácia: učiteľ uvedie tému hodiny opisom situácie zo školského prostredia.

Že vraj...

Včera z mojej školskej tašky zmizla desiata. Myslím si, že mi ju zobral náš nový spolužiak. Prestúpil do našej školy z vedľajšieho sídliska zo športovej triedy. Kto vie, prečo zmenil školu – možno aj tam kradol desiaty. Športovcom nedôverujem, myslia iba na seba.

Zdroj: Časopis Bublina, 2019, č. 3, s. 19

Žiaci odpovedajú na otázky:

- Čo je faktom a čo už domnienkou?
- V čom sa žiak mýli?
- Ako jeho domnienka pôsobí ďalej?

Následne žiaci pracujú s textom z časopisu Bublina (2019, č. 3, s. 18):

KOMU A ČOMU (NE)VERIŤ?

Stačí pár klikov

Keď boli vaši rodičia školákmi, ešte neexistovali smartfóny. Možno doma nemali ani počítač, nieto prístup na internet. Keď sa niečo chceli dozvedieť, napríklad koľko váži slon, museli sa opýtať niekoho múdreho, alebo zísť do knižnice a vyhľadať to v hrubých knihách.

Dnes to máme oveľa jednoduchšie. Na internete nájdeme takmer všetko. Napríklad aj to, koľko kilometrov je vzdialenosť medzi Bratislavou a Novou Baňou. Alebo ako sa povie po japonsky „ďakujem“. Zistíte to na internete?

Žijeme v slobodnej krajine, každý má právo na vyjadrenie a prístup k informáciám. Rýchly prístup k nim je veľkou výhodou dnešnej doby. Avšak musíme byť v strehu – nie všetky informácie sú pravdivé.

Test dôveryhodnosti

Neustále sa dozvedáme nové informácie. Niečo nám povedia rodičia, iné učitelia a dačo zas susedia či spolužiaci. Niektoré novinky si prečítame v knihách, iné v časopise Bublina či v novinách pre dospelých alebo na internete. Čo z toho všetkého je ale pravda?

Keď prijímame informácie, skúsme si vždy položiť aspoň tieto dve otázky: Kto nám to hovorí? Čo presne tvrdí? Vždy by sme sa mali zamyslieť, či konkrétnemu človeku môžeme veriť. Či sa v danej téme vyzná. Keď nám lekárka povie, že máme angínu, je odborníčka a mali by sme jej veriť. Keď nám však 5-ročný sused povie, že objavil liek na rakovinu, asi mu veriť nebudeme a tušíme, že si vymýšľa.

Aj keď niečo čítame, mali by sme si položiť otázku, kto to napísal. Ak je to učebnica prírodopisu, vieme, že ju písali odborníci. Pri správach na internete často ani nevieme, kto je ich autorom. Vtedy treba obzvlášť zbystriť pozornosť.

Mýliť sa je ľudské

Ale pozor! Nie vždy, keď ľudia povedia niečo nepravdivé, klamú. Všetci sa občas mýlime. Preto je dobré, aby sme sa nad tým, čo nám ľudia hovoria, aj samostatne zamysleli a posúdili to.

Kritické myslenie

Ako odhalíme, či niečo nie je pravdivé? Samostatne a kriticky myslieť je zručnosť. Kriticky myslieť znamená pozrieť sa na danú informáciu zo všetkých strán, posúdiť ju, neprijímať ju automaticky, ale pozastaviť sa nad ňou a rozobrať ju. Vieme to trénovať, tak ako futbal alebo hru na gitare. Vyskúšajte to aj vy.

18

Učiteľ kladie žiakom otázky:

- Z akých zdrojov väčšinou získavate informácie?
- Ako si overujete spoľahlivosť zdroja?
- Ako si overujete pravdivosť informácie?
- Prečo je dôležité overovať si pravdivosť a spoľahlivosť informácií?

1.2.2 Reklama – pravda alebo trik?

Obsahové štandardy: Vplyv reklamy na naše túžby a správanie.

Výkonové štandardy:

- Opísať, na čo médiá slúžia, napríklad že poskytujú správy, zábavu alebo informácie.
- Vysvetliť na jednoduchých príkladoch základné ekonomické vzťahy.

Cieľ č. 8: Chápať zmysel a význam pravidiel, práv a povinností vo svojom živote i v spoložití s inými. Rozumieť základnej úlohe médií a zásadám bezpečnosti v online prostredí.

V prípade reklamy na produkty alebo služby ide na jednej strane o pochopenie významu reklamy z perspektívy výrobcu/predávajúceho a naopak z pozície zákazníka, ktorý mu uverí alebo neuverí. Preto si žiak má ako kupujúci klásť otázky o skutočných vlastnostiach propagovaného výrobku či služby alebo o nadnesených sľuboch. Táto diskusia musí vychádzať z vhodne vybraných reklám alebo obrázkov spojených s predmetmi, ktoré žiaci poznajú zo svojho života – hračkami, sladkosťami, oblečením. Reklama je niekedy užitočná a napríklad sa dozvieme o nových produktoch. Vieme sa potom lepšie rozhodnúť, čo si kúpime. Reklama však niekedy ľudí presvedčí, aby si kúpili aj to, čo vôbec nepotrebujú.

Učiteľ kladie žiakom otázky:

- Uvedte príklady reklám, ktoré sa vám páčia.
- Kedy ste si kúpili niečo nové na základe reklamy?

Učiteľ žiakom ukáže dve videá a žiaci odpovedajú na otázky:

Príklad 1: TV-reklama (Kinder vajíčko)

- Aký produkt chce reklama predat?
- Komu chce tento produkt predat?
- Čím presvedča, aby ste si ho kúpili?

Príklad 2: ArkoBIOTICS Junior TV spot 2015

- Aký produkt chce reklama predat?
- Komu chce tento produkt predat?
- Akým spôsobom reklama využíva napätie?
- Čo týmto napätím chce dosiahnuť?
- Presvedčili vás tieto reklamy, aby ste si kúpili produkt, ktorý chcú predat?
- Uvedte príklad reklamy, kde vystupuje slávna osobnosť: športovec, umelec, celebrita? Prečo v reklamách vystupujú slávni ľudia?

Odpovede na tieto otázky sa rozvíjajú v dialógu učiteľa a žiakov, pričom učiteľ podporuje deti k argumentácii a premýšľaniu, čím u detí rozvíja kritické myslenie, schopnosti rozlišovať medzi pravdivým a nepravdivým, správnym a nesprávnym a pod.

1.2.3 Pravda a nepravda

Pasce na internete

Výber obsahov z komponentov: Zásady veku primeraného využívania rôznych médií a etického a bezpečného správania sa v online priestore. Rozlišovanie dôsledkov dobrého (napomáhajúceho) a zlého (ubližujúceho) správania. Slušná a rešpektujúca komunikácia s druhými a vyjadrenie úcty a dobrého vzťahu.

Pravidlá a odporúčania bezpečného a etického správania sa v online prostredí s možnosťami pomoci, digitálny wellbeing. Nácvik asertívnych postojov ako prevencie násilia, šikanovania, manipulácie a zneužívania. Vyvodzovanie zásad dobrej spolupráce v skupine a tréning ich využívania v praktických činnostiach.

Výkonové štandardy: Pomenovať základné pravidlá bezpečnosti a well-beingu v online prostredí. Používať elementárne pravidlá slušnej komunikácie s druhými na vyjadrenie úcty a dobrého vzťahu. Poznať zásady správania sa v online prostredí aj vo vzťahu k iným. viesť rešpektujúci, oceňujúci a konštruktívny dialóg s druhými. Využívať rôzne spôsoby zdravého a bezpečného zvládania emócií. Komunikovať s využitím jednoduchej, vecne správnej argumentácie a rešpektujúceho dialógu s druhými.

Ciele: Rozumieť základnej úlohe médií a zásadám bezpečnosti v online prostredí. Komunikovať s ľuďmi vo svojom okolí ohľaduplným a primeraným spôsobom. Rozlíšiť dôveryhodnosť zdrojov informácií a bezpečne sa správať v online prostredí. Primerane vyjadrovať svoje emócie, komunikovať konštruktívne a s ohľadom na spolupatričnosť a spoluprácu žiakov.

Aktivita je zameraná na prevenciu šikanovania na internete, na reflexiu negatívnych skúseností žiakov a možných scenárov s etickým kontextom a na projektovanie vlastného správania sa žiakov v podobných situáciách. Aktivita má tiež potenciál rozvinúť dialogické nastavenie žiakov a prosociálny postoj žiakov v triede.

Aktivita je inšpirovaná námetom z publikácie *(NE)BEZPEČNE V SIETI. Manuál rozvoja kritického myslenia v online priestore*, s. 102–104.

Učiteľ pracuje so štyrmi výkresmi s nápismi, každý je umiestnený v jednom rohu triedy:

1. Je mi to jedno, nechám to tak,
2. Mal by som sa ozvať, ale bojím sa,
3. Nahlásim to učiteľovi,
4. Sám zabránim šikanovaniu.

Evokácia: učiteľ otvorí diskusiu otázkami:

- Poznáte slovo kyberšikanovanie?
- Už ste sa stretli so šikanovaním na internete?
- Ako ste sa cítili, keď vás spolužiak zosmiešnil pred ostatnými?
- Myslíte si, že by sme s tým mali niečo robiť?

Učiteľ pri tom môže použiť ilustračné obrázky alebo krátke video, jeho časť, ako napr.: Kyberšikana, „Stop (kyber)šikane 2019“

Následne popíše význam štyroch výkresov a štyroch možných druhov reakcií¹⁴:

- *Pasívny postoj*: nemám problém s tým, že existuje šikanovanie, s odôvodnením ako: „ved' tak to vo svete chodí, tí silnejší predsa vyhrávajú nad slabšími“ a pod. Ak sa objaví situácia šikanovania, nechávam to bez povšimnutia, idem si ďalej svojou cestou. Nebudem sa do ničoho pliesť, ved' mi to môže iba uškodiť.
- *Zahanbenie*: uvedomujem si, že šikanovanie je zlá vec. Mal by som nejako zasiahnuť, ozvať sa alebo aspoň upozorniť na to dospelých, ale bojím sa, že budem šikanovaný aj ja. Nemám dosť odvahy, síl, alebo nápadov, aby som s tým niečo urobil. Nebudem navonok reagovať, ale vo vnútri sa za to trochu hanbím.
- *Odvolávanie sa na pravidlá či autoritu*: Viem, že šikanovanie je zlá vec, šikanovať sa nemá. Určite by som sa mal ozvať, no nechcem sa vystavovať odporu a poznámkam od spolužiakov. Nahlásim tento prípad pani učiteľke, ona už bude vedieť, čo s tým. Aspoň sa nikto nedozvie, že som to bol ja a vec sa nejako vyrieši.
- *Aktívny postoj*: šikanovanie ubližuje druhým, preto sa musím postaviť proti nemu a nájsť spôsob, ako dostať na svoju stranu aj ostatných spolužiakov. Zastanem sa šikanovaného tak, aby mi aj spolužiaci dali za pravdu a neubližovali si. Možno sa zmena v ich správaní neobjaví ihneď, ale musím byť v tomto úsilí vytrvalý. V prípade závažného šikanovania sa poradím s dospelými.

Gradácia cností				
	0. stupeň	1. stupeň	2. stupeň	3. stupeň
				
Stupne cností	0. stupeň	1. stupeň (emergentná fáza)	2. stupeň (dobré konanie, ale len podľa normy, alebo zaužívanosti)	3. stupeň (pravá cnosť, s „čistými úmyslami“)
Prejavy	- žiak koná necnostne (zle, nečestne) - žiak je ľahostajný - vypočítavé, manipulatívne konanie	- žiak vie, že by mal konať cnostne, ale nekoná tak; - žiak koná z vonkajších dôvodov (externá autorita, trest/odmena, schválenie, pochvala); - rodí sa v ňom pocit hanby; - občas koná dobre, ale nemá to fixované - dôvody jeho dobrého konania sú zmiešané, egoistické a prosociálne	- žiak koná z vlastnej iniciatívy, dokáže odsunúť zisťný a pôžitkový motív; ale koná „so zafatými zubami“ (povinnosťný dôvod konania), nie s radosťou a s presvedčením; - žiak koná sám ale „ofrfe to“ (neautentické zvykové konanie)	- žiak koná dobre, s pravými úmyslami, nie pod tlakom autority či pravidiel; - teší sa z dobrého konania: emócia a konanie sú v súlade; - zažíva vnútorné uspokojenie z objavenia vnútorného dobra; - koná proaktívne a tvorivo chce robiť svet lepším

Zdroj: A. Rajský

14 Metodická poznámka: Uvedené štyri stupne sú ukážkou gradácie cnosti a charakteru, ktorú opisuje W. Sanderse v článku An Aristotelian Model of Moral Development. Jednoduchá vizualizácia.

V triede by mal byť priestor na to, aby sa žiaci mohli voľne prechádzať medzi štyrmi výkresmi. Učiteľ predstaví niektoré zo scenárov a vyzve žiakov, aby sa rozišli podľa vlastného uváženia do štyroch rohov triedy, k jednotlivým výkresom. Dôležité je, aby svoju voľbu vedeli zdôvodniť. Žiaci, ktorí skončili v jednom „kúte“ triedy, sa vzájomne poradia a vysvetlia si dôvody svojej voľby. Následne ich vysvetlia aj pred celou triedou. Celý proces možno zopakovať na príklade iných scenárov.

Príklady scenárov:

- a) Hranie online hry sa zmení na urážky
Počas hrania obľúbenej online hry sa jeden zo spolužiakov začne posmievat druhému cez herný chat. Volá ho „nula“, „noob“ a „nikdy nič nedokáže“. Pridávajú sa aj ďalší hráči. Posmešky pokračujú aj po skončení hry na sociálnych sieťach.
– *Čo urobíš ty ako spoluhráč?*
- b) Zverejnenie súkromného denníka
Žiačka si píše denník do mobilu. Jeden zo spolužiakov jej ho tajne vezme, spraví screenshoty a zverejní ich v triednej skupine. Ostatní sa jej zápisom smejú.
– *Čo by si urobil, keby si to videl?*
- c) Falošná správa o spolužiakovi
V triednej skupine sa objaví správa, že jeden zo žiakov ukradol niečo zo školy. Správa je vymyslená, ale rýchlo sa šíri. Žiak sa cíti ponížený a bojí sa ísť do školy.
– *Ako by si sa zachoval v tej situácii?*
- d) Skupinový chat plný urážok
V triednom skupinovom chate sa niekoľko žiakov začne posmievat spolužiačke kvôli jej oblečeniu. Pridávajú sa ďalší, posielajú emoji a GIFy, ktoré ju zosmiešňujú. Ona sa to bojí povedať učiteľovi.
– *Čo by si urobil, keby si bol v tom chate?*

Spoločná reflexia aktivity

Žiaci si sadnú na svoje miesta a učiteľ im kladie otázky na spoločnú reflexiu ich zážitku v štyroch krokoch (porov. Sprievodca Človek a spoločnosť, s. 39):

1. Faktografický/vecný popis: Popíšte, čo sa dialo pri tejto aktivite. Čo sa nachádzalo v kútoch triedy? Čo bolo na výkresoch napísané? Rozumeli ste ihneď prvému scenáru? Ako ste sa rozdelili do kútov? Čo sa dialo potom? V skupinkách sa vám hovorilo ľahšie alebo ťažšie ako pred celou triedou?
2. Etická reflexia: Čo je na šikanovaní najhoršie? Čo znamená ponížiť dôstojnosť druhého? Ako boli ponížení žiaci v jednotlivých scenároch? Ako by sa prvý (druhý, tretí) scenár mohol skončiť, keby tí správni spolužiaci nezasiahli?
3. Personalizácia: Ako ste sa cítili, keď ste sa mali rozísť do štyroch kútov triedy? Jozef, videla som, že si veľmi váhal. Kvôli čomu to bolo? Klára s Aničkou, prečo ste sa smiali? Zažili ste aj vy v triede alebo na internete, niečo podobné? Ako to vtedy dopadlo? Ako by bolo dobré, aby to vtedy dopadlo?
4. Perspektíva vlastných možností: Čo by bolo najlepšie podľa vás urobiť, keby ste boli súčasťou prvého (druhého, tretieho...) scenára? Každý z vás by si mohol premyslieť a napísať do budúcej hodiny, ako sa zachová v prípade šikanovania (učiteľ môže pripraviť ďalšie scenáre – napr. aj za pomoci AI – a rozdať ich žiakom ako úlohu na doma).

TIP**Tip pre učiteľa na ďalšie hodiny s témou prevencie šikanovania:**

Pozrite si so žiakmi film Obyčajná tvár (2017), alebo len vybrané sekvencie (napr. 02:40 až 10:18) a vedte so žiakmi o filme štruktúrovanú diskusiu (napr. v štyroch krokoch, ako sú uvedené vyššie).

Príklady otázok na diskusiu a reflexiu:

- *Faktografický/vecný popis*: Kto je hlavná postava v tomto filme? Aké ďalšie postavy vo videu vystupujú? Popíšte, čo ste sa dozvedeli z tohto videa o chlapcovi menom Auggie Pullman. V čom je jedinečný, výnimočný? Aké rôzne operácie musel prekonať? O čom sníva? Prečo sa bojí ísť do školy? Ako zvyčajne na neho reagujú iní ľudia, keď hovidia? Ako na neho reagoval riaditeľ? Ako sa k nemu navonok správali jednotliví spolužiaci – Jack Will, Julian, Charlotte?
- *Etická reflexia*: Čo asi prežíva človek, ktorý vie, že je iný? Čo znamená ponížiť dôstojnosť druhého? Prejavilo sa to vo filme? Ako konkrétne ponižovali Auggieho jeho noví spolužiaci? Od koho naopak Auggie dostával podporu a povzbudenie? Opíšte, akým spôsobom Auggieho podporovala jeho mama, otec, riaditeľ, spolužiak. Auggieho si nakoniec spolužiaci obľúbia, čo sme tu ešte nevideli. Ako by sa tento príbeh asi skončil, keby Auggie nedostával podporu od druhých? V čom môžu byť ľudia odlišní od druhých? Aké zásady by sme mali uplatňovať voči spolužiakom, ktorí sa nejako líšia od väčšiny?
- *Personalizácia*: Ako by ste sa asi cítili, keby ste boli na mieste Auggieho? Boli ste niekedy v podobnej situácii? Ak áno, kvôli čomu a kto a ako vás vtedy podržal? Aký postoj od druhých by ste vtedy ocenili? A boli ste v situácii, že niekto iný trpel kvôli svojej odlišnosti? Ako sa to prejavovalo? Aký tvoj postoj (by) mu vtedy pravdepodobne pomohol zachovať si “vlastnú tvár” (dôstojnosť)? Janka, videla som, že si sa pri tomto zamyslela. Kvôli čomu? Zažili ste aj vy v triede alebo na internete niečo podobné? Ako to vtedy dopadlo? Ako by bolo dobré, aby to vtedy dopadlo?
- *Perspektíva vlastných možností*: Čo by bolo najlepšie podľa vás urobiť, keby ste boli súčasťou podobného scenára? Každý z vás by si mohol premyslieť a napísať do budúcej hodiny, ako sa zachová v prípade, že sa stretne so šikanovaním spolužiaka v triede alebo škole (učiteľ môže pripraviť rozličné scenáre – napr. aj za pomoci AI – a rozdať ich žiakom ako úlohu na doma).

1.2.4 Mor ako trest boží. Mýtus/fáma alebo pravda?

Táto aktivita pomáha žiakom pochopiť, ako vznikajú mýty a fámy v čase strachu a nevedomosti. Žiaci sa učia rozpoznávať nepravdivé či skreslené informácie, porovnávať ich s faktami a kriticky o nich premýšľať.

Cieľ 2: S pomocou učiteľa využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií, osvojiť si základy spolupráce v skupine

Výkonové a obsahové štandardy:

- získať a interpretovať informácie z obrazových zdrojov (obrázky, fotografie, ilustrácie, video) a veku primeraných textov umeleckej a vecnej literatúry,

- zaznamenať, porovnať a triediť informácie slovne, pomocou zápiskov alebo jednoduchých grafických organizérov,
- podieľať sa v rámci skupiny na spoločnom riešení úlohy podľa predpísaného postupu,
- prezentovať výsledky svojej práce krátkym slovným opisom a v podobe nákresu, plagátu alebo modelu.

Evokácia: Hádaj, kto som? Na začiatku hodiny žiaci voľne odpovedajú na otázku „Kto som?“ – vzťahujúcu sa k postave zobrazenej na obrázku premietnutom na tabuli. Ich nápady a odpovede spoločne zapisujeme (formou **brainstormingu** alebo **brainwritingu**). Cieľom je aktivizovať predchádzajúce vedomosti a skúsenosti žiakov, podnietiť ich záujem o novú tému prostredníctvom hádania identity postavy, a zároveň rozvíjať tvorivé a kritické myslenie.

Paulus Fürst: Morový doktor (dobová rytina)

Zdroj: [Wikipedia](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Morov%C3%BD_doktor.jpg)

Učiteľ rozdelí žiakov do skupín po 3 – 4 členoch, z hľadiska schopností a spolupráce a zadá im úlohy. Každá skupina spoločne prečíta pridelený text, diskutuje o jeho obsahu a vyberie jedného zástupcu, ktorý predstaví výsledky práce pred triedou. Spoločné závery si žiaci následne zapíšu do pripravených tabuliek.

V minulosti si ľudia mysleli, že mor poslal Boh ako trest za hriechy ľudí. Nevedeli ešte o baktériách ani o tom, že choroby sa prenášajú blchami a potkanmi. Verili, že keď sa stane niečo zlé – choroba, hlad alebo zemetrasenie – je to preto, že sa Boh nahneval.

„Volám sa Giovanni a som morový doktor. Môj odev je zvláštny – dlhý voskovaný plášť, rukavice, topánky, klobúk a maska so zobákom. Do zobáka si dávam bylinky a kvety, napríklad levanduľu alebo mäta, a niekedy aj myrhu či špongie namočené v octe. Tieto látky ma majú chrániť pred zlým vzduchom, ktorý spôsobuje šírenie choroby. Chorých liečim rôznymi spôsobmi. Niekedy púšťame krv zo žily, prikladáme pijavice, aby sa telo „očistilo“. Inokedy dávam lieky, ktoré vyvolávajú zvracanie alebo močenie. Používam aj horúce obklady a pálenie kadidla či vonných látok okolo postele, aby sa zlý vzduch „rozptýlil“. Používam aj palicu, aby som pacientov vyšetroval a držal bezpečný odstup.“

Giovanni de Ventura, ktorý bol v roku 1479 v meste Pavia menovaný za morového doktora.

Superpotravina aj v boji proti temným silám. Určite ju dobre poznáte!

Cesnak zastával vždy zvláštne miesto v ľudových tradíciách. Mnohé staroveké aj stredoveké kultúry poznali prospešné účinky cesnaku pri liečení veľkého počtu ochorení, nevedeli však pochopiť, prečo naozaj liečil. Pripisovali to často mágii a niečomu nadprirodzenému. Cesnak sa tešil obľube, pretože veľa ráz uspel pri liečbe a bol považovaný za ideálnu zbraň proti temným silám. Dnes však vieme, že cesnak obsahuje mnoho vitamínov a aj prírodné antibiotiká, preto je naozaj dobrý pre zdravie.

Medicína dnes

Dnes vďaka modernej medicíne a vede vieme, že príčinou mnohých chorôb sú baktérie a vírusy. Baktérie spôsobujú napríklad angínu a vírus chrípku. Choroby spôsobené baktériou sa dajú liečiť antibiotikami, s ktorými ste sa určite už veľa krát stretli pri bežných detských ochoreniach. S vírusmi ste sa určite stretli pri povinnom detskom očkovaní. Očkovanie buduje obranyschopnosť organizmu a odolnosť voči chorobe. Toto ľudia v stredoveku ešte nevedeli, tiež nevedeli, aká je dôležitá čistota a preto si príčiny častých chorôb vysvetľovali celkom inak než my dnes a nám to môže zdať aj smiešne. Úspešnosť liečby je však vďaka súčasnej medicíne veľmi vysoká, pretože choroby vieme presne určiť, rozpoznať a liečiť. V minulosti to tak nebolo.

Žiaci v tabuľke porovnávajú, ako sa v minulosti vysvetľovali príčiny chorôb a ako sa choroby liečili, a ako je to dnes.

	Minulosť	Súčasnosť
príčiny chorôb		
spôsoby liečenia		
čo ma prekvapilo?		

Žiaci hodnotia výroky o chorobách z minulosti a zo súčasnosti. Svoje hodnotenie zdôvodňujú.

Choroby vznikajú zo zlého vzduchu a pôsobením temných síl.

Cesnak má liečivé účinky.

V stredoveku ľudia používali bylinky na vyhánanie zlých duchov.

Moroví lekári sa dnes objavujú iba na karnevaloch.

V minulosti ľudia verili v liečivú silu cesnaku.

V minulosti si ľudia neuvedomovali význam čistoty.

Reflexia prebieha formou diskusie s celou triedou:

- Čo viedlo ľudí v minulosti k názoru, že choroby spôsobuje zlý vzduch alebo temné sily?
- Akú úlohu hrá v postoji k zdraviu vedecké poznanie a medicína?
- Uveďte príklad, ako sa liečba v minulosti líši od liečby dnes?
- Aktivita vedie k porozumeniu, že mýtus alebo fáma často vzniká z neznalosti alebo nedostatku informácií. Žiaci tvoria vlastnú „správu z minulosti“ a uvedomia si, ako by mohla vzniknúť fáma.

Postup:

1. Každá skupina si vylosuje tému (napr. mor, cesnak, morový doktor, „zlý vzduch“).
2. Skupina napíše krátku správu alebo „dobovú klebetu“ (2–3 vety), ako by ju šírili v minulosti.
3. Následne prepíše tú istú správu **ako dnešní novinári**, ktorí poznajú vedecké fakty.
4. Trieda porovná, ako sa v čase zmenila interpretácia informácie.

Reflexia:

Žiaci porovnávajú, ako rozdielne vnímame tú istú udalosť v minulosti a dnes.

— *Ktorá verzia príčiny moru je pravdivá a prečo?*

Vidíme, že mýty často vznikajú z nevedomosti alebo zo strachu. Ľudia si veci vysvetľovali po svojom, pretože nemali dostatok informácií. Veda nám pomáha zisťovať pravdu – no aj dnes sa fámy šíria, ak si informácie neoveríme. Dôležité je pýtať sa, rozlišovať zdroje informácií, overovať si pravdivosť a spoľahlivosť informácie a myslieť kriticky.

V dokumente *Sprievodca zmenami vo vzdelávacích oblastiach*¹⁵ bol predstavený tretí prístup štruktúrovania obsahu vzdelávacej oblasti, ktorý umožňuje vertikálne i horizontálne prepojenie vzdelávacích obsahov. Ako bolo uvedené, nejde len o vertikálnu gradáciu (postupné rozvíjanie rovnakého konceptu naprieč ročníkmi a cyklami) a horizontálnu integráciu (prepojenie obsahu medzi vzdelávacími oblasťami), ale o dôraz na princíp, ktorý spája množstvo konkrétnych príkladov do jedného spoločného významu. Koncept je nadstavbou nad pojmami a témami; pomáha porozumieť tomu, ako veci fungujú alebo spolu súvisia. V *Sprievodcovi* bolo konceptuálne vyučovanie ilustrované na príklade spolupatričnosti a spolupráce. V tejto príručke sa pokúsime rozvinúť **koncept sviatkov a pamätných dní**.

Téma sviatkov a tradícií v danom čase sa rozvíja bezprostrednou socializáciou dieťaťa v jeho rodine. Po nástupe dieťaťa do materskej školy sa explicitne zdôrazňuje štruktúra roka cez cyklus ročných období, do ktorých sa zasadzujú typické sviatky. Dieťa na jednej strane vníma hodnotu a historickú významnosť sviatku, na druhej strane sú ročné obdobia názorným vyjadrením abstraktného časového úseku. Na úrovni základnej školy sa má v tejto koncepcii pokračovať, pričom narastá nielen miera abstrakcie narábania s časovými jednotkami (nestačí sprostredkovať koncept roka cez zmeny v prírode), ale aj sústredenosť na iné sviatky, ako tie, s ktorými by sa dieťa stretlo, ak by aj nechodilo do školy. V nasledujúcej ukážke sa preto pokúsime ilustrovať kvalitatívny aj kvantitatívny nárast zaobchádzania s časom, ako aj s konceptom sviatku. Už zmienka o pamätnom dni nám môže mnohé prezradiť.

2.1 Kalendár

Cieľ 1: Identifikovať javy, procesy, udalosti a osoby významné pre život žiaka, komunitu a obec.

Výkonový štandard: Orientovať sa v čase pomocou konvenčných prostriedkov určovania času.

Výber obsahov z komponentov: Vzájomné vzťahy medzi susednými a nesusednými dňami a mesiacmi, opakujúci sa cyklus s vytváraním celkov. Tvorba kalendára jedného mesiaca, porovnanie radenia dní v mesiaci aktuálneho a minulého roka. Používanie konvenčných a prírodných meračov času.

15 https://vzdelavanie21.sk/wp-content/uploads/2025/03/NIVAM_Sprievodca_Clovek_spolocnost.pdf, str. 24.

Námety na aktivity:

2.1.1 Práca s kalendárom¹⁶

Téma kalendára otvára žiakovi nároky na ovládanie konvenčného merača času, ktorý neodráža cyklus prírody, ani iné konkrétne pozorovateľné javy. Už od materskej školy sa vo verbálnom prejave učiteľky objavujú názvy dní v týždni, mesiace v roku viazané na špecifické činnosti/udalosti. Na úrovni prvého cyklu sa však žiaci učia postupne s časovými jednotkami narábať operatívne, teda nezávisle na sebe. Tento zámer je vyjadrený už v obsahových štandardoch, pričom činnosť žiaka je náročnejšia, ako len doplnenie činností do jednotlivých dní v týždni. Tvorba kalendára je následne vyústením operácií s dňami v týždni, mesiacmi v roku.

Úlohy, resp. otázky, na ktoré žiaci hľadajú odpovede aj **s pomocou vizuálnych pomôcok**, sú nasledovné:

Aký je dnes deň? Aký deň bol včera? Aký deň nasleduje po pondelku? Aký deň je pred nedeľou? Vymenuj dni v týždni od stredy do stredy. Vymenuj dni v týždni odzadu/odzadu so začiatkom vo štvrtok. Ktorý deň v týždni máš/nemáš rád? Zdôvodni. Je streda skôr alebo neskôr ako štvrtok? Je utorok skôr alebo neskôr ako štvrtok? Je štvrtok skôr alebo neskôr ako sobota? Je piatok skôr alebo neskôr ako pondelok? Môže byť piatok aj skôr ako pondelok? Za akých okolností?

Rovnaký princíp otázok kladieme žiakom aj s mesiacmi v roku. Najskôr rozhýbeme “niekanku” naučenú naspamäť (radenie január – december), žiadame vymenovať radenie mesiacov aj odzadu, a to nielen od decembra. Okrem určovania vzťahov medzi susednými (apríl/máj) a nesusednými mesiacmi (apríl/jún) uvádzame aj inklúziu dvoch rokov, kedy môže byť február pred, ale aj po decembri.

Ktorým mesiacom sa začína školský rok? Ktorý je druhý mesiac školského roku? Koľko mesiacov budeš osemročná/osemročný?

Úlohy, ktoré stimulujú narábanie s časom:

- Nápis na reštaurácii: V pondelok je zatvorené. Máme náhradné voľno za nedeľu. Kedy zamestnanci reštaurácie pracovali?
- Štvrtok 17. novembra je štátny sviatok a teda je dňom voľna, keď sa nepracuje a nechodí do školy. Aby vznikli tri dni pracovného voľna za sebou, bude voľno vo štvrtok, v..... a ďalší pracovný týždeň sa začne....(doplniť).
- Deti rodiny Kopeckých odcestovali v sobotu k babke. V sobotu večer volali domov otcovi: “Zmeškali sme vlak. Prídeme zajtra v rovnaký čas.” Otec Kopecký odpovedá: “Zajtra je...., možno bude platiť iný cestovný poriadok. Skontrolujte to, aby ste zasa nezmeškali.” Ďalší deň telefonovali deti otcovi: “Oci, nehnevaj sa, zasa sme zmeškali vlak. Dnes v, včera vZajtra v.....ho už nezmeškáme. Môžeme ešte ostať u babky?” Otec Kopecký súhlasil a deti prišli v domov. (doplniť)

¹⁶ Námety spracované na základe výskumu E. Vyskočilovej.

- Janko v pondelok popoludní behal vonku s kamarátmi, večer sledoval televíziu a tak sa stalo, že mu neostal čas na domáce úlohy na ďalší deň. Keď šiel večer spať, povedal si: “Domáce úlohy si napíšem v..... ráno. (doplniť)

2.1.2 Tvorba kalendára

Ako už bolo uvedené, na základe operačných úloh časovými jednotkami dňa, týždňa, mesiaca a roka bude žiak v poslednom ročníku cyklu sám schopný vytvoriť kalendár jedného mesiaca podľa aktuálneho roka a porovnať tak radenie dní v mesiaci aktuálneho a minulého roka.

Úlohy:

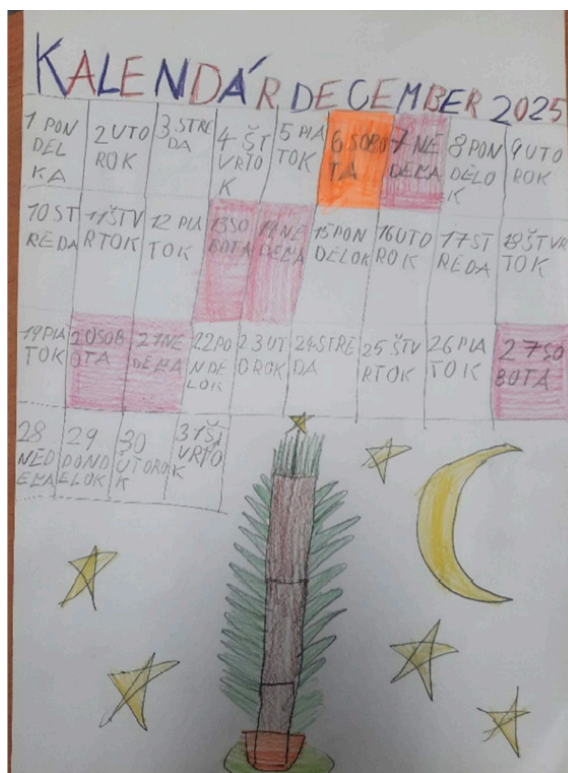
- *Napíš, v ktorom mesiaci si sa narodil a vymenuj všetky mesiace od jedných do ďalších narodenín.*

Táto úloha vyžaduje, aby žiak poznal cyklus radenia mesiacov vrátane prechodu do iného roka, ale aby zahrnul aj časť mesiaca, pred aj po dni narodenia.

- *Zostav kalendár pre ten mesiac, v ktorom máš narodeniny.*

Na tabuli je uvedené, ktorý deň je v mesiaci prvého a koľko dní má daný mesiac. Žiaci musia preukázať, že dokážu vytvoriť časovú os, ako sled rôznych intervalov známych dĺžok, z ktorých každý obsahuje aj presný počet týchto intervalov, či už ide o mesiace, týždne alebo dni. Úloha má dve gradácie: zostaviť kalendár mesiaca minulého roka; pripísať všetkým dňom v mesiaci (starému aj aktuálnemu roku) dátumy.

- *Kto oslavuje meniny na tvoje narodeniny?*

Ukážky prác žiakov 2. ročníka (diplomová práca A. Šípková: Práca s kalendárom ako predpoklad porozumenia plynutia času, TU, 2025).

2.1.3 Klasifikácia sviatkov v kalendári

Práca s kalendárom a vytváranie časovej priamky jedného mesiaca žiaka pripravuje na porozumenie chronológii, ktorá je implicitnou súčasťou vyučovania dejepisu. Práca s konvenčným meračom, akým kalendár je, nie je samoúčelná. Pozornosť žiaka bude upriamená na *obsah samotného kalendára*, v ktorom pôjde o kvalitatívnu charakteristiku vybraných dní spolu s ich klasifikáciou podľa zvolených kritérií. Žiakom sa postupne odkrývajú rôznorodé sviatky v roku, čím sa obohacuje už skôr nadobudnuté poznatky o Vianociach, či Veľkej noci. Úlohou žiaka je hľadať v kalendári dni, ktoré sa vizuálne líšia od dní, v ktorých sa objavujú len meniny. Žiaci v kalendári zaznamenávajú rôzne typy sviatkov a *pamätných dní*, pričom môžu opísať spôsoby osláv vybraných sviatkov.

Možný postup práce vychádza zo zoradenia žiakov podľa mesiaca svojho narodenia v roku. Následne učiteľ rozhovorom so žiakmi zisťuje, aké iné výnimočné dni v kalendári poznajú. Odpovede zaznačujeme na papieri, ktoré žiaci usporiadajú na časovej osi – na podlahe, na stene triedy. Prípadne môže každý žiak držať papier s nápisom sviatku a žiaci sa zoradia podľa časovej postupnosti.

Práca s vopred pripravenými kartičkami (kartičky s názvom sviatku a ich popisom, prípadne vizuálnym zobrazením: Vianoce, Nový rok, Veľká noc, Slovenské národné povstanie, Deň boja za slobodu a demokraciu, Pamiatka zosnulých, Sviatok sv. Cyrila a Metoda, Sviatok práce 1. máj, Deň vzniku Slovenskej republiky, Deň matiek, Deň otcov, Deň učiteľov, Deň detí, Deň víťazstva nad fašizmom, Medzinárodný deň žien): každý žiak si vytiahne jednu kartičku s popisom sviatku a prezentuje ostatným. Postupne žiaci zoradia do kalendára prezentované sviatky do časovej postupnosti v rámci roka. Spoločná reflexia smeruje k rozdeleniu sviatkov podľa farieb, pričom hľadajú spoločnú charakteristiku a tým aj kritérium zaradenia sviatku do danej množiny (rodinné udalosti, náboženské sviatky, štátne sviatky, svetové dni).

Žltá svoje narodeniny

Zelená Vianoce, Veľká noc a Pamiatka zosnulých

Modrá Deň detí, Deň učiteľov, Deň matiek

Červená Slovenské národné povstanie, 17. november, Deň vzniku SR, Deň ústavy

Ako je vidieť z farebného rozlíšenia, zámer aktivity sa nevyčerpáva len kategorizáciou sviatkov, ale aj znalosti existencie štátnych sviatkov, ktoré sa postupne objavujú v druhom cykle a naplno sa rozvinú v cykle treťom.

2.2 Pozorovanie zmien v čase

Predchádzajúce aktivity sprístupnili žiakovi kalendár a následne aj existenciu vybraných medzinárodných aj štátnych sviatkov. Spojenie znalosti chronológie s dejepisným obsahom je v prvom cykle možno rozvíjať aj nasledujúcim spôsobom, ktorý už presahuje pôvodný cieľ číslo 2.

Vhodnou témou, ktorá sa týka bezprostredného okolia žiaka, je dátum založenia školy alebo prvá písomná zmienka o obci. Spôsob tematizácie oboch príkladov závisí na možnostiach zdrojov, resp. prameňov, ktoré učiteľ k dispozícii má. Poznávanie historických súvislostí vzniku a existencie školy nemá byť cieľom vyučovania; činnosť žiaka smeruje k poznávaniu samostatného historického prameňa, akým je napríklad kronika školy,

a zároveň k rozvíjaniu predstavy o zmenách v čase. Táto logika platí aj v prípade hľadania informácií o obci. Žiak reprodukuje rok, ku ktorému sa viaže založenie obce, avšak tam sa ambície vyučovania nekončia. Preto sa na viacerých miestach v príručke zdôrazňuje nevyhnutnosť práce s historickým materiálom, písomnými prameňmi a pod., pretože jednoduchý pokyn vyhľadania informácií na internete sa míňa cieľa, ktorým rozvíjame porozumenie času.

Cieľ 2: Využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií pre poznávanie svojho najbližšieho okolia.

Cieľ 3: Identifikovať zmeny v čase a priestore vo svojom okolí.

Výkonové štandardy:

- Ilustrovať plynutie času na vybraných príkladoch z minulosti rodiny. Porovnať obrazy obce v minulosti a v súčasnosti.
- viesť rozhovor s cieľom získať potrebné informácie k vybranej téme.
- Interpretovať informácie získané pozorovaním okolia, z rôznorodých obrazových zdrojov a veku primeraných textov vecnej a umeleckej literatúry.

Obsahové štandardy:

Zmeny v čase na príklade ľudí, krajiny, budov a artefaktov. Porovnanie spôsobu života ľudí v súčasnosti a minulosti na vybraných príkladoch.

Námety na aktivity:

Dejiny mojej školy

Školská kronika je dostupným prameňom, s ktorým môžu žiaci pracovať z prvej ruky. Vzhľadom na variabilitu informácií, ktoré sa v kronikách objavujú, učiteľ formuluje otázky a úlohy. Na tomto základe môžu žiaci pomenovať materiál, s ktorým pracovali, na aký účel kronika vzniká, kto zaznamenáva školské dianie a aké typy udalostí sa zvyknú zaznamenávať. Možný je aj opačný postup, pri ktorom sa tento bezprostredný zdroj informácií predstaví ešte predtým, ako s ním začneme pracovať. Na základe vybraných ukážok (použitá kronika ZŠ v Cíferi) je možné pre žiakov formulovať otázky a úlohy:

- Porovnaj počet tried prvého a druhého stupňa so súčasným stavom.
- Poznáme aj dnes v škole školskú družinu? Je organizovaná rovnakým spôsobom ako popisuje kronika?
- Akí "správni zamestnanci" pracujú v škole dnes? K akému významu odkazuje slovo "správni"?
- Má dnes škola kuriča? V čom spočívala jeho úloha?
- Môžeš dnes navštevovať nepovinný predmet? Sú zmienené záujmové krúžky dostupné v škole aj dnes?
- Porovnaj záujmové krúžky z roku 1969 a záujmové útvary z roku 1996.
- Vieme z textu zistiť, či sa v minulosti chodilo do školy len päť dní v týždni?
- Uveď príklady súťaží, ktoré realizuje škola dnes.
- Zisti vo všetkých triedach druhého/tretieho ročníka, koľko žiakov nebýva v obci, v ktorej sa nachádza škola. Ktoré z miest sa objavujú v zápise zo školského roku 1996/1997? Sú tieto už obcami alebo stále miestnymi časťami?

KRONIKA

Štolská družina.

Ori štete bola knáčená štolské družina pre kňakov
kameštranyjch matiek a aspoľnyjch p'iator pri noc. 1-5.
Knáču štolskej družiny bola Augustína Šacková, učiteľka a
Mária Kováčová, rybníarske - od 1. 4. 1969 táto Malenická,
učiteľka. Pamietať bolo 37 kňakov. Ori štolskej družine bola aj
štolské šarovaňa, ktoré videla matka družiny. Štolskej
šarovni sa šarovali prvorôdne kňaci kameštranyjch ma-
tiiek a učební. Prímerný počet šarovnikov bol po noc. 1-5-52
kňakov, z noc. 6-9 57 kňakov a 14 učebníc. Triaci po noc. 1-5
plabili ka sled 3: Ks, z 6-9. noc. 3, 60 Ks a učebnica 3, 95 Ks.
Ka šarovni sa vyjasovalo po rok 49 000,- Ks, čo plomba
bylo náklady, ka pohaniuj. Družina a štolské šarovne
boli v poriadku do 15. III. 1969.

Način a jeho uslovenie. Každý bol označený malou
m. v slz. budova štoly 11. Lucia roč. 15, a roč. bu-
dova štoly 16. Lucia roč. 6-9 a asi 5. Lucia 3. a 4. roč.
mily mali schizoidni zvrátenie, vždy každý mal ly-
dno ^{do} jana 3. a 4. Lucia mala zvrátenie reprodukcie,
nabola štola má, kv. 25. učeb.

Příměsí šlechetná měla být zavedená s druzí zvyč-
nou zvlášť do vyšších výškových polohami. Průběh
bíl pánví zvyčnou kůže v podstatě byl buď
v nižších polohách. Příměsí buď tato zvyč-
ná polohami zvyčnou vyšší polohy a buď
zvyčnou vyšší polohy s nižší a buď zvyčnou a zvyčnou
zvyčnou vyšší polohy a zvyčnou buď.

ka škola sa začarala týmto apriorným predmetom:
kmečky jazyk: 3 oddelenia v 7. triedach, 6 oddelenia
v 8. triedach a 1 oddelenie v 9. triedach. Začarala Kveta
Zabáčová

Prallike's pseudopium n. sp. head 4.5 mm. 100.

Vyucorala Hladki

Praktik & chemid v. J. Lindach mycorrhiza

Paršičková po 6 hod.

Wahlkreise 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 8

Kurze jilia o 4. bridacl po 2 hodiny, ruznoma

la. Anna Pavličková

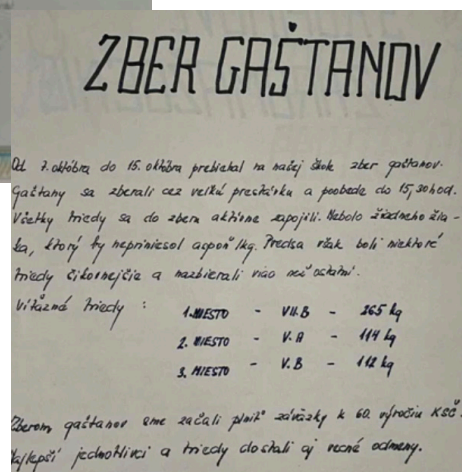
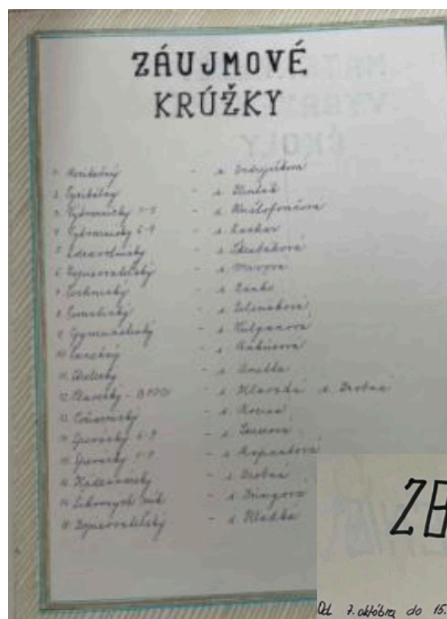
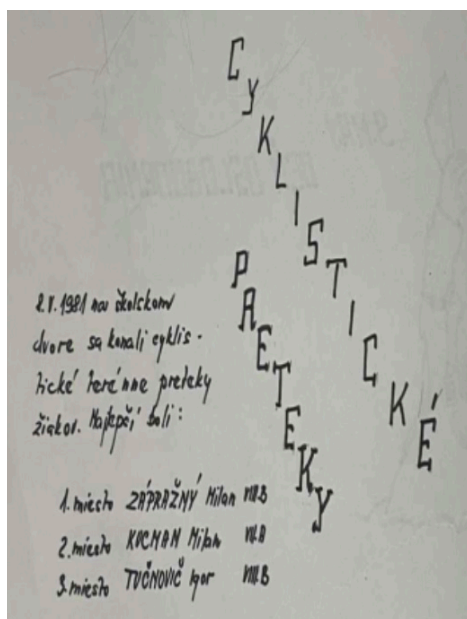
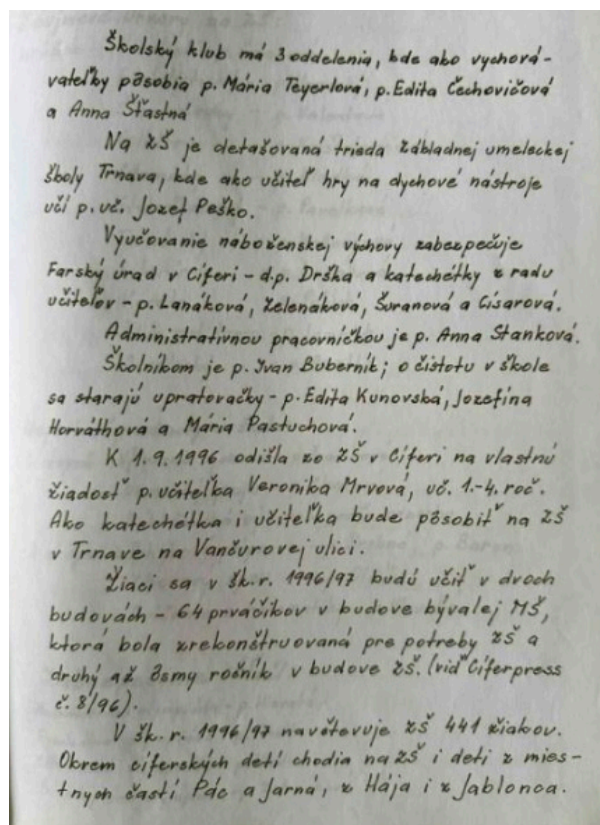
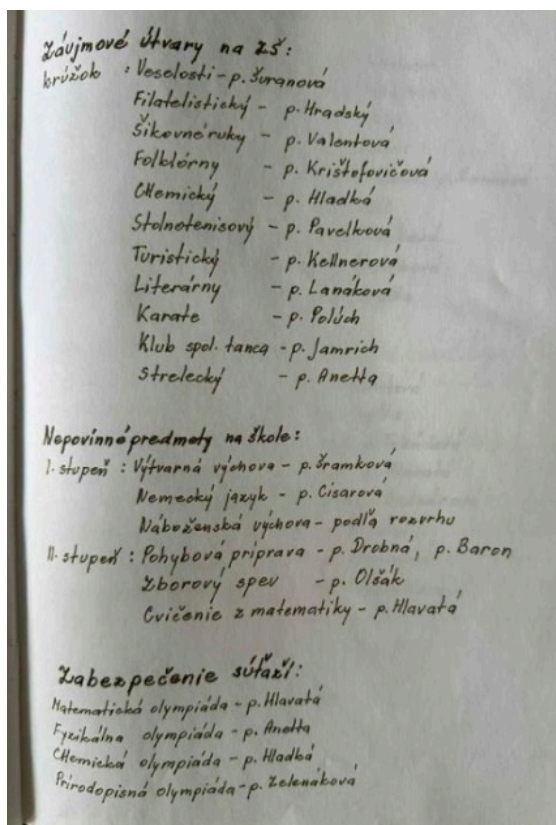
Dark Silica or 9. Induct for 5 trading, sync-

vala, Lađmila Krišćićová

Ybaroz, spec. a C. lindach pro & holding

vyučovala Zita Růžková

Zuzana's her husband:
 Jan Danko
 Kraska Dobna
 Josef Luk
 Lučmila Kvašpířová
 Karola Palácová
 Dagmar Maclová - uduca PO
 V. Šalický, duševní:
 Angustina Maclová
 Maia Koračicová - od 14. 1969 Elena Polonická
 Guaru Kamehranci:
 Karla Šamancová - tan. pracovníčka
 Petr Baara - školák
 Josefina Števířová - upalovně
 Anna Křivánská - upalovně
 Helena Koračicová - upalovně
 Zdobruša Padurová - upalovně
 Peter Krájčovič - kniž. přednáš. knižna a umy. škol.
 Běmice - knižna od 31. 12. 1968
 Karla Kellárová - knižna od 11. 1969 - od této kalendářní
 do 31. 7. 1969
 Jolánková - knižna a ŠD
 Jitka Ondrušková - pomocná knižna a ŠD
 Organizácia pýčioncilo procehu.
 Škola má 37 uču - 5 šola 13 uču, me 1-5 a 4 uču
 račuť 6-9, šitý ŠD a domna oddeľuani. Škol. školák
 roční, pje mály pačel školák šola knižna, knižna
 a roční 1-5 a 6. pačel. škol. knižna knižna pje
 uč. do šola. Škol. knižna šola škol. šola a ora-
 knižna, roční ani knižni ani roční roční

Pre ďalšie zistenia je možné využiť aj anketu rodinných príslušníkov, ktorí navštevovali rovnakú inštitúciu, čím sa naplní výkonový štandard *Uskutočniť prieskum v komunite alebo obci*.¹⁷ Žiak zaznamená odpovede na otázky, ktoré mu môžu dotvoriť obraz školy a školskej dochádzky v časoch pred jeho narodením.

- Aké predmety mal/a otec/mama, keď boli žiakmi druhého/tretieho ročníka?
- Aké krúžky mali popoludní?
- Akú desiatu si zvyčajne nosili? Bolo možné sa v škole stravovať?
- Na aký účel sa zbierali pre školu gaštany?
- Bolo na vyučovaní telesnej výchovy povinné cvičenie na kladine/koze a pod.?

2.3 Bádateľská aktivita: Ako sa škola menila v čase?

Ciele aktivity:

- Analýza fotografií reprodukcí obrázkov z minulosti
- Porovnanie školy v rôznych obdobiach v minulosti a dnes

Cieľ 2: Využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií pre poznávanie svojho najbližšieho okolia.

Výkonové štandardy:

- Klásť jednoduché bádateľské otázky.
- Viesť rozhovor s cieľom získať potrebné informácie k vybranej téme.
- Interpretovať informácie získané pozorovaním okolia z rôznorodých obrazových zdrojov a veku primeraných textov vecnej a umeleckej literatúry.
- Pracovať s informáciami tak, že ich zapisuje, porovnáva, triedi a prezentuje slovne aj graficky.
- Podieľať sa na spoločnom riešení úlohy podľa predpísaného postupu.
- Prezentovať výsledky svojej práce verbálne a vizuálne.
- Uskutočniť jednoduchý prieskum o názoroch na vybraný problém v škole alebo v jej okolí.

Učiteľ žiakov rozdelí do menších skupín po 3–4 a rozdá im fotografie a tabuľku s tromi stĺpcami (na nasledujúcej strane). V ďalšom kroku žiaci pracujú s tabuľkou S-T-W (see - think - wonder) v troch stĺpcoch, do ktorých žiaci postupne zapisujú 1. čo na fotografii vidia, 2. čo si o tom myslia a 3. čo by sa radi dozvedeli/na čo sú zvedaví.¹⁸

¹⁷ Pod 2. cieľom 2. cyklu Samostatne využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií.

¹⁸ Podľa veku žiakov môže pracovať s jedným obrázkom spoločne celá trieda alebo je možné rozdeliť deti a využiť prácu v skupinách.

 čo vidím?	 čo si myslím?	 čo chcem zistiť?

Na začiatok sa učiteľ pýta žiakov, čo pre nich znamená škola a s čím si ju spájajú. Ide aj o prepájanie s eticko-osobnostným komponentom.

Učiteľ žiakov rozdelí do skupín a rozdá im fotografie:

Trieda na ľudovej škole z 1. ČSR.

Foto: Múzeum školstva a pedagogiky, Bratislava

Deväťročná povinná školská dochádzka sa v niekdajšom Československu zaviedla v roku 1948. O päť rokov neskôr sa skrátila na osem rokov, ale v roku 1960 bola opäť predĺžená na deväť rokov. Ilustračná snímka z roku 1985 je zo základnej školy v Žiline.

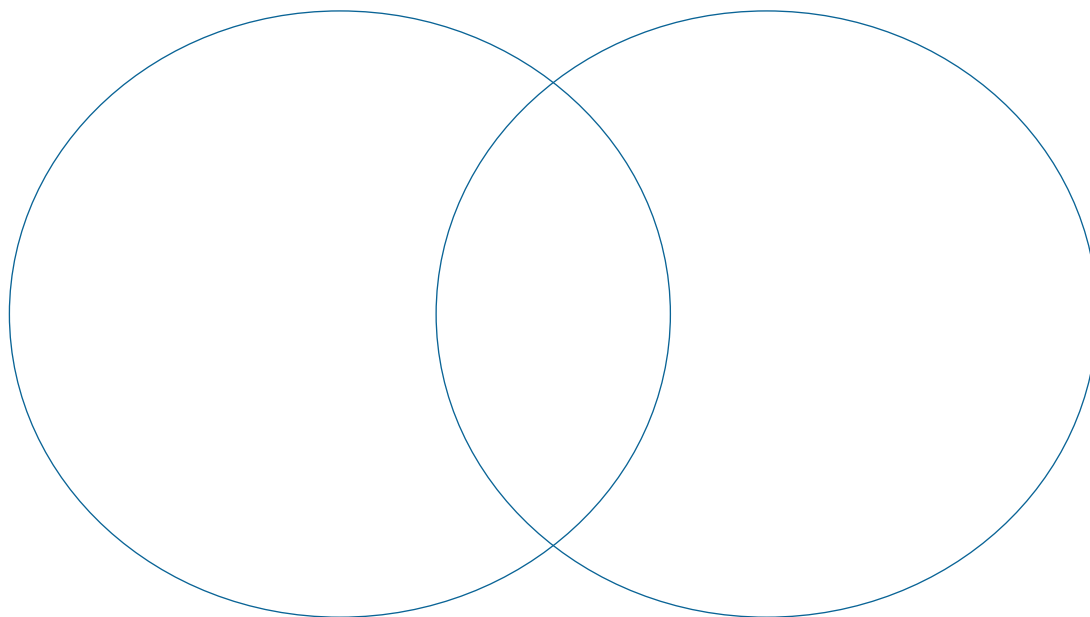

Foto: Archív TASR

Foto: Archív TASR

Žiaci opíšu, čo je na ich fotografii zobrazené a identifikujú čo najviac prvkov alebo detailov. Skupiny si navzájom prezentujú svoje zistenia a porovnávajú fotografie. Následne trieda spoločne zaznamenáva na tabuľu alebo flipchart do Vennovho diagramu podobnosti a rozdiely medzi fotografiami, napríklad – uniformy a odev (červená šatka), symboly (kríž, päťcípá hviezda), referencie k sviatkom, vybavenie triedy (piecka) a pod.

Na záver učiteľ pozornosť žiakov zameria na podobnosti a rozdiely s ich dnešnou triedou.

Vennov diagram

Aktivita je zameraná na pozorovanie, pomenovanie a porozumenie konceptu kontinuita a zmena ako jedného z princípov historickej gramotnosti. Je možné aktivitu rozšíriť o úlohu opýtať sa doma rodičov a starých rodičov, aká bola škola kedysi, keď boli oni sami deťmi, pozrieť si ich školské fotografie, staré hračky, knihy alebo iné predmety z ich detstva, ktoré sú historickým artefaktom a teda podnetom na pozorovanie, skúmanie a vyvodzovanie záverov. Pozorovanie zmien v čase a hľadanie dôvodov, ktoré tieto zmeny spôsobili, vedie žiakov k tomu, že si rozvíjajú koncept minulosti: veci neboli vždy také, aké sú dnes. Pomenovanie dôvodov zmeny je základom historického myslenia a otvára priestor na porozumenie príčiny a následku. Rozhovor s pamätníkom hoci aj z nedávnej doby, prinesie zážitok, že dejiny sú skutočné, a rôzne spomienky, ktoré žiaci z rozhovorov prinesú, zase otvárajú priestor vnímaniu multiperspektivity – poznaniu, že paralelne existuje mnoho skúseností a pohľadov na minulosť.

Reflexia:

- Čo vás najviac prekvapilo na fotografiách školy v minulosti?
- Čo vás najviac zaujalo?
- Čo je podobné a čo sa zmenilo v školách na dvoch fotografiách a čo je podobné a iné v porovnaní s vašou školou dnes?
- Čo považuješ za najväčšiu výhodu v dnešnej škole?
- Ktoré veci z minulosti by si vrátil/a zo školy minulosti do dnešnej školy?

2.4 Najstaršie pamiatky a miesta pamäti v obci

Ciele aktivity:

- Pátrať v okolí a získať základné vedomosti o tom, čo sú pamätníky, pri akých príležitostiach a ako vznikajú.
- Opísať, a prípadne zmapovať, koľko a akých pamiatok sa nachádza v okolí.
- Zaznamenať, že pamätníky pochádzajú z rôznych období a zobrazujú rôzne témy/udalosti.

Postup:

Evokácia:

- *Ktoré pamätníky a pamätné miesta v okolí (v meste, v obci) poznáte?*
- *Ktoré udalosti a osobnosti pripomínajú?*

Uvedomenie:

Odpovede zapisujte na tabuľu/flipchart. Rozdáme žiakom fotografie pamätníkov, ktoré sa nachádzajú v okolí školy a ich domova s krátkym opisom. Žiaci následne vyplnia tabuľku:

Názov pamätníka	Čomu/komu je venovaný	Kedy vznikol	V akom je stave

Reflexia:

- Vyber si jeden pamätník, ktorý ťa najviac zaujal a vysvetli prečo.
- Vyberte jednu udalosť, ktorú považujete za veľmi významnú a navrhnete pamätník tejto udalosti. Vymyslite miesto, vzhľad, veľkosť, materiál, nápis...

Žiaci takto prostredníctvom bádateľských úloh, rozhovorov a tvorivých aktivít poznávajú miesto, kde žijú a osvojujú si hodnoty komunity, v ktorej žijú.

2.5 Pamätníky rozprávajú – príbehy Slovenského národného povstania v našom okolí

V druhom cykle rozvíjame tému pamätníky a dejiny vo verejnom priestore na príklade pamätníkov SNP. Vzhľadom na význam tejto udalosti je výhodou, že pamätníky a miestne názvy venované SNP sa vyskytujú v takmer každej obci. Zámerom je pozorovať, že história je prítomná v našom každodennom priestore.

Výkonový štandard: Vysvetliť význam vybraných historických udalostí, osobností a miest pamäti vo svojom regióne.

Žiak:

- rozpozná, že dejiny sú prítomné vo verejnom priestore ako pamätníky, názvy ulíc, sochy, pamätné tabule;
- opíše, čo bolo Slovenské národné povstanie a prečo si ho pripomíname;
- rozvíja schopnosť interpretovať historické pramene: fotografiu, miesto;
- rozvíja občiansku a kultúrnu identitu prostredníctvom poznávania miestnych pamätníkov a hodnôt, ktoré pripomínajú.

Pomôcky: fotografie pamätníkov SNP (z mesta/obce alebo internetu), mapka okolia, pracovné listy, prístup na internet alebo miestny sprievodca/informačná tabuľa, papier, fixky, mobil na fotenie (ak sa ide do terénu)

Evokácia: učiteľ žiakom kladie otázky a nadväzuje na obsahový štandard prvého cyklu k téme pamätníkov, ktorý sme predstavili vyššie:

- *Čo je to pamätník?*
- *Kedy a prečo sa pamätníky stavajú?*
- *Poznáte nejaký pamätník SNP alebo ulicu pomenovanú po SNP vo svojom okolí?*
- *Ako pamätník vyzerá?*
- *Čo je na ňom napísané?*

Uvedomenie: Práca v skupine s fotografiou. Učiteľ žiakom rozdá fotografie (veľkosť A4, aby boli dobre viditeľné detaily). Žiaci v skupinách skúmajú jeden pamätník a odpovedajú na otázky v pracovnom liste:

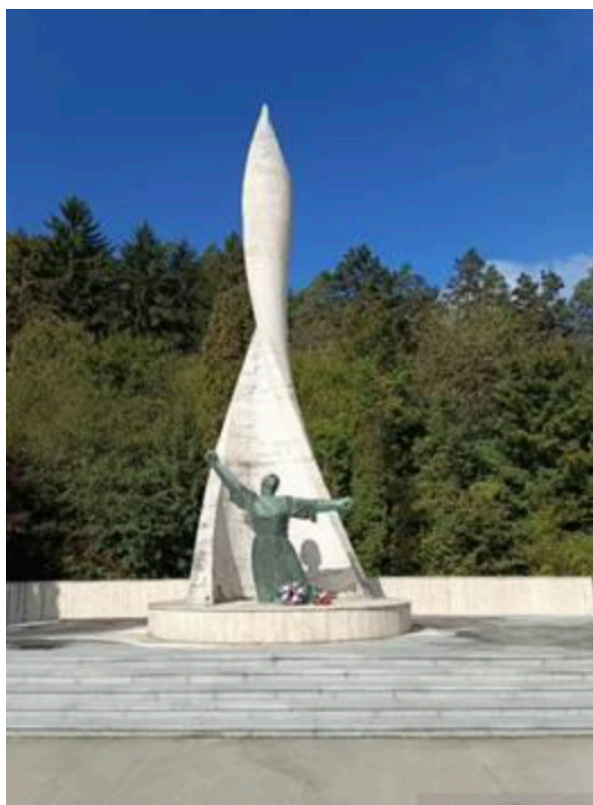
- *Kde sa pamätník nachádza?*
- *Opíš, čo na ňom vidíš: symboly, nápisy, dátumy.*
- *Ako pamätník stvárňuje udalosť, ktorú pripomína?*
- *Čomu je venovaný?*

Pamätník francúzskych partizánov, Strečno

Foto: Ministerstvo obrany SR

Pamätník SNP, Nemecká
Foto: muzeum.sk

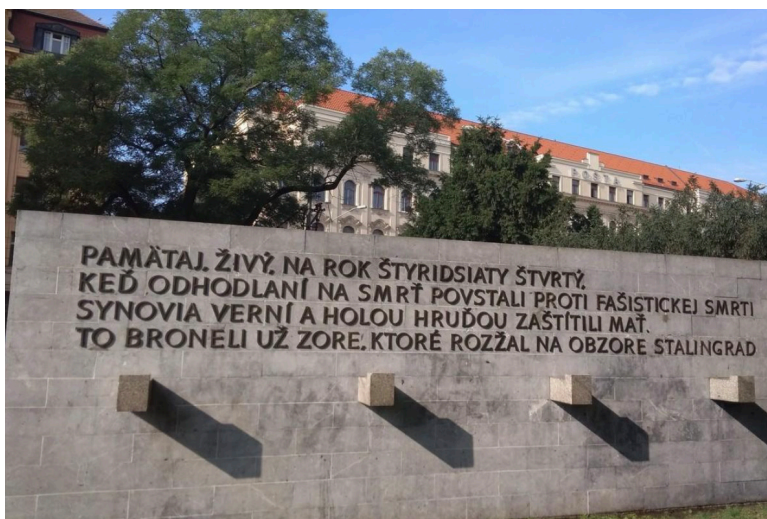
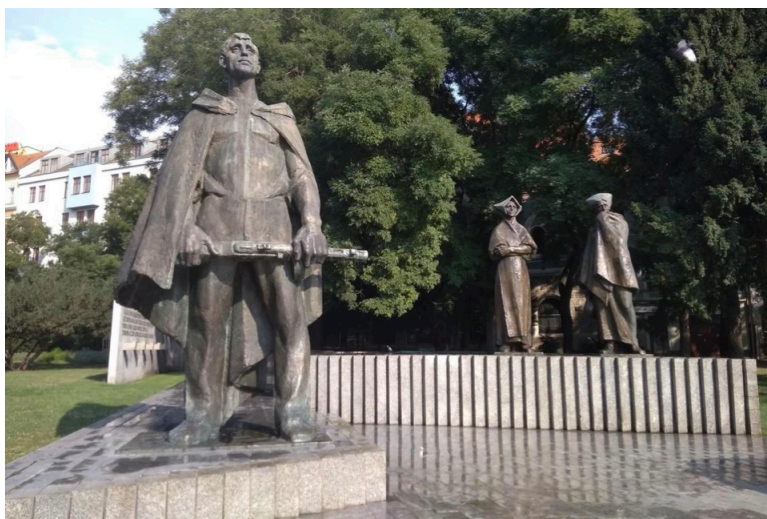
Dargov, pamätník oslobodenia a víťazstva
Foto: M. Harnaňošová

Pamätník a múzeum SNP počas osláv SNP, Banská Bystrica
Foto: Eva Štenclová, Pravda

Foto: Ivan Majerský, Pravda

Pamätník SNP, Bratislava

Foto: M. Harmaňošová

Tvorba:

Žiaci navrhnu vlastný „pamätník slobody“ vo forme kresby, modelu, koláže ideálne aj s krátkym textom na pamätníku.

Prezentácia:

- Skupiny prezentujú svoje návrhy.
- Trieda vytvorí „**mapu pamätníkov SNP**“ – plagát s fotografiami a informáciami o miestnych pamätníkoch.

Reflexia: diskusia:

- *Prečo je dôležité pripomínať si udalosti ako Slovenské národné povstanie?*
- *Aké posolstvo majú tieto pamätníky?*
- *Kde v meste by ste svoj pamätník umiestnili a prečo?*

Pri téme pamätníkov SNP v tomto cykle sa učiteľ nezameriava primárne na vedomosti o Slovenskom národnom povstaní, ale na dedičstvo tejto významnej udalosti vo verejnom priestore a na hodnoty, ktoré pamätníky reprezentujú.

2.6 Práca s textom: Jakubko

Práca s textom v spoločenskovednom vzdelávaní je dôležitá pre rozvíjanie nielen čitateľských zručností, ale najmä ako prostriedok získavania informácií, rozlišovania rôznych zdrojov informácií a ich relevantnosti a dôveryhodnosti. Na príklade čítania beletrie pre deti si ukážeme, ako pracovať s textom o Slovenskom národnom povstaní v spoločenskovednom vzdelávaní. Žiaci už poznajú štátne sviatky z prvého cyklu, ich význam a spôsob pripomínania udalostí z minulosti. V druhom cykle už pracovali s miestami pamäti, pamätníkmi vo svojom najbližšom okolí. Oboma spôsobmi otvárame „okno do minulosti“, približujeme jej stopy v priestore a čase. Cez literárny príbeh určený pre deti, a teda písaný ich jazykom, približujeme komplexnú historickú udalosť veku primeraným spôsobom. Uvedená aktivita je príkladom integrácie cieľov a štandardov vzdelávacích oblastí Jazyk a komunikácia a Človek a spoločnosť. Zároveň rozvíjame socio-emocionálnu oblasť: empatiu, súcit, vcítenie sa do postavy a do situácie, čo vedie k scitlivovaniu a podpore hodnôt, ktoré si žiaci majú osvojiť. Zážitok z čítania beletrie s historickou tematikou vedie k objavovaniu rôznych motívov konania ľudí v minulosti.

Obsahové štandardy:

- Spôsoby uchovávania a pripomínania si minulosti na príkladoch udalostí a osobností;
- Skúmanie rôznorodých prameňov o minulosti;
- Zaznamenanie miest pamäti v regióne a na Slovensku – pomník, pamätník, pamätná tabuľa, socha;
- Pamätné dni a štátne sviatky v kalendári.

Evokácia – Učiteľ/ka nadviaže na tému pamätníkov v najbližšom okolí otázkami:

- *Aké pamätníky poznáte?*
- *Kde sa nachádzajú, ako vyzerajú, na čo slúžia, čo nám pripomínajú?*

Učiteľ/ka uvedie knihu Jakubko od Hany Zelinovej a žiaci budú postupne spoločne čítať celý príbeh. Kladenie otázok prebieha počas čítania textu na stimuláciu a aktivizáciu žiakov k cielenému premýšľaniu o téme príbehu. Uvádzame príklady otázok, ktoré učiteľ kladie žiakom po prečítaní knihy počas výučby predmetu človek a spoločnosť. Otázky sú usporiadané podľa kognitívnych úrovní žiakov a evokujú u žiakov premýšľanie o odkaze knihy na tému SNP.

Ilustrácia z knihy Jakubko

1. úroveň – Zapamätanie (porozumenie deja)

- Kto je hlavný hrdina príbehu?
- Kto je rozprávačom príbehu?
- Komu príbeh rozpráva?
- Kedy im to rozpráva?
- Kedy sa príbeh odohráva?
- Opíšte hlavnú postavu – odkiaľ pochádza, ako vyzerá, aké má vlastnosti.
- Opíšte ďalšie postavy.

2. úroveň – Porozumenie (vysvetlenie významu)

- Prečo Jakubko pomáhal?
- Komu pomáhal Jakubko?
- Prečo to robil tajne?
- Ako sa Jakubko správal k ostatným? Boli jeho skutky dobré?

3. úroveň – Aplikácia (prepájanie s vlastným životom)

- Čo by si urobil ty na jeho mieste?
- Vieš, kto vo vašej rodine alebo dedine bol v podobnej situácii ako Jakubko v príbehu?

4. úroveň – Analýza (porovnávanie a zisťovanie príčin)

- Ktorá časť príbehu sa ti zdala najdôležitejšia a prečo?
- Ako sa správali dospelí k Jakubkovi – a čo sa z toho môžeme naučiť?

5. úroveň – Hodnotenie (vyjadrenie názoru)

- Ktoré Jakubkove správanie by si chcel napodobniť a ktoré nie?
- Čo podľa teba znamená byť dobrým kamarátom – ako to ukázal Jakubko?
- Aké ponaučenie si si z príbehu odniesol ty?

6. úroveň – Tvorenie (tvorivé spracovanie) – vyber si jednu z týchto troch úloh

- Predstav si, že Jakubko žije dnes – ako by vyzeral jeho deň?
- Napíš alebo nakresli nový koniec príbehu.
- Vymysli krátky rozhovor medzi Jakubkom a jeho kamarátom.
- Ak by si mal Jakubkovi napísať list, čo by si mu napísal?

Reflexia práce s textom je zastúpená v otázkach zameraných na hodnotenie a tvorenie. Je vhodné reflexiu prepojiť s témou pamätníkov SNP a významom sviatku SNP.

V uvedených aktivitách sme predstavili spôsoby, ako približovať dejiny v prvom a druhom cykle. Na úrovni primárneho vzdelávania učiteľ žiakom v rámci dejepisného komponentu približuje čo najširší výber historických prameňov, aby si žiaci uvedomili, aké rôzne zdroje informácií o minulosti sú k dispozícii. Učiteľ povzbudzuje žiakov k zvedavosti, aby kládli otázky, skúmali zdroje, ich pôvod, čo nám hovoria, ako navzájom rôzne zdroje informácií súvisia. Dôležité je, že cieľom nie je iba samotná znalosť historických faktov, ale osvojenie si základov bádateľských zručností, ktoré sa neskôr v treťom cykle už bežne používajú a ďalej systematicky a cielene rozvíjajú:

- *rozvíjať záujem a zvedavosť o minulosť,*
- *skúmať život ľudí v minulosti a porovnávať ho so životom dnes,*
- *rozvíjať pochopenie konceptov zmena a kontinuita,*
- *osvojiť si pojmy a zručnosti spojené s chronológiou,*
- *systematicky a kriticky pracovať s rôznymi historickými prameňmi,*
- *pozorovať zmeny v miestnom a širšom prostredí,*
- *opísať, ako môžu byť minulé a súčasné udalosti a osobnosti historicky významné,*
- *identifikovať kultúrne a historické dedičstvo z miestneho, národného a globálneho kontextu.*

Popri kultivovaní bádateľských zručností a schopností vyvodzovať závery si žiaci majú uvedomiť aj to, že na minulosť existujú rôzne názory, niektoré môžu byť zaujaté, niekedy sa názory a závery menia po objavení novších dôkazov.

Tematické dni sú integrálnou súčasťou Štátneho vzdelávacieho programu základného vzdelávania a predstavujú koncept vyučovania, ktorý je pre žiakov motivujúci a podporuje aktívne a zážitkové učenie sa. Stojí na integrácii viacerých predmetov a možnosti efektívne pracovať s medzipredmetovými prepojeniami. ŠVP 2023 pre školy v kontexte tematických dní záväzne vytyčuje zameranie na rozvoj prierezových gramotností a nadpredmetových konceptov Metakognícia a Charakter. Podľa ŠVP ZV si žiak takto naplňa ciele základného vzdelávania, ako rozvoj funkčnej gramotnosti, budovanie základného hodnotovo-kultúrneho rámca a uvedomenie si svojej schopnosti byť pripravený na ďalší osobnostný a vzdelávací rozvoj (ŠVP ZV 2023, s. 6–7). Pre 2. a 3. cyklus sa záväzne predpisujú tematické dni v rozsahu najmenej 4 vyučovacích dní v jednom školskom polroku, pričom jeden vyučovací deň predstavuje 6 vyučovacích hodín. Čo sa týka konkrétnych cieľov a obsahov tematických dní, tie si má škola sama definovať vo svojom školskom vzdelávacom programe.

Pri výbere a plánovaní tematických dní je potrebné zamerať sa na ciele, obsah, formu a činnosti. Nápomocná je aj digitálna aplikácia na prehliadanie nového ŠVP, kde pri niektorých obsahových/výkonových štandardoch je uvedená aj rozvíjajúca sa prierezová gramotnosť. Dôležitým zdrojom sú štandardy vzdelávacej oblasti *Človek a spoločnosť*, z ktorých viaceré sa dajú uplatňovať práve na tematických dňoch (porov. poznámku č. 7 k RUP¹⁹).

V 2. cykle je vzdelávacia oblasť vyučovaná ako jeden predmet, zároveň je veľmi efektívne a hodnotné pripraviť tematické dni, ktoré budú integrovať obsahy a výkony aj iných vzdelávacích oblastí. V nasledujúcej časti prinášame námety tematického dňa z pedagogickej praxe pre 2. cyklus. Integruje nielen prierezové gramotnosti, ciele, obsahy a výkony z rôznych vzdelávacích oblastí, ale aj námety konkrétnych aktivít. Učitelia si môžu aktivity navrhnuť podľa organizačných možností, potrieb a záujmu žiakov. Príprava tematických dní si vyžaduje dôslednú a premyslenú spoluprácu pedagogického tímu. V úzkom pracovnom tíme je potrebné špecifikovať prierezové gramotnosti, témy, formy, ciele, potreby školy a žiakov pre daný ročník. Prvým bodom je výber témy, ktorá by mala byť širšie formulovaná, čím umožní väčšiu variabilitu obsahu/výkonov a činností.

3.1 Tematický deň: Čo znamená byť hrdinom?

Tematický deň s témou "hrdinstvo" v 2. cykle nadväzuje na výkonové a obsahové štandardy prvého cyklu (Vytvoriť si predstavu o hrdinskom alebo morálnom vzore v konaní postáv rozličných príbehov. Reálne alebo zobrazené príbehy prosociálnych a morálnych hrdinov a ich poslanstvo pre život človeka a spoločnosti. Diskutovanie o detských hrdinoch.). Zároveň môže byť integrujúcim prvkom naprieč komponentmi či predmetmi, môže

19 <https://www.minedu.sk/data/att/473/22021.94bec0.pdf> str. 14

prepájať dejepisné obsahy (príbehy reálnych a/alebo významných postáv dejín), občianske obsahy (príklady aktuálnych či nedávnych disidentov, hrdinov svedomia, aktivistov za spravodlivosť a ľudské práva), geografické obsahy (námety, ako sa prejavuje hrdinstvo v rozličných krajinách a kultúrach, hrdinské výkony námorných objaviteľov), náboženské obsahy (príklady biblických postáv a ich konania), etické obsahy (aktivity zamerané na odlišovanie skutočného hrdinstva od falošného sebaapresadzovania či na identifikovanie dobrých čŕt charakteru, každodenného hrdinstva). Dokonca téma môže prepájať aj rôzne vzdelávacie oblasti (napr. zapojenie literárnych hrdinov, významných osobností v športe či v prírodných vedách). V 2. cykle sa k tejto téme vzťahujú napr. tieto štandardy:

- Interpretovať príbeh, postavu a udalosť z minulosti.
- Ilustrovať príklady kultúrnych, umeleckých a náboženských prejavov človeka na konkrétnych príkladoch.
- Zdôvodniť inšpiratívnosť v konaní a v dobrých vlastnostiach zobrazených vzorov i reálne existujúcich ľudí.
- Aktívne prejavy solidarity s deťmi, ktoré sú znevýhodnené.
- Oceňovanie druhého za to, kým je a čo robí.
- V spolupráci s druhými navrhnúť a uskutočniť aktivitu na riešenie vybraného problému vo svojom okolí alebo aktivitu na pomoc druhým pre podporu solidarity a spoločného dobra.

Tému hrdinstva však chceme pedagogicky preniesť do bežného života žiakov – poukázať na reálnu možnosť a potrebu charakterných ľudí, ktorí uskutočňujú “hrdinstvo všedného dňa”. Každý z nás môže a má byť hrdinom. Nasledujúce námety možno kombinovať podľa toho, s akým komponentom/predmetom sa téma spája (dejepisný komponent, občiansky komponent, eticko-osobnostný komponent, jazyk a komunikácia, zdravie a pohyb). Na koniec tematického dňa je vhodné začleniť spoločnú reflexiu, v ktorej žiaci prepoja všetky zrealizované aktivity, identifikujú ich prieniky a odkaz pre vlastné konanie.

TIP

Vytvorte dva prepojené tematické dni na tému hrdinstva, s odstupom napr. 2 mesiacov. Prvý z tematických dní môže vyústiť do aktívneho prosociálneho projektu (napr. konkrétnej dlhodobej aktivity v dome seniorov), ktorý žiaci s pomocou dospelých zrealizujú a na druhom tematickom dni budú projekt prezentovať a zhodnotia ho.

Príklady hrdinov z dejín

Alfred Nobel

Ciele aktivity:

- Zistiť, kto bol Alfred Nobel a čo vynášiel.
- Pochopiť, prečo založil Nobelovu cenu a čo znamená pomáhať svetu.
- Vyjadriť, kto je podľa žiakov hrdina a ako môžu pomáhať aj oni.

1. Úvod

- Učiteľ prečíta text o Alfredovi Nobelovi:

Pred približne 150 rokmi žil vo Švédsku múdry a vzdelaný muž **Alfred Nobel**. Bol veľmi zvedavý a rád skúmal, ako funguje svet. Už ako malý chlapec miloval knihy, pokusy a vynálezy. Keď vyrástol, stal sa **vedcom a vynálezcom**. Alfred vynášiel dynamit – silnú látku, ktorá dokázala rozbiť skaly a pomáhala pri stavbe ciest, tunelov a mostov. Ľudia si vďaka nemu mohli uľahčiť prácu. Ale niektorí začali dynamit používať aj na vojny a ničenie a Alfreda to veľmi zarmútilo. Jedného dňa si prečítal noviny, kde ho nazvali „obchodníkom so smrťou“. To ho veľmi zasiahlo. Uvedomil si, že chce, aby si ho ľudia pamätali **nie ako vynálezcu zbraní, ale ako človeka, ktorý pomáhal svetu**. A tak sa rozhodol urobiť **niečo výnimočné**. Založil **Nobelovu cenu** – ocenenie pre ľudí, ktorí robia svet lepším. Cena sa udeľuje za **mier, vedu, literatúru a pomoc ľudstvu**. Každý rok ju dostanú tí, ktorí ukážu **odvahu, múdrosť a dobrosrdečnosť**. Nobelove ceny sa udeľujú 10. decembra, v deň úmrtia A. Nobela, v Štokholme a zároveň v Osle. Alfred Nobel sa stal **hrdinom** nie preto, že vynášiel silnú látku, ale preto, že sa rozhodol použiť svoj talent, svoj vynález a svoje bohatstvo na **dobro**. Jeho príbeh nám ukazuje, že **skutočné hrdinstvo** je pomáhať druhým a robiť svet lepším.

2. Príklad pracovného listu:

Alfred Nobel: Hrdina vedy a mieru

Pracovný list

A. OTÁZKY NA POROZUMENIE:

1. Kto bol Alfred Nobel?
2. Čo vynášiel?
3. Prečo sa rozhodol založiť Nobelovu cenu?
4. Aké oblasti ocenenia Nobelova cena zahŕňa?

B. TVORIVÁ ÚLOHA:

Nakresli svojho hrdinu. Môže to byť vedec, lekár, učiteľ alebo niekto, kto pomáha druhým.

C. MINIKVÍZ (zakrúžkuj správnu odpoveď):

1. Alfred Nobel vynášiel:

- a) telefón
- b) dynamit
- c) žiarovku

2. Nobelova cena sa udeľuje za:

- a) športové výkony
- b) pomoc ľuďom, vedu, mier
- c) varenie

3. Alfred Nobel chcel, aby jeho vynálezy:

- a) ničili svet
- b) pomáhali ľuďom
- c) boli tajné

D. MÔJ NÁZOR: Čo podľa teba znamená byť hrdinom?

Podpíš sa: _____ Dátum: _____

3. Didaktická poznámka: Najdôležitejšou aktivitou je spoločná reflexia odpovedí žiakov, ktorú učiteľ vedie a facilituje dobre kladenými otázkami.

4. Tip variácie aktivity pre žiakov tretieho cyklu: Vyhľadať a spoločne analyzovať Nobelov testament.

Príbehy spravodlivých

Ciele aktivity:

- Porozumieť, čo znamenalo byť prenasledovaný počas 2. svetovej vojny.
- Uvedomiť si hodnotu hrdinského konania obyčajných ľudí.
- Rozvíjať empatiu a kritické myslenie.

O hrdinstve bežných ľudí na Slovensku počas druhej svetovej vojny a prenasledovania Židov svedčí množstvo skutočných "príbehov spravodlivých", zaznamenaných napr.

v Príbehoch spravodlivých²⁰ alebo Encyklopédii spravodlivých²¹. Reportérka Dagmar Mozolová, ktorá zaznamenáva podobné príbehy, svoje úsilie zdôvodňuje takto: „Od roku 2013 chodím po Slovensku a nahrávam spomienky ľudí, Slovákov, ktorí počas vojny pomohli prenasledovaným Židom. Otvorili dvere svojho domu, ukryli ich, starali sa o ich stravu a hygienu a dúfali po celý čas, že na to nikto nepríde. Prežili týždne, mesiace strachu a napätia, či náhodou nebude razia a ukrývaných nenájdu. Hrozila im smrť. Všetky autentické príbehy som spracovala v cykle Encyklopédia spravodlivých, ktorý sa vysiela v Rádiu Slovensko. Mnohí z mojich drahých respondentov už nie sú medzi nami. Preto cítim záväzok pokračovať, aby sme nezabudli.”

Učiteľ si môže vybrať jeden z príbehov a didakticky ho transformovať pre aktivity, zamerané na vyzdvihnutie “bežných hrdinov”. Ako príklad uvádzame nie veľmi známy príbeh nášho známeho speváka.

1. Na úvod učiteľ stručne predstaví príbeh Petra Lipu:

„Keď bol Peter ešte bábätko, jeho otec zahynul v koncentračnom tábore. Mama ho spolu so sestrou ukryla v Kláštore pod Znievom, kde ich zachránili rádomé sestry.“

2. Diskusia:

- Čo znamená byť prenasledovaný?
- Prečo boli niektorí ľudia počas druhej svetovej vojny v nebezpečenstve?

3. Úloha: Podčiarkni ľudí, ktorí pomáhali. Napíš, čo urobili.

Počas 2. svetovej vojny sa mnohé rodiny ocitli v nebezpečenstve. Jednou z nich bola aj rodina **Petra Lipu**, dnes známeho slovenského speváka. Keď mal Peter len jeden rok, jeho otec bol **kvôli svojmu židovskému pôvodu odvedený do koncentračného tábora**, kde zahynul. Mama Jolana zostala sama s dvomi deťmi – Petrom a jeho sestrou Katkou.

Aby ich ochránila, rozhodla sa pre odvážny krok. Vzala deti do Kláštora pod Znievom, kde pôsobili rádomé sestry z Kongregácie školských sestier de Notre Dame. V kláštore sa starali o siroty, ale počas vojny tam **tajne ukryli aj osem židovských detí**, medzi nimi Petra a Katku.

Sestry riskovali vlastné životy, aby tieto deti ochránili. Jednou z nich bola sestra Vilma Čermaňová, ktorá si Petra pamätá ako malé dieťa, ktoré plakalo a volalo svoju mamičku. V kláštore sa deti učili, pomáhali na poli, a hoci boli obklopené vojakmi, sestry ich dokázali uchrániť pred nebezpečenstvom.

Keď sa vojna skončila, mama si prišla po svoje deti. Peter si pamätá, ako sedel sám v miestnosti a plakal, kým sa konečne objavila jeho mama. Vďaka **odvahe a доброте sestier** sa Peter a jeho sestra **dožili mieru**.

Tento príbeh nám pripomína, že **hrdinstvo niekedy znamená ticho konať dobro**, aj keď je to nebezpečné. Sestry z Kláštora pod Znievom nečakali na slávu – konali, lebo verili, že **každý život má hodnotu**.

(Viac tu: pribehyspravodlivych.sk/ukryti-medzi-sirotami/)

20 <https://www.pribehyspravodlivych.sk/>

21 <https://slovensko.stvr.sk/rubriky/aktualne-rubriky/encyklopedia-spravodlivych>

4. **Diskusia** v skupinách Otázky:

- *Prečo sa rádové sestry rozhodli pomáhať, aj keď to bolo nebezpečné?*
- *Čo by si urobil/a, keby si bol/a v ich situácii?*
- *Kto je podľa teba hrdina?*

5. **Tvorivá úloha:**

- Nakresli hrdinu – môže to byť rádová sestra Vilma, Petrova mama alebo niekto, koho si vážiš.
- Pridaj krátky popis: „Tento človek je hrdina, pretože...”

6. **Reflexia:** Žiaci napíšu vetu:

„Na tejto hodine som sa naučil/a, že hrdinstvo znamená...”

Príklady hrdinov z občianskej spoločnosti

Hrdina v akcii – Naučme sa pomáhať

Ciele aktivity:

- Porozumieť významu hrdinstva v každodennom živote.
- Naučiť sa základné kroky prvej pomoci.
- Rozvíjať empatiu, odvahu a zodpovednosť.

1. Úvod

Učiteľ porozpráva skutočný príbeh záchranára, napr. tento o Františkovi Páleníkovi:

František Páleník, hasič z Banskej Bystrice, sa počas cesty z dovolenky stal svedkom vážnej dopravnej nehody. Na mieste boli zakliesnené osoby, jedna z nich nejavila známky života. Bez váhania začal **resuscitáciu**, čím jej **zachránil život**. Pomáhal aj ďalším zraneným, až kým neprišli profesionálni záchranári.

Za svoj čin bol ocenený **medailou ministra vnútra za hrdinský čin**. Jeho pohotovú reakciu, odvahu a schopnosť poskytnúť **prvú pomoc** ukázali, že hrdinom môže byť každý, kto sa rozhodne konať správne v kritickej chvíli.

Zdroj: <https://www.tasr.sk/tasr-clanok/TASR:2025050700000424>

Diskusia:

- *Čo by ste urobili vy?*
- *Aké vlastnosti potrebujeme na to, aby sme sa zachovali hrdinsky?*

2. Praktická časť – Základy prvej pomoci

Simulácia:

- Žiak „leží“ na zemi – nehybný.
- Druhý žiak má za úlohu:
- Skontrolovať vedomie (oslovenie, zatrasenie).
- Skontrolovať dýchanie.
- Zavolať pomoc (simulácia volania 112).
- Začať stláčanie hrudníka (na figuríne).

Pomôcky:

- Figurína alebo vankúš.
- Kartičky s postupom prvej pomoci.
- Obrázky AED (automatický externý defibrilátor).

3. Tvorivá úloha:

- Nakresli hrdinu, ktorý pomáha – môže to byť záchranár, hasič alebo obyčajný človek.
- Napíš: „Tento človek je hrdina, pretože...“

4. Reflexia

Žiaci doplnia vetu:

„Na tejto hodine som sa naučil/a, že pomôcť niekomu môže byť hrdinský čin, lebo...“

TIP

Tip na ďalšie aktivity so žiakmi na tému záchrany života a zdravia, aj so skutočnými príbehmi detských „záchranárov“: https://www.detskycin.sk/files/documents/skola-dobrych-skutkov/mode-love-hodiny/dcr_program_10.pdf

Príklad hrdinstva z literatúry pre 4. – 5. ročník

Hrdinstvo všedného dňa – starostlivosť, zodpovednosť a láska

Ciele aktivity:

- Porozumieť, že hrdinstvo nemusí byť len veľký čin, ale aj každodenná starostlivosť o druhých.
- Rozpoznať hodnotu zodpovednosti a vzťahov.
- Rozvíjať schopnosť empatie a osobnej reflexie.

1. Úvod

Otázka pre triedu:

- „Kto je podľa vás hrdina? Musí mať zázračný plášť alebo záchranný vrtuľník?“

Krátka diskusia o tom, že hrdinstvo môže byť aj tiché, každodenné.

2. Čítanie úryvku

Učiteľ alebo žiak prečíta vybraný úryvok z Malého princa od A. de Saint-Exupéryho²²:

Malý princ sa šiel znova pozrieť na ruže.

- Vy sa na moju ružu vôbec nepodobáte, vy ešte nie ste nič, - povedal im. - Nikto si vás neskrotil a vy ste si neskrotili nikoho. Ste také, ako bola moja líška. Bola iba líškou, čo sa podobala stotisícom ostatných líšok. Ale ja som si z nej urobil priateľku a teraz je jediná na svete. A ruže boli veľmi zarazené.

- Ste krásne, ale ste prázdne, - povedal im ešte. - Nemožno pre vás zomrieť. Prirodzene, obyčajný okoloidúci by si myslel, že moja ruža sa vám podobá. Ale ona jediná je dôležitejšia ako vy všetky, pretože práve ju som polieval. Pretože ju som dával pod sklený zvon. Pretože ju som chránil zástenou. Pretože jej som pozabíjal húsenice (okrem dvoch alebo troch, z ktorých majú byť motýle). Pretože ju som počúval, ako sa žaluje alebo vystatuje, alebo dokonca ako niekedy mlčí. Pretože je to moja ruža.

A vrátil sa k líške.

- Zbohom, - povedal.

- Zbohom, - povedala líška. - Tu je moje tajomstvo. Je veľmi jednoduché: dobre vidíme iba srdcom. To hlavné je očiam neviditeľné.

- To hlavné je očiam neviditeľné, - opakoval Malý princ, aby si to zapamätal.

- Čas, ktorý si strácal pre svoju ružu, robí tvoju ružu takou dôležitou.

- Čas, ktorý som strácal pre svoju ružu... - opakoval Malý princ, aby si to zapamätal.

- Ľudia zabudli na túto pravdu, - povedala líška. - Ale ty na ňu nesmieš zabudnúť. Ty budeš navždy zodpovedný za všetko, čo si skrotíš. Si zodpovedný za svoju ružu...

- Som zodpovedný za svoju ružu... - opakoval Malý princ, aby si to zapamätal.

Spoločné vysvetlenie:

- Kto je ruža?
- Čo znamená „skrotiť“?
- Prečo je ruža pre Malého princa výnimočná?

3. Diskusia

Otázky:

- Čo robil Malý princ pre svoju ružu?
- Prečo je to hrdinstvo?
- Poznáte niekoho, kto sa stará o druhých každý deň?
- Môže byť hrdinom aj mama, učiteľ, kamarát?

4. Aktivita: Moje všedné hrdinstvo

Žiaci dostanú pracovný list. Úlohy:

- Nakresli svoju „ružu“ – niekoho, o koho sa staráš. Napíš, čo pre tú osobu robíš.
- Napíš vetu: „Som hrdina, keď...“

²² de Saint-Exupéry, A.: Malý princ. Bratislava, Mladé letá, 2003, s. 70–71.

5. Záver a reflexia

Spoločné zhrnutie:

„Hrdinstvo nie je len odvaha v nebezpečenstve, ale aj láska, starostlivosť a zodpovednosť.“

Nie každý „slávny človek“ či postava s vplyvom je skutočný hrdina. Pojem „hrdina“ sa často zneužíva – diktátori, celebrity, mačovia, agresívni ľudia...

Sen o hrdinovi

Ciele aktivity:

- Porozumieť rozdielu medzi snom o hrdinstve a skutočným hrdinským konaním.
- Uvedomiť si hodnotu všedných dobrých skutkov.
- Rozvíjať empatiu, odvahu a schopnosť konať v bežných situáciách.

1. Úvod

Otázka pre triedu:

- *„Kto je hrdina? Musí mať zázračný plášť alebo super schopnosti?“*

Krátka diskusia o tom, čo si deti predstavujú pod pojmom hrdina.

2. Čítanie príbehu

Učiteľ prečíta príbeh o Filipovi:

Filip sa opäť raz prichytil, ako hľadá z okna. Hoci za sklom sa odvíjal celkom bežný utorok, v jeho hlave sa práve odohrávala veľkolepá scéna. Predstavoval si, ako letí nad mestom ako neohrozený hrdina, zachraňujúc ľudí zo špičky horiaceho mrakodrapu. Cítil vietor v tvári, počul vďačné vzlyky davu a žiaru ohňa. V jeho sne nebol žiaden strach, len čisté odhodlanie a sila.

Zrazu do izby vošla mama. „Filip, stále tam sedíš? Išiel si vyniesť smeti?“ spýtala sa. Filip sa strhol a z hrdinu v tesnom obleku sa opäť stal obyčajný chlapec v starom tričku. „Už idem,“ zamrmľal, no aj tak sa len neochotne postavil. Smutne pozrel na smetný kôš, ktorý stál pri dverách a v duchu sa už videl, ako ho odnáša s elegantnou ľahkosťou.

Na schodoch sa takmer zrazil so susedkou, ktorá niesla ťažké nákupné tašky. Zazrel ju. Vo sne by jej hneď vyrazil v ústrety, galantne by jej pomohol a ona by sa na neho vďačne usmiala. V skutočnosti však len uhol pohľadom, aby si ju nevšimol a dúfal, že si ho ani ona nevšimne. S taškami sa trápila sama.

Pri vhadzovaní smetí do kontajnera si Filip predstavoval, ako chráni Zem pred obrovským meteoritom. Vybavil si detailne, ako ten kameň rozbije, a pritom na neho hľadá celý svet. Keď sa vrátil do bytu, sadol si na gauč a zapol televízor. Práve bežala správa o povodniach v susednej krajine. Moderátorka hovorila o hrdinoch, ktorí pomáhajú. Filip v duchu prikývol a predstavil si, ako tam vedie záchranné tímy.

„Ten chlapec, čo zmizol v rieke, stále ho nenašli,“ poznamenala mama, ktorá prechádzala okolo. Filip prikývol. V jeho mysli sa už odohrával dramatický príbeh, kde sa on, neohrozený potápač, vrhá do rozbúrenej vody, aby ho zachránil. Keď sa však na chvíľu prichytil pri tom, čo si predstavuje, pozrel na svoju ruku. Bola slabá, nemohla by poraziť prúd rieky. Celá jeho odvaha existovala len v jeho hlave.

Filip zavrel oči a opäť sa ponoril do svojho sveta, kde bol superhrdinom. Bolo to tam oveľa ľahšie. Žiadne ťažké tašky, žiadne rozbúrené rieky a žiadne smetné koše. Realita mohla počkať.

(Príbeh vygenerovala AI Gemini na základe promptu: Vytvor poviedku v slovenčine pre žiaka 5. ročníka ZŠ, v ktorej je hlavným hrdinom mladý chlapec, ktorý sníva o veľkých veciach, no v skutočnosti ostáva pasívny – podobne ako postava Waltera Mittyho v poviedke *The secret life of Walter Mitty* od Jamesa Thurbera, 1939.)

Spoločné vysvetlenie:

- O čom Filip sníval?
- Čo neurobil v skutočnosti?

3. Diskusia

Otázky:

- Prečo Filip nekonal, keď mohol pomôcť?
- Poznáš niekoho, kto pomohol v bežnej situácii?
- Môže byť hrdinom aj ten, kto pomôže niekomu s taškami alebo vynesie smeti?

4. Aktivita: Hrdina všedného dňa

Pracovný list:

Úlohy:

1. Podčiarkni v texte svoje hrdinské činy, ktoré si Filip predstavoval.
2. Napíš, čo by Filip mohol urobiť inak.
3. Doplň vetu: „Som hrdina, keď...“
4. Nakresli komiksovým štýlom seba ako hrdinu – nie v plášti, ale pri bežnom dobrom skutku.

Alternatíva: Rolová hra

Žiaci zahrajú scénu: Filip stretne susedku – ako by mohol konať hrdinsky?

5. Záver a reflexia

Spoločné zhrnutie:

- V čom môžu byť „superhrdinovia“ z filmov spoločnosti Marvel pre nás dobrým vzorom do života a v čom zavádzajú?
- Hrdinstvo nie je len o veľkých činoch, ale aj o malých skutkoch každý deň.

Žiaci doplnia vetu:

„Na tejto hodine som sa naučil/a, že hrdinom môžem byť aj keď...“

Rozbor skutočných príbehov z Detského činu roka

Dobrou príležitosťou na inšpirovanie sa každodennými i výnimočnými hrdinstvami žiakov je originálny slovenský projekt DETSKÝ ČIN ROKA.²³ Je jedinečný svojím obsahom, lebo motivuje ku konaniu dobrých skutkov a pomáha tak deťom zorientovať sa v hodnotách. Kľúčovými témami príbehov sú: hodnota ľudského života, zdravie a choroba, pomoc v rodine,

²³ <https://www.detskycin.sk/>

priateľom i cudzím ľuďom, integrácia zdravých a postihnutých, ochrana prírody, zodpovednosť, spolupráca, nezištnosť, spolupatričnosť... V roku 2025 projekt slávi svoje 25. výročie. Za 25 rokov existencie projektu sa doň zapojilo viac ako 1 800 000 detí. Jednotlivé školy a triedy sa môžu zapojiť do hlasovania o víťazné príbehy.

Učiteľom sa navyše ponúka Škola dobrých skutkov s množstvom didaktických podnetov na hodiny nielen etickej výchovy. Zbierka skutočných povzbudivých príbehov slovenských detí je príležitosťou pre učiteľov na didaktickú transformáciu na aktivity na vyučovaní. Nasledujúci príbeh je len jedným z príkladov, s ktorým možno pracovať aj na hodine v rámci tematického dňa.

Ciele aktivity:

- Uvedomiť si hodnotu nezištnej pomoci a spolupatričnosti.
- Rozpoznať rôzne formy hrdinstva v každodennom živote.
- Rozvíjať empatiu, spoluprácu a zodpovednosť.
- Inšpirovať žiakov k vlastným dobrým skutkom.

Pomôcky:

- Príbeh Simona (v tlačenej alebo digitálnej forme)
- Papier, farbičky, fixky
- Prístup na web www.detskycin.sk
- Videoukážky z projektu (ak sú dostupné)

1. Úvod

Učiteľ predstaví projekt Detský čin roka a jeho význam.

Diskusia: *Čo je to hrdinstvo? Musí byť vždy veľké a výnimočné?*

Prehratie zo záznamu (0:00 až 4:12) alebo prečítanie príbehu o Simonovi a o olympiáde v domove dôchodcov:

Simon a jeho spolužiaci z 5. B pravidelne navštevujú domov dôchodcov. Chodia tam tvoriť, čítať, hrať spoločenské hry a prinášať smiech, nadšenie, hravosť a ako hovoria starkí, ozajstný život tam, kde už občas chýba. V rozhovoroch po olympiáde si všimli u ľudí v domove dôchodcov niečo výnimočné. Oni naozaj žili športom! Fandili, komentovali, prežívali každý výsledok. A v ich očiach bolo vidieť aj túžbu – tiež si raz zasúťažiť. Lenže ako? Veď väčšina z nich je imobilná, mnohí z vozíka ani nevstanú. Navyše, kto by už robil olympiádu v domove dôchodcov? Simon si povedal: My! A spolu so spolužiakmi ju aj pripravili. Dianka s mamou dokázali zohnať peniaze na materiál a športové pomôcky a všetci v triede si rozdelili úlohy a pripravovali, vymýšľali, skúšali, tvorili... S pomocou svojich rodičov vybavil skutočné prekvapenie – dvoch olympionikov: kanoistu Mateja Beňuša a strelkyňu Zuzku Štefečekovú. Tí prišli rovno medzi starkých – nielen ako hostia, ale ako skutoční rozhodcovia. Deti z 5. B rozložili po domove súťažné disciplíny, prispôbené starkým. Strieľalo sa z nerfiel (s pomocou detí), hádzali sa šípky, hrali sa pohybové hry, ba dokonca sa aj tancovalo – s vozíkmi, chodítkami, a hlavne s úsmevom.

Deti neboli len organizátori – boli navigátormi, partákmi, oporou. Podržali ruku, keď bolo treba zamieriť. Podopreli chrbát, keď bolo treba vyrovnať sa. Požičali svoju silu, ale hlavne radosť. Starkí si mohli ohmatať ozajstné olympijské medaily, porozprávať sa s olympionikmi a cítiť sa ako víťazi. A to doslova – každý jeden dostal zlatú medailu, ktorú deti vyrobili s nápisom: Som víťaz a tričko s logom olympijských hier, podpísané športovcami.

A víťazmi sa stali aj deti. „Bolo krásne vidieť ich radosť, keď starkí dali gól alebo trafili cieľ,“ povedal Simon. Seniori ďakovali na záver a niektorí mali slzy v očiach, iní ich nevedeli zadržať. „Pomohli ste nám cítiť sa opäť tak živo a dali nám možnosť vychutnať si, že ešte stále za niečo stojíme. Že nie sme len niekde na konci, ale že nám ešte niekto verí a že aj my dokážeme všeličo, čo o sebe ani netušíme.“

List napísala Ľubica Noščáková, pedagogička; skutok vykonal Simon a kolektív žiakov, v škol. roku 2024/2025, žiaci 5. triedy, CZŠ Narnia, Beňadická 38, Bratislava (krátené).

2. Práca s príbehom

Rozdelenie žiakov do skupín – každá skupina dostane úlohu:

- Skupina 1: Identifikujte, kto bol hrdinom a prečo.
- Skupina 2: Aké hodnoty sa v príbehu prejavili?
- Skupina 3: Ako sa cítili seniori? Ako sa cítili deti?
- Skupina 4: Čo všetko museli deti pripraviť? Aké prekážky prekonalí?

Každá skupina prezentuje svoje zistenia formou krátkej scény, plagátu alebo myšlienkového mapy.

3. Reflexia a diskusia

Otázky:

- Zažili ste niekedy niečo podobné?
- Ako by ste mohli pomôcť vo svojom okolí?
- Čo by ste spravili, keby ste boli v Simonovej triede?

4. Tvorivá aktivita – „Môj čin roka“

Žiaci napíšu alebo nakreslia svoj vlastný návrh dobrého skutku, ktorý by mohli uskutočniť. Môžu vytvoriť „medailu hrdinstva“ pre niekoho zo svojho okolia, kto si ju podľa nich zaslúži.

5. Záver

Zdieľanie výtvorov.

Učiteľ povzbudí žiakov, aby sa zapojili do projektu Detský čin roka – napr. napísaním vlastného príbehu alebo hlasovaním za príbehy.

6. Didaktické poznámky:

- Aktivitu možno prepojiť s výtvarnou výchovou (tvorba medailí), slohom (písanie príbehu), či informatikou (vytvorenie prezentácie).
- Učiteľ môže kontaktovať organizátorov projektu a zapojiť triedu do aktuálneho ročníka.

Záverečná reflexia dňa – spoločné ukotvenie

1. Otváracia otázka (diskusia v kruhu):

Dnes sme sa rozprávali o rôznych hrdinoch – z dejín, zo súčasnosti, z príbehov, ale aj z nášho okolia. Kto z nich vás najviac zaujal alebo inšpiroval? Prečo?

Učiteľ zapisuje kľúčové slová na tabuľu (napr. odvaha, pomoc, zodpovednosť, nezištnosť, starostlivosť...).

2. Aktivita: Hrdinské hodnoty

Každý žiak si vyberie jednu hodnotu, ktorú dnes spoznal alebo si ju uvedomil ako dôležitú. Napíše ju na lístok a doplní vetu:

„Táto hodnota je pre mňa dôležitá, lebo...”

Lístky sa zavesia na nástenku „Hrdinstvo všedného dňa“.

3. Otázky na sebareflexiu (diskusia v dvojiciach alebo malých skupinách):

- *Kedy som sa ja správal/a ako hrdina?*
- *Kedy som mohol/mohla pomôcť, ale neurobil/a som to?*
- *Čo môžem urobiť zajtra, aby som bol/bola hrdinom vo svojom okolí?*

Skupiny zdieľajú svoje odpovede s triedou (dobrovoľne).

4. Tvorivá úloha: „Moje hrdinské JA“

Žiaci nakreslia seba ako hrdinu všedného dňa – nie v zázračnom plášti, ale pri bežnom dobrom skutku (napr. pomoc doma, podpora kamaráta, ochrana prírody...).

Pod obrázok napíšu:

„Som hrdina, keď...”

Pozn.: Táto úloha musí nadväzovať a byť v súlade s tým, čo si žiaci poznamenali v reflexiách čiastkových aktivít počas dňa.

5. Záverečné hlasovanie: „Hrdina našej triedy“

Každý žiak anonymne napíše meno spolužiaka, ktorý ho dnes najviac inšpiroval svojím postojom, nápadom alebo skutkom.

Učiteľ spočíta hlasy a vyhlási „Hrdinu dňa“ – môže odovzdať medailu hrdinstva alebo diplom.

6. Výzva na konanie:

Učiteľ uzavrie deň výzvou:

„Dnes sme sa naučili, že hrdinstvo nie sú len veľké činy, ale aj malé skutky každý deň. Skúste si zajtra všimnúť, kde môžete byť hrdinom – a konajte.“

Žiaci si môžu zapísať svoj „hrdinský záväzok“ do denníka alebo na lístok, ktorý si odložia.

V prípade, že je zámerom učiteľa zorganizovať v časovom odstupe nadväzujúci tematický deň (porov. „Organizačný tip“ v úvode k tomuto tematickému dňu), záverečná reflexia by mohla vyústiť do naplánovania konkrétneho prosociálneho projektu žiakov.

3.2 Tematický deň: Objavitelia – cesta do neznáma

Na príklade tematického dňa Objavitelia – cesta do neznáma predstavujeme **4 moduly**, ktoré sú svojím obsahom zamerané na vzdelávaciu oblasť **Človek a spoločnosť**. Zároveň ponúkame **2 rozširujúce moduly**, ktoré vhodne dopĺňajú celý deň a integrujú vzdelávaciu oblasť Človek a príroda. Učiteľ si môže skombinovať rôzne moduly a vyskladať si tematický deň podľa svojich potrieb a predstáv. Celý tematický deň vychádza zo základných pojmov, ktoré vzišli z brainstormingu a viažu sa k viacerým témam. Následne k pojmom sú priradené ciele oblasti, výkonový, obsahový štandard, gramotnosti. Štandardy sú konkretizované v činnostiach žiakov. Formy realizácie môžu byť: projektové vyučovanie, kooperatívne vyučovanie, rovesnícke učenie, zážitkové a bádateľské vyučovanie. Cieľom je, aby žiaci pracovali a boli v téme nepretržite a prirodzeným procesom rozvíjali rôzne gramotnosti. Je na škole a jej možnostiach, aby zvážila členenie tematického dňa na klasické vyučovacie jednotky ohraničené časom alebo ako súvislý blok rôznych aktivít.

Ročník: 5. ročník ZŠ (2. cyklus)

Trvanie: 6 hodín

Gramotnosti: Tematickým dňom sa rozvíjajú viaceré ciele z doménových a prierezových gramotností.

- vyhľadávať, analyzovať a interpretovať informácie v rôznej podobe a vyvodzovať z nich logicky správne závery, ktoré dokážu argumentačne podložiť a prezentovať
- porozumieť rôznym druhom textu, a to na viacerých úrovniach – od explicitných významov cez vyvodzovanie implicitných významov až po kritické hodnotenie textu
- rozvíjať schopnosť spolupracovať, efektívne komunikovať a riešiť konflikty
- efektívne spolupracovať v homogénnych, ako aj rozmanitých tímoch, predchádzať konfliktom, reálne konflikty riešiť nenásilnými spôsobmi

Pred tematickým dňom: žiaci si majú pripraviť tematické oblečenie na tému objaviteľov.

1. modul – Slávni moreplavci

Ciele:

1. Samostatne využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií.
2. Primerane vyjadrovať svoje emócie a komunikovať konštruktívne a s ohľadom na spolupatričnosť a spoluprácu spolužiakov.

Výkonové štandardy:

- Porovnať rôzne pohľady a názory na vybranú tému alebo problém.
- Dohodnúť sa v rámci skupiny na spoločnom riešení úlohy.
- Prezentať svoje zistenia jasne a zrozumiteľne s využitím vhodných pojmov a pomocou vizuálneho spracovania.

Obsahové štandardy:

- Porovnávanie vlastného pohľadu na svoje charakterové vlastnosti s pohľadom iných.

Kľúčové pojmy: charakter, profesia, vlastnosti

Komponenty/predmety: človek a spoločnosť

Pomôcky: atlasy, papier, portréty a biografie moreplavcov

Aktivita je inšpirovaná:

LEPŠIA GEOGRAFIA. Slávni moreplavci a objavitelia (aktivita na prácu s textom). <https://lepsiageografia.sk/materialy/slavni-moreplavci-a-objavitelia-aktivita-na-pracu-s-textom/>

Postup:

- Tematické naladenie žiakov na deň. Vytvorenie tematickej a pracovnej atmosféry prostredníctvom hudby – šum mora, premietania obrazu/video mora.
- Aktivita „**Záchranný kruh**“ – žiaci stoja v kruhu a každý povie jedno slovo, ktoré symbolizuje, čo chce priniesť do spoločnej „plavby“ (napr. odvahu, humor, trpezlivosť...).
- Predstavenie **formy a pravidiel tímovej práce**. Rozdelenie žiakov do 4 tímov. Vytvorenie si pracovného priestoru pre skupiny – spojenie lavíc, symbolika loď. Každému tímu priradíme jedného z významných moreplavcov = kapitán lode – Krištof Kolumbus, Fernão Magalhães, Vasco da Gama, James Cook.
- Vytvorenie **tímovej identity**. Žiaci si vymyslia názov svojej lode, symbol/erb, krátke motto tímu.
- Každá skupina dostane portrét svojho moreplavca a jeho osobný príbeh – biografie moreplavca. Žiaci si zvolia spomedzi seba zástupcu – kapitána lode.
- **Čítanie a analýza textov príbehov o moreplavcoch**. Učiteľ si sám pripraví text a otázky podľa potrieb a zručností svojich žiakov. Zodpovedanie pomocných otázok k textu žiakmi. Vyznačovanie si dôležitých informácií do textu. Analyzovanie textu a zameranie sa na 3 oblasti - profesijný profil moreplavcov, charakterové

vlastnosti moreplavcov, zaujímavosti o moreplavcoch. Učiteľ chodí medzi skupinami, odpovedá na otázky žiakov, pomáha ich navigovať v spolupráci.

- Sumarizácia informácií o moreplavcoch žiakmi a ich spísanie na A3 papieri, po jednotlivých oblastiach. Dôležitá je skupinová práca, počas ktorej každý žiak prináša svoje informácie a spoločne ich ako skupina sumarizujú.
- **Skupinová prezentácia moreplavcov** pred triedou a po oblastiach.
- **Reflexia aktivity**

Otázky k práci s textom:

- **Profesijný profil:** Čo všetko musel vedieť a ovládať moreplavec? Aké schopnosti a vedomosti by boli potrebné, keby bol moreplavcom dnes?
- **Charakterové vlastnosti:** Aké vlastnosti mu pomohli uspieť? Ktoré vlastnosti považuješ za menej sympatické alebo problematické? Našli ste v jeho príbehu chvíle odvahy, rozhodnosti alebo pochybností?
- **Zaujímavosti:** Čo ťa v jeho živote najviac prekvapilo alebo inšpirovalo? Aké paralely vidíš medzi jeho príbehom a tvojím vlastným životom (napr. objavovanie niečoho nového, prekonávanie strachu)?
- **Otázky pre tímovú reflexiu:** Ako ste si rozdelili úlohy v skupine? Bolo to správne? S čím ste mali počas spolupráce najväčší problém? Ako ste ho vyriešili?

2. modul – Objavitelia a ich cesty

Ciele:

1. Rozvíjať poznanie z oblasti spoločenských, geografických a historických procesov a javov na všeobecnejšej úrovni.
2. Samostatne využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií.

Výkonové štandardy:

- Interpretovať a vytvárať grafické zobrazenia vzťahov medzi procesmi alebo javmi.
- Prezentovať svoje zistenia jasne a zrozumiteľne s využitím vhodných pojmov a pomocou vizuálneho spracovania.

Obsahové štandardy:

- Základná orientácia na mape sveta a glóbose – vyhľadávanie najznámejších štátov, miest, povrchových celkov a prvkov vodstva.
- Rozpoznávanie geografických útvarov ako ostrov, polostrov, súostrovie, more, záliv, prieliv, prieplav a ústie na obrázku, mape a glóbose.

Kľúčové pojmy: objavné plavby, geografické útvary

Komponenty/predmety: človek a spoločnosť

Pomôcky: geografický a dejepisný atlas, slepá mapa A3, interaktívna tabuľa

Postup:

- **Skupinová práca:** Každá skupina analyzuje dejepisnú mapu v kontexte objavných plavieb svojho moreplavca. Do slepej mapy zaznačia trasu plavby a významné geografické útvary, ktorými moreplavci prechádzali.

- **Skupinové prezentovanie** cesty moreplavcom, zaznačovanie cesty na interaktívnu tabuľu s vyobrazenou slepou mapou. Vytvorené slepé mapy umiestnia k portrétom moreplavcov, aby si aj ostatné skupiny mohli osvojiť zistené údaje. Žiaci tak vytvoria galériu moreplavcov, ktorá bude slúžiť nielen ako prezentácia ich práce, ale aj ako informačný kútik v triede.
- **Reflexia aktivity** – Ako sa vám spolupracovalo v ďalšej aktivite? V čom bola spolupráca iná ako v predchádzajúcej časti? Čo bolo náročné?

3. modul – Spolupráca a tímovosť na palube

Ciele:

1. Samostatne využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií.
2. Primerane vyjadrovať svoje emócie a komunikovať konštruktívne a s ohľadom na spolupatričnosť a spoluprácu žiakov.

Výkonové štandardy:

- Sformulovať cieľ bádania na základe výskumných otázok.
- Porovnať a usporiadať skúmané javy, procesy a udalosti podľa určených kritérií.
- Dohodnúť sa v rámci skupiny na spoločnom riešení úlohy.
- Prezentovať svoje zistenia jasne a zrozumiteľne s využitím vhodných pojmov a pomocou vizuálneho spracovania.
- Riadiť sa zásadami dobrej spolupráce.

Obsahové štandardy:

- Reflektovanie zážitkov a odkrývanie hodnoty spolupráce a spolupatričnosti.

Kľúčové pojmy: objaviteľské plavby, lokalizačné činitele, spolupráca

Komponenty/predmety: eticko-osobnostný komponent, človek a spoločnosť

Pomôcky: papier so 4 rôznymi lokalitami a ich charakteristikami, fiktívna mapa, príhovor kapitána

Aktivita je inšpirovaná:

LEPŠIA GEOGRAFIA. Vylodenie v Novom svete. Simulačná hra na kolonizátorov. <https://lepsiageografia.sk/materialy/vylodenie-v-novom-svete-simulacna-hra%e2%80%8b/>

Postup:

- **Vol'ba nového kapitána** – tematické naladenie na novú situáciu. Žiaci sú postavení pred úlohu, keď v dôsledku úmrtia kapitána si musia spomedzi seba zvoliť nového kapitána lode. Nový kapitán prečíta pred členmi posádky svoj príhovor a objasní im novú úlohu, s ktorou sa musia popasovať – výber lokality na zakotvenie.
- **Analyzovanie vybraných lokalizačných činiteľov** žiakmi. Žiaci analyzujú 4 rôzne lokality a ich charakteristiky. Porovnávajú podmienky lokalít a hodnotia ich podľa

kritérií. Svoje zistenia zapisujú do tabuľky. V závere sa musia spoločne rozhodnúť pre lokalitu, kde zakotvia.

- **Prezentovanie** skupinového rozhodnutia aj s argumentmi pred triedou.
- **Reflexia aktivity**
Reflexia k emóciám a postoja k zmene kapitána:
 - Čo vás táto situácia naučila o rozhodovaní v skupine?
 - Ako hodnotíte svojho nového kapitána?
 - Akým spôsobom vás viedol?
 - Aký význam má dôvera v kapitána?
 - Ako by ste túto skúsenosť využili pri reálnych životných rozhodnutiach?
 - Reflexia spolupráce a skupinového rozhodnutia: Ako ste si rozdelili úlohy počas analýzy a rozhodovania?
 - Kto prevzal iniciatívu?
 - Ako to vnímali ostatní?
 - Ako ste zvládli odlišné názory v tíme?
 - V čom sa vaša skupina ukázala ako silná posádka?
 - Čo by ste nabudúce urobili inak, aby ste sa lepšie dohodli?
 - Čo symbolicky znamená „zakotviť“ – v živote, v učení, v triede?

4. modul – Ako Amerika zmenila Európu

Ciel':

1. Samostatne využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií.

Výkonové štandardy:

- Porovnať rôzne pohľady a názory na vybranú tému alebo problém.

Kľúčové pojmy: kultúrna výmena, pomníky, pamätníky, kontroverznosť

Komponenty/predmety: človek a spoločnosť

Pomôcky: písomné historické pramene

Postup:

- Žiaci pracujú najprv individuálne, následne skupinovo. Dohodnú sa spoločne na odpovediach, ktoré potom jeden za skupinu prezentuje.
- **Čítanie a analyzovanie** písomného prameňa Ako príroda Ameriky obohatila európske spoločenstvo. KOVÁČ, Dušan a kol. Čím príroda Ameriky obohatila ľudstvo. In: DEJEPISNÁ ČÍTANKA 2. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 2003, s. 31–32.
- Zameranie sa na otázky: Čo prišlo z Nového sveta do Európy?, Aké plodiny by Európa nemala, keby nebola objavená Amerika?, Ktoré plodiny, jedlá alebo rastliny prišli z Ameriky do Európy?, Ktoré z týchto potravín by nám dnes najviac chýbali?, Ako sa vďaka nim zmenila každodennosť ľudí (strava, poľnohospodárstvo, obchod)?, Ktorá informácia ťa najviac prekvapila?

- **Čítanie a analyzovanie** písomného prameňa zameraného na opis dopadu objavenia Ameriky na Indiánov. Zameranie sa na otázky: Ako sa asi cítili pôvodní obyvatelia, keď prišli Európania? Čo pre nich znamenalo, že cudzinci si začali privlastňovať ich územia? Aké zmeny im priniesol kontakt s Európanmi (v dobrom aj v zlom)?
- **Prezentovanie** skupinových odpovedí.
- **Reflexia aktivity**
 Poznanie – Čo nové sme sa dozvedeli o potravinách z Ameriky? Čo sme zistili nové o pôvodných obyvateľoch Ameriky?
 Hodnotenie – Aké boli pozitíva a negatíva objavenia Ameriky pre Európanov? Aké boli pozitíva a negatíva objavenia Ameriky pre pôvodných obyvateľov?
 Empatia – Ako sa asi cítili pôvodní obyvatelia Ameriky po objavení Európanmi?
 Osobná perspektíva – Čo by som si ja zobral z tohto príbehu pre dnešný svet?

Rozširujúce moduly

Počítame s objaviteľmi

Modul svojím tematickým spracovaním vhodne dopĺňa tematický deň a robí matematiku zážitkovú. Pomocou slovných úloh si žiaci lepšie vedia predstaviť, ako v minulosti moreplavci počítali a zároveň si sami môžu precvičiť matematické operácie.

Výkonový štandard:

- Jednoduché matematické operácie, zlomky, premena jednotiek času, premena jednotiek vzdialenosti.

Kľúčové pojmy: sčítanie, odčítanie, rozdiel, podiel

Komponenty/predmety: matematika

Pomôcky: tematické úlohy

Postup:

- Žiaci samostatne/skupinovo počítajú tematické slovné úlohy.

Príklady úloh:

Úloha 1: Cesta Krištofa Kolumba

Krištof Kolumbus vyplával z Európy v roku 1492, aby objavil novú cestu do Indie, ale namiesto toho objavil Ameriku.

Kolumbus vyplával zo španielskeho prístavu Palos de la Frontera 3. augusta 1492, ale jeho flotila sa na „chvíľku“ zastavila na Kanárskych ostrovoch, kde doplnili zásoby a opravili lode. Z Kanárskych ostrovov odplával 6. septembra 1492. Cesta do San Sebastián de La Gomera (na Kanárskych ostrovoch) trvala 6 dní a je to cca 1 100 km (takže cca 183 km za deň). Potom z Kanárskych ostrovov cesta trvala ešte 36 dní.

- Kolumbus a jeho posádka preplávali denne približne 150 km.
- Koľko kilometrov celkovo preplávala Kolumbova posádka počas svojej cesty?
- Aká dlhá bola tá „chvíľka“, na ktorú sa zastavili na Kanárskych ostrovoch?
- Koľko rokov uplynulo odvtedy, keď Kolumbus „objavil“ Ameriku?
- Ako dlho cesta z Európy do Ameriky trvá dnes?

Úloha 2: Vasco da Gama a objavenie námornej cesty do Indie

Vasco da Gama preplával z Portugalska do Indie okolo Afriky. Cesta z Lisabonu do indického prístavu Kalikut mala približne 19 000 kilometrov. Vasco da Gama sa počas svojej cesty zastavil v niekoľkých prístavoch.

- Ak preplával za prvých 20 dní 4 800 kilometrov, koľko kilometrov mu ešte ostávalo preplávať do Kalikutu?
- Koľko kilometrov preplával priemerne denne?

Voda – tekutina života

Modul vhodne dopĺňa tematický deň a rozširuje tematické zameranie aj na prírodné vedy a experimenty. Modul je nutné realizovať v laboratóriu alebo prispôbiť triedne podmienky. Kľúčovými cieľmi je uvedomiť si význam vody pre život, spoznať rôzne typy vody, aplikovať vedomosti o kolobehu vody a riešiť úlohy, experimentálne overiť účinok slanej vody a destilovanej vody na organizmus, navrhnúť aparáturu na získanie vody na pitie odsolením morskej vody. Vhodné je pokračovať v skupinovej práci.

Pomôcky: 3 kadičky, soľ, destilovaná voda, zemiak, váhy, odmerný valec, nôž = 1. skupina

Postup:

- Tematické naladenie na novú situáciu. Žiaci sú postavení do situácie, že stroskotali. Voda je potrebná na prežitie, a preto musí skupina získať na opustenom ostrove vodu na pitie. Žiaci navrhujú rôzne možnosti a typy vôd.
- **Experiment so zemiakom**
- Žiaci zo zemiaku vyrežú tri rovnaké kusy v podobe hranolu. Pre presnosť ich môžu zmerať, odvážiť. Pripraví si tri kadičky s rôznymi roztokmi (fyziologický roztok, destilovaná voda, slaná voda). Do každej kadičky umiestni jeden zemiakový hranol a nechajú 25 minút pôsobiť. Žiakom vysvetlíme, že fyziologický roztok je prirodzené prostredie pre zemiak aj pre ľudský organizmus.
- Počas 25 minút žiaci hľadajú odpovede na otázku, prečo je voda v mori slaná. Využiť môžu rôzne zdroje. Zároveň môžu navrhnúť aparáturu na získanie pitnej vody z morskej vody. Mapujú, aké majú ďalšie možnosti získať vodu na pitie v prírode?
- Vyhodnotenie pokusu so zemiakom. Opíšte zmeny na povrchu, rozmery, váhu. Záver – slaná voda nie je vhodná pre zemiak, vysušuje, dehydratuje. Aké máte ďalšie možnosti získať vodu na pitie v prírode?
- Skupinové prezentovanie záverov experimentu.
- **Reflexia aktivity**
- Poznanie – Čo som zistil/zistila
 - Aké rozdiely som pozoroval/a medzi zemiakmi v jednotlivých roztokoch?
 - Čo mi tento pokus ukázal o tom, ako slaná voda pôsobí na organizmy?
 - Prečo slaná voda nie je vhodná na pitie ani pre ľudí, ani pre rastliny?
 - Ako súvisí pokus so zemiakom s prežitím človeka po stroskotaní?
- Uvedomenie a hodnotenie – Čo to pre mňa znamená
 - Čo bolo pre mňa najťažšie – pochopiť, urobiť alebo vysvetliť?
 - Čo by som urobil/a inak, keby som mohol/a pokus zopakovať?

Emócie a empatia – Ako som sa cítil/a

- Ako som sa cítil/a, keď som si predstavil/a, že sme skutočne stroskotali a nemáme vodu?
- Čo som si uvedomil/a o tom, aká vzácna je pitná voda?

Osobná perspektíva – Prenesenie do reality

- Kde všade v bežnom živote plytváme vodou?
- Ako môžem ja osobne prispieť k šetreniu vody?
- Čo som sa dnes naučil/a o hodnote vody pre život?

Záverečná reflexia dňa – spoločné ukotvenie

Záverečná reflexia predstavuje dôležitú časť tematického dňa, nakoľko umožňuje uzavrieť celý deň a zároveň ju môže učiteľ rozšíriť aj o získanie spätnej väzby o dni.

Aktivita Denník námorníka, do ktorého si každý žiak napíše krátku vetu, ktorá sa začína slovami: *Čo som sa dozvedel o ... ?*

- **O svete** – Dnešný deň mi priniesol? Dnes som objavil/a, že ...
- **O sebe** – Mojimi silnými stránka sú ..., Potrebujem rozvíjať tieto stránky ..., Nabudúce by som urobil/a inak... Mojm „objaviteľským snom“ je ...
- **O spolupráci** – V tíme sa mi páčilo, že... Rozhodovali sme sa na základe ... Nezhodli sme sa v ...

Aktivita Kotva dňa – Žiaci na papierik napíšu *jedno slovo*, ktoré symbolizuje, čo si z dňa odnášajú. Nalepia ho na spoločnú kotvu triedy, ktorú je potrebné vopred pripraviť žiakmi alebo učiteľom.

Zdroje materiálov

LEPŠIA GEOGRAFIA. Slávni moreplavci a objavitelia (aktivita na prácu s textom). <https://lepsiageo-grafia.sk/materialy/slavni-moreplavci-a-objavitelia-aktivita-na-pracu-s-textom/>

LEPŠIA GEOGRAFIA. Vylodenie v Novom svete. Simulačná hra na kolonizátorov. <https://lepsiageo-grafia.sk/materialy/vylodenie-v-novom-svete-simulacna-hra%e2%80%8b/>

KOVÁČ, Dušan a kol. Čím príroda Ameriky obohatila ľudstvo. In: DEJEPISNÁ ČÍTANKA 2. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 2003, s. 31–32.

V metodickej príručke predstavujeme námety a postupy na prácu s obsahom spoločenskovedného vzdelávania vo vyučovacom predmete človek a spoločnosť.

Hodnotenie žiakov v spoločenskovednom vzdelávaní v prvom a druhom cykle by malo byť komplexným pomenovaním aktuálne dosiahnutej úrovne dynamického rozvoja žiaka v spoločenskovednej oblasti. Komplexnosť hodnotenia zahŕňa celostné hodnotenie každej stránky (domény) rozvoja osobnosti žiaka:

- kognitívnej,
- socio-emocionálnej
- psychomotorickej

v rámci štyroch komponentov (geografický, dejepisný, občiansky, eticko-osobnostný). Komponenty sú v edukácii žiakov reprezentované napĺňaním vytýčených vzdelávacích štandardov. Výkonový štandard určuje napĺňanie cieľa cez žiaduci výkon žiaka. Jedným z faktorov, ktoré ovplyvňujú výkon žiaka je aj kompetencia učiteľa učivo (obsahový štandard) didakticky spracovať prostredníctvom využívania rôznych metód a foriem výučby. Práve spoločenskovedná oblasť vzdelávania má veľký potenciál ukázať dôležitosť hodnotenia **nielen kognitívnej stránky rozvoja žiaka** (vedomosti žiaka), ale najmä ich porozumenia a uplatňovania v živote spoločnosti a v spoločenských vzťahoch, a to aj smerom k prírodnému prostrediu a kultúrohistorickým odkazom.

Cieľom je podporovať **empatické cítenie**, spoluprácu, rešpekt k iným, ale aj k sebe samému. Už v prvom cykle základného vzdelávania je dôležité upriamiť pozornosť na **základy občianskej gramotnosti** a prevzatie zodpovednosti za seba a smerovanie spoločnosti a vzťahov medzi ľuďmi navzájom. Uvedené kategórie evokujú už vo svojej podstate, že ide najmä o podporu sebahodnotenia žiaka a teda hodnotenie od učiteľa musí niesť v sebe **formatívnu spätnú väzbu** v duchu „učím sa, rastiem, zlepšujem sa“. Tieto požiadavky spĺňa slovné hodnotenie založené na jasne vymedzených, slovne formulovaných kritériách. Pre učiteľa to znamená výzvu **sledovať pokrok žiaka v čase, nie iba konečný výkon**. Hodnotenie by mal používať ako nástroj podpory učenia sa žiaka, nie iba ako prostriedok kontroly konečného stavu ohodnoteného sumatívne známku.

V tomto procese je zo strany učiteľa nevyhnutné rozumieť obrátenému kurikulu, výzve v novom ŠVP pre podporu kritického myslenia, metakognície a charakteru. Formatívne hodnotenie v spoločenskovednej oblasti vzdelávania kladie dôraz na proces učenia sa žiaka, nie iba na výsledok. V prvom a druhom cykle vzdelávania sa kladú základy pre ďalšie napredovanie a rozvoj žiaka v hodnotenej oblasti, čiže **hodnotenie má výrazne motivačnú funkciu**. Učiteľ by mal používať **pozitívny, opisný a povzbudzujúci jazyk** a súčasťou hodnotenia je aj vlastná reflexia žiaka. Moderné metódy výučby dávajú učiteľovi

možnosť hodnotiť inkluzívne, čo znamená, že učiteľ rešpektuje osobnostné črty žiaka a napríklad rešpektuje tempo a štýl učenia sa. Hodnotenie má zabezpečiť, aby všetci žiaci mali príležitosť na úspech. Nemalo by byť len konštatovaním toho, čo žiak zvládol či nezvládol, ale malo by mu ponúknuť motiváciu, nástroje a priestor na rozvoj toho, čo už ovláda. V príručkách k hodnoteniu nájdete podrobnejšie rozpracované prístupy k hodnoteniu žiakov.

Hodnotenie žiaka v základnej škole

Hodnotenie žiakov a ich vzdelávacích výsledkov

Uvádzame námet ako postupovať v hodnotení v téme národné parky. Výkonové štandardy zahŕňajú nasledovné cieľové kategórie:

- Opísať význam chránených území na vybraných príkladoch zo Slovenska.
- Posúdiť, ako človek využíva a pretvára krajinu.
- Uplatňovať šetrný vzťah k prírodným zdrojom a životnému prostrediu vo svojom okolí. (pozrieť podľa ŠVP)

Návrh činností so žiakmi:

- Práca s mapou národných parkov Slovenska.
- Čítanie informačných tabúl, symbolov a pravidiel správania sa v prírode.

Diskusia:

- „Čo by sa stalo, keby ľudia nedodržiavali pravidlá v národnom parku?“

Tvorivá aktivita:

- Návrh vlastného piktogramu, ktorý chráni prírodu.
- Terénna vychádzka alebo pozorovanie okolia školy (napr. údržba zelene).

Hodnotenie sa zameriava na schopnosť žiaka porozumieť významu ochrany prírody, správne reagovať v praktických situáciách a rozvíjať zodpovedný prístup k prostrediu.

Zdrojmi hodnotenia sú: pozorovanie, rozhovor, žiacke portfólio a reflexia v skupine.

Kritériá sú definované podľa výkonových štandardov a cieľov vzdelávacej oblasti a sú nezávislé od objemu osvojovaného obsahu. Hodnotenie sa zameriava na porozumenie a interpretáciu informácií, aplikáciu poznatkov a princípov, spoluprácu a komunikáciu, reflexiu a hodnotový postoj.

Príklad kritériálneho hodnotenia

Téma: Národné parky a ochrana prírody

Kritérium	Indikátory úspechu (čo pozorujeme)	Úroveň dosiahnutia
1. Žiak vie pomenovať vybrané národné parky na Slovensku.	Na mape alebo podľa obrázkov vie určiť aspoň dva národné parky (napr. Tatry, Slovenský raj).	
2. Žiak vysvetlí, prečo sú niektoré územia chránené.	Hovorí o ochrane rastlín, zvierat, lesov, prírody; chápe, že v národných parkoch platia pravidlá.	
3. Žiak vie rozpoznať vhodné a nevhodné správanie v chránenom území.	Dokáže uviesť príklady (napr. „nesmiem odhadzovať odpadky“, „môžem sa ticho pozerať na zvieratá“).	
4. Žiak vysvetlí, ako môže sám prispieť k ochrane prírody.	Navrhne konkrétnu činnosť (zbieranie odpadkov, šetrenie vody, ohľaduplné správanie).	
Úroveň dosiahnutia: dosiahnuté dosiahnuté čiastočne potrebuje pomoc		

V reflexii žiak uvažuje nad odpoveďami na otázky:

- Čo som sa naučil o prírode (o národnom parku)?
- Ako môžem pomáhať chrániť svoje okolie, prírodu?
- Čo by som odkázal kamarátom, ktorí sa v národnom parku (v prírode) správajú nezodpovedne.

Príklady formatívnej spätnej väzby od učiteľa žiakovi:

- „Všimol som si, že si pozorne počúval spolužiaka – to je dôležitá zručnosť pre spoluprácu.“
- „Dokázal si pomenovať viacero činností, ktoré môžu prispieť k ochrane prírody – výborne! Skús ešte pridať, čo konkrétne by si mohol urobiť ty sám.“
- „Snažil si sa vyjadriť svoj názor – skúsme spoločne hľadať slová, ktoré ti pomôžu to povedať presnejšie.“

Záver

Metodická príručka pre výučbu žiakov v prvom a druhom cykle integrovaného predmetu Človek a spoločnosť prináša učiteľom inšpiratívne podnety na napĺňanie cieľov kurikula. Našou ambíciou bolo ukázať, že nové kurikulum vytvára priestor pre pestrú a tvorivú výučbu založenú na skúmaní, prežívaní a objavovaní, ako aj na rozvíjaní zodpovedného správania voči ľuďom, komunite a prostrediu. V jednotlivých kapitolách ponúkame praktické ukážky, ktoré prepájajú ciele, výkonové a obsahové štandardy s konkrétnymi činnosťami žiakov. Tým vytvárajú ucelený rámec pre plánovanie a realizáciu výučby v kontexte nového kurikula.

Navrhované témy – napríklad chránené územia, národné parky, kalendár a zmeny v čase či pamiatky v obci – poukazujú na možnosti prepojenia geografického, historického, občianskeho i eticko-osobnostného rozmeru vzdelávania. Tematické dni zároveň zdôrazňujú význam práce s reálnymi problémami, skúsenosťami žiakov a aktuálnymi spoločenskými témami. Takto koncipovaná výučba umožňuje žiakom vnímať poznatky v širších súvislostiach.

Učiteľ v tomto prostredí vystupuje ako sprievodca učením – vytvára podmienky pre aktívne poznávanie, kladie podnetné otázky, podporuje diskusiu, pomáha odhaľovať súvislosti a vedie žiakov k samostatnému a kritickému premýšľaniu. Dôraz sa kladie na premyslenú didaktickú transformáciu obsahu, na vytváranie podporného a inkluzívneho prostredia a na rozvoj vyšších kognitívnych procesov žiakov.

Veríme, že metodická príručka bude pre učiteľov praktickým a podnetným sprievodcom pri plánovaní výučby, hľadaní inovatívnych postupov a budovaní podporného a podnetného edukačného prostredia v novom integrovanom predmete Človek a spoločnosť.

Človek a spoločnosť

Metodická príručka pre 1. stupeň (1. a 2. cyklus) ZŠ

Autori:

prof. PhDr. Andrej Rajský, PhD.
doc. Mgr. Zuzana Danišková, PhD.
PaedDr. Monika Brozmanová, PhD.
doc. PhDr. Adriana Kičková, PhD.
RNDr. Peter Likavský, CSc.
PaedDr. Mária Harmaňošová

Recenzenti:

PaedDr. Jana Krížová, PhD.
Mgr. Daniela Móciková

Jazyková úprava:

doc. PhDr. Hana Hlôšková, CSc.

Grafické spracovanie:

Miroslav Lukačovič

Vydal: NIVaM
Vydanie: prvé
Formát: elektronický
Rok vydania: 2026

ISBN: 978-80-565-1674-4
EAN: 9788056516744

